İsmail Kadare

İBRET TAŞI

Çeviren: YAŞAR AVUNÇ

KIRMIZIKEDİ

İsmail Kadare

İsmail Kadare, 28 Haziran 1936'da, Arnavutluk'taki Gjirokastër şehrinde doğdu. Tiran Üniversitesi'nde edebiyat eğitimi gördükten sonra, Moskova'daki Maksim Gorki Edebiyat Enstitüsü'nden de mezun oldu. Yayın hayatına şiir ve öyküyle başladı. İlk romanı *Ölü Ordunun Generali* (1963) ile Arnavutluk'un en önemli romancısı haline geldi. Hem edebi hem siyasi bir hayat sürdüren Kadare, 1970-82 arasında Arnavutluk parlamentosunda da görev almıştır. 1990'da Fransa'ya siyasi sığınmacı olarak yerleşti. Halen Fransa ve Arnavutluk'ta yaşamaktadır. Yapıtları otuzdan fazla dile çevrilmiştir. Gogol, Kafka ve Orwell'e benzetilen tarzıyla postmodernist sayılan Kadare, tarihsel gerçeklikleri romanlarında yeniden şekillendirmekten çekinmemiştir. Yetmişin üstünde yapıtıyla üretken bir yazar olan Kadare, 1992'de Fransa'dan *Prix mondial Cino Del Duca* ödülünü, 2005'te Britanya'dan ilk *Man Booker International* ödülünü ve 2009'da İspanya'dan *Premios Principe de Asturias* ödülünü kazanmıştır.

Yaşar Avunç

İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Roman ve Fransız Filolojisi Bölümü'nü 1951 yılında bitirdi. 1952-1954 yılları arasında Sarre (Saarland) Üniversitesi Avrupa Enstitüsü Bölümü'nde iki yıl eğitim gördü. Bankacılık sektöründe çeşitli görevlerde bulundu. Bir süre Türk-Fransız Kültür Derneği'nin başkanlığını yaptı. Gerek bankacılığı sırasında, gerekse emekli olduktan sonra J. Anouilh, G. Bataille, H. Bergson, J. Genet, J. Baudrillard, M. Tournier, A. de Saint-Exupéry, J. J. Rousseau ve H. de Balzac'ın da aralarında bulunduğu yazar ve düşünürlerin elliye yakın yapıtını Türkçeye çevirdi. Ayrıca Fransızcaya çok sayıda şiir çevirmiş bulunmaktadır. Çeviri Derneği 2008 Onur Ödülü'nü kazandı.

KIRMIZIKEDI

Kırmızı Kedi Yayınevi: 220
Çağdaş Dünya Edebiyatı: 21

Özgün adı: *La Niche de la honte*

İbret Taşı
İsmail Kadare
Çeviren: Yaşar Avunç

© Librairie Arthème Fayard, 1984
© Kırmızı Kedi Yayınevi, 2011

Yayın Yönetmeni: İlknur Özdemir

Editör: Mert Tanaydın
Son Okuma: Serra Tüzün
Kapak Resmi: Hieronymus Bosch
Kapak Tasarımı ve Grafik: Yeşim Ercan Aydın

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, elektronik veya mekanik yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Birinci Basım: Mayıs 2013
ISBN: 978-605-4764-34-1
Kırmızı Kedi Sertifika No: 13252

Baskı: Pasifik Ofset
Cihangir Mah. Güvercin Cad. Baha İş Merkezi B Blok
Haramidere-Avcılar İSTANBUL T: 0212 412 17 77
Pasifik Ofset Sertifika No: 12027

Kırmızı Kedi Yayınevi
kirmizikedi@kirmizikedikitap.com / www.kirmizikedikitap.com
www.facebook.com/kirmizikedikitap
Ömer Avni M. Emektar S. No: 18 Gümüşsuyu 34427 İSTANBUL
T: 0212 244 89 82 F: 0212 244 09 48

İsmail Kadare

İBRET TAŞI

ROMAN

1

İMPARATORLUĞUN MERKEZİNDE

Gözleri her yandan meydana akın eden aylakların ve seyyahların bakışlarıyla sürekli karşılaşıyordu. Bu bakışlar kıpır kıpır her kalabalığın içindeki insanların bakışları gibi dalgındı, biraz boştu, ama onu görür görmez donup kalıyordu. Hazırlıksız yakalanan gözbebekleri de sanki kafataslarının derinliklerine sığınmaya çalışıyor, ama sığınamadıkları için yerlerinde kalarak onun sunduğu görünümü koruyorlardı. Seyredenlerin birçoğu sararıyor, kimilerinin midesi bulanıyor, içlerinden pek azı bakışlarını onun gözlerinden ayırmıyordu. Bu gözler küçümseyiciydi; mavi mi, gri mi ya da beyaz mı oldukları söylenemezdi; aslında bir renk yakıştırmak güçtü, çünkü bunlarda renkten ziyade, boşluğun belli belirsiz bir yansıması vardı.

Bu arada, seyyahlar artık bakışlarını başka yana çevirip, Ayasofya Kilisesi'ne, sultanların mezarlarına, hazineye, eski hamamlara, Düşler Sarayı'na nasıl gidilebileceğini telaş içinde soruyorlardı. Sorularını neredeyse coşkulu bir tonla sormalarına karşın, birçoğu oradan ayrılmıyor, tuzağa düşmüş hayvanlar gibi dönüp duruyorlardı; bunun nedeni belki de meydanın, mütevazı boyutlarına rağmen, birçok yüzyıllık bir imparatorluğun merkezinin en tipik meydanlarından biri olmasıydı. Yeşilimtırak granitle döşeli meydan bronzdan dökülmüşe benziyordu. Devlet Merkez Arşivleri binasının demir parmaklıklarının gerisinde karaltı halinde beliren yine demirden aslan başları (bu parmaklıkların bir kanadı buraya kadar uzanıyor-

du), Sultanahmet Camii'nin kurşun kubbesi, fetihten sonra Mısır'dan ganimet olarak yüzyıllar önce getirilmiş hiyeroglif yazılı bir dikilitaş; imparatorluğun hepsi de madenden yapılma çeşitli amblemleri, simgeleri; nihayet, duvarların birinin içinde açılmış İbret Taşı ile Topkapı'nın kendisi. Bütün bunlar meydanın döşemesinin verdiği kudret izlenimini doğruluyordu. Ülke dilinde bu taş "iğrençliğin taşı" diye adlandırılıyordu, bu da "alçaklığın cezası" demenin başka bir şekliydi.

İçine başkaldıran vezirlerin ya da imparatorluğun gözden düşmüş önemli kişilerinin kesik başlarının konulduğu bu oyuğun neden özellikle bu meydanda açıldığı kolayca anlaşılıyordu. Belki, başka hiçbir yerde, imparatorluğun bu çok eski meydanının hiç değişmeden böyle kalışı ile bu değişmezliğe meydan okumak istemiş olan kimsenin kesilen başı arasındaki bağı insan gözü bu denli kolay kavrayamazdı. Duvardaki yerin, buradan başın sönük gözlerinin bakışlarıyla tüm meydanı gözlediği izlenimini verdiği için özellikle seçildiği anlaşılıyordu. Burası öyle ayarlanmıştı ki buradan geçen hayal gücü en zayıf kişi bile, bir an için de olsa, kendi başının, pek doğal olmayan yükseklikteki –ayakta duran bir insanın başından biraz yüksekte, ama at sırtında bir insanın başından aşağıda– taşın üstüne konulmuş olduğunu hayal etmekten kendini alamazdı.

Meydan gerçekten de çok kudretli görünüyordu. Her yerde madenle taşın birleştiği hissediliyordu. Taşın karşısındaki, insanların gün boyunca kahve içtikleri kahvehanenin bahçesinde bile maden, sanki kahve içenlerin uyuşuk ve senli benli hareketlerinin ortasında, masaların üzerine konmuş ağır cezveler ve ibrikler şeklinde kendini göstermeye dikkat etmişti.

Yaşlılık ya da mesleklerine özgü bir hastalık olan ses kısıklığı nedeniyle artık görevini yapamayan eski tellallar

kahve içmek üzere genellikle buraya gelirlerdi. Kahveci, İbret Taşı'nın bekçisi Abdullah'a, bu çalışmayan tellalların vaktiyle tüm ülkeye duyurdukları eski buyruklardan ve haberlerden başka bir şey konuşmadıklarını söylemişti.

Sabahları meydan canlanmadan önce kahvehanenin bahçesini uzun uzadıya incelemek oyuğun bekçisinin hoşuna giderdi. Görevi sona erdiğinde gidip oradaki küçük masalardan birine oturmayı da sever, ama hekim ona kahve içmemeyi salık verdiği için artık ender olarak giderdi. Abdullah olsa olsa otuz bir yaşındaydı, cılızdı, kolları ve bacakları çöp gibiydi, kulaklarındaki uğultular tüm vücuduna belirsiz bir rahatsızlık olarak yayılıyordu. Kahvehanede müşterilere sunulan kahve de bu meydandaki diğer her şey gibi çok sertti. Buna karşın, Abdullah kimi zaman böyle bir fincan kahve içmeye kalkışır, o zaman da genellikle eski tellalların çevresine yerleştikleri bir masanın yakınına merakla oturmayı tercih ederdi. Adamların vaktiyle camları titretmiş olan gırtlaklarından artık yalnızca acınası cızırtılar çıkıyordu. Ama yine de, kahveciye göre, bu cızırtılar eski zamanların buyruklarının şimdikilerden daha görkemli olduklarını belirtiyordu; adamlar görevlerini bugünkülerine kıyasla daha parlak bir şekilde yerine getirmişlerdi. Kahveci Abdullah'a, bugün sessizliğe itilmiş bu tellalların tümünün, yalnızca başlarına bu derdin geldiği günü değil, aynı zamanda bildirdikleri fermanı, hatta seslerinin ansızın bir daha düzelmemek üzere kısıldığı anda söyledikleri cümleyi anımsadıklarını anlatmıştı. "Bakın," diyordu, "insanlar böyledir işte. Kindardırlar. Asla hiçbir şeyi unutmazlar."

Abdullah, görevde olduğu saatlerde, uzaktan kahvehaneyi seyretmekten bıkınca, bakışlarını oyuğun önünde gece gündüz nöbet tutan iki nöbetçinin mızraklarına çevirirdi.

Ama bu çok tekdüze bir görünümdü, ancak meydan boş olduğu sıralarda ilgisini çekerdi. Öte yandan, meydan insanlarla dolunca, kesik başla ilk kez karşılaşan aylakların ya da seyyahların gözbebeklerinin hareketini gözleriyle izlemeyi ilginç bulurdu. Bir kesik baş görmenin kimse için alışılmış bir görünüm olmadığını pekâlâ bilir, yine de seyredenlerin yüzlerinde okunan korku ve heyecan hayal sınırlarını aşıyor gibi gelirdi ona. Aylakları ya da seyyahları en etkileyen şeyin gözler olduğu düşüncesindeydi; yalnızca gözlerin ölü gözleri olmasından değil, aynı zamanda, o insanların gözleri ancak gövdenin bir parçası gibi görme alışkanlığından kaynaklanıyordu etkileyiciliği. Hem, diyordu kendi kendine Abdullah, belki de özellikle gövdenin bulunmayışı kesik başın gözlerini gerçekte olduklarından daha iri ve daha önemli gösteriyordur.

Aslında Abdullah, genel olarak insanların kendilerine verdiklerinden daha az önem taşıdıklarına inanırdı. Hatta kimi zaman, alacakaranlık yaklaşırken, ay ışığını meydana vaktinden önce bıraktığında, kendisi dahil tüm insanların, bu meydanın uyumunu ve görkemini bozmaya gelen uygunsuz öğeler olduklarını düşünürdü. Çevrede bulunan her şeyi aydınlatan ayın buz gibi soğuk ışığını –mesai saati sona ermiş olsa da– rahatça seyretmek için meydanın bir an önce boşalmasını sabırsızlıkla beklerdi. Kimi zaman da bu ışık oyuğun üstüne eğik olarak düşer ve ayın ufuktaki yüksekliğine göre kesik baştaki yüzü ya alaycı ya da aldırışsız bir ifade kaplardı. Abdullah, bu başın gereksiz bir aygıttan kurtulur gibi gövdeden, kol ve bacaklardan kurtularak, meydanın çok eski simge ve amblemlerinin yanında görünmeye oldukça layık olduğu düşüncesindeydi. O zamanlar Abdullah da, kendini yok etme gibi esritici bir isteğe kapılarak,

varlığının kuytusunda bir yerde gövdesiyle kol ve bacaklarının oluşturduğu, boyu eninden fazla bu rahatsız edici nesneden kurtulmaya ve tümüyle bir baş durumuna gelmeye heveslenirdi. Ama bu istek öylesine belirsizdi, içinde öylesine derinlere gömülüydü ki bilincinin yüzeyine hiçbir zaman çıkamazdı.

Gündüzleri Abdullah'ın yüzünde sürekli donuk bir ifade bulunurdu. Bu doğaldı ve görevinin gereğiydi. Bir şekilde, durumunu meydanın katılığına uydurmalıydı. Orasının başlıca simgelerinden birinin bekçisiydi, görevine uygun görünmeliydi. Bununla birlikte, taştan ancak birkaç adım ötede dursa ve taşın bekçisi olduğu apaçık belli olsa da, tuhaftır ki hiç kimse ona dikkat bile etmezdi. Herkes, ürkerek, gözlerini taşa dikerdi. Belli belirsiz bir kıskançlık duygusu, sanki büyük bir kaptaki diğer bütün duygular arasından yoğunlaşır gibi, sessizce bekçinin içini istila ederdi.

Meydandaki anıtları kim bilir kaçıncı kez, sanki henüz bunların yanlarında yer alacak yetkinlikte olmadığına kendini inandırmak için inceliyordu. Onun gözünde yalnızca o Mısır dikilitaşının hiyeroglifleri önemsiz ve gösterişsizdi, taşın üstünden kayarken donuvermiş böceklere benzerlerdi. Kimi zaman, keyfi yerinde değilse, bu hiyeroglifl erin, sanki bu taş ve maden düzenini sonsuzluğa dek bırakıp göçebe olarak yeniden çöllerine dönmeye kalkışır gibi ansızın canlanıp hareket etmeye başlayacaklarını sanırdı. Bu fikre, ender olarak, bezgin olduğunda, daha ender olarak da, umutsuzken kapılır, bu granit tuzağından bir böcek gibi kaçmak isterdi.

Vakit sabahtı. İslam Silahları Sokağı'ndan, Tokmak Han Anıtı'nın bulunduğu kavşaktan, komşu Hilal Meydanı'ndan ve taşın bulunduğu meydana çıkan diğer üç sokaktan

aylak ve seyyah grupları akın ediyordu. Abdullah, gözlerini ayırmadan, gelenlerin heyecanlı hareketlerini izliyordu. Ötekilere göre daha cesur bir seyyah oyuğun önüne kadar ilerlemişti. Alnındaki kırışıklardan ve gözlerine yansıyan dikkatini toplama çabasından, kellenin altına kazınmış kısa yazıyı okumaya çalıştığı anlaşılıyordu. Abdullah bu satırları ezbere bilirdi: "Bu kelle, savaşta utanç vesilesi olduğu ve imparatorluğa ihanet eden eski Yanya Valisi Tepedelenli Ali'ye yenildiği için hünkârımız tarafından cezalandırılmış vezir Buğrahan Paşa'ya aittir."

Komşu Hilal Meydanı'ndaki saat on kez vurdu. Abdullah ilerleyip bir tahta merdiveni oyuğun altında duvara dayadıktan sonra, kalabalık arasında korku ve şaşkınlığın yol açtığı mırıldanmalar sürerken, basamakları yavaş yavaş çıkmaya başladı. Arkasındaki kalabalığın bekleyiş içinde donup kaldığını hissediyordu. Fısıltılar duyuluyordu: "Ne yapacak ki ona? Ne yapacak ki ona?" Abdullah için bu an günün en baş döndürücü anlarından biriydi: Ansızın tüm bakışlar ona doğru yönelirdi. Elbette, kafasına göre davranmaya hakkı yoktu. Kesik başa dokunmaya da hakkı yoktu. Görevi yalnızca bu başın genel durumunu kontrol etmekten ve bir tuhaflık gördüğünde hemen hekime haber vermekten ibaretti.

Her zaman olduğu gibi o başın bakışlarından kaçınarak, ince bal tabakasına yapıştırılmış boynun üzerinde durduğu ufak bakır tepsiyi birkaç saniye seyretti. Bal donmuştu. Aralık ayıydı ve sıcaklık durmadan düşüyordu. Abdullah sırtı hep kalabalığa dönük halde ihtiyatla merdivenden indi. "Ona ne yaptı? Ona ne yaptı?" mırıltıları az sonra kesildi ve Abdullah kendisini yeniden her zamanki yerinde buldu. Aylaklar ve seyyahlar bir süre ona saygıyla baktılar, ama bu uzun sürmedi; onun bu denetimine tanık olmamış yeni bir insan dalgası

akın ediyordu, öyle ki daha önceki kalabalığın bakışları çabucak ondan başka yana çevrilmişti. Öğleden sonra saat dörtte oyun yeniden başlıyordu. Yönetmeliğe göre, başın denetiminin kışın günde iki kez, yazınsa dört kez yapılması gerekirdi. Sıcak aylarda bu işlem daha güçtü. Abdullah sürekli olarak tepsiye buz parçaları ve tuz serpiştirmeye özen göstermeliydi. Hem ayrıca, başın durumu hakkında kışın hekimi haftada yalnızca iki kez kısaca bilgilendirmesi yeterliyken, yazın her akşam malumat vermesi gerekiyordu.

O yaz sonunda (Abdullah'ın göreve başladığı tarihten itibaren ilk yaz) meydanda genel bir teftiş gerçekleşmişti. Abdullah için gerçekten kaygı dolu günlerdi. Birçok kez işini temelli kaybetmesine ramak kaldığını, belki de işinden fazlasını da kaybedeceğini sanmıştı. Teftiş kurulu üyeleri çok sertti. Tokmak Han Anıtı'nın bekçisi, batı tarafında yerden bir arşın yükseklikte bulunan bir pas lekesi yüzünden ömür boyu hapse mahkûm edilmişti. Kurul İbret Taşı önünde de uzun süre kalmıştı. Taşta o sırada, başkaldırmış Trabzon vezirinin kellesi bulunuyordu. "Başların bakımı" hakkındaki yönetmeliğe aykırı davranmaktan hekimi ve bekçiyi suçlamak için bahaneler arayan kurul üyeleri onlara yüzdeki morluk, gözlerdeki solgunlukla ilgili bir sürü tuzak soru sormaya başladılar. Abdullah sessiz kalmıştı, ama hekim kendisini cansiperane savundu, vezirin hayattayken de, kanında başkaldırı ve ihanet taşıyan tüm insanlar gibi soluk benizli olduğunu hatırlattı, gözlerinin rengine gelince (gerçekten de, bunların çürümeye başladıklarını saptamak kolaydı), gözler ruhun aynasıdır diyen eski bir özdeyişi anımsatarak, bu özdeyişe göre, ruhtan hiç nasibini almamış bir insanın gözlerinde renk aramanın da boşuna olduğunu ekledi. Kuşkusuz, kurul üyeleri hekimin kanıtlarını, hadi saçma demeyelim de, pek az

inandırıcı buldular, yine de bu tür kanıtları reddetmek güçtü. Adamlar yavaşça yelkenleri indirmek zorunda kaldılar ve tüm olay Abdullah'a bir uyarı cezası kesmekle sonuçlandı, bundan böyle işlediği ilk kusurda işten atılacağı kendisine bildirildi.

Abdullah Trabzon Vezirinin kellesinde uğursuz bir şey, mesleği için kötü bir alamet bulunduğunu düşünüyordu; dolayısıyla ancak bu baş taştan kaldırılıp yerine Nuri Paşa'nın başı konulduğunda içi rahatladı. Hayattayken saçlarının ve teninin açık renkli olması yüzünden "sarı paşa" diye amlan Nuri Paşa otuz yedi yıllık bir valiydi. O akşam Abdullah, mesaisi sona erince, karşıdaki kahvehaneye ilk kez gidip oturmuştu. Abdullah'ı tanıyan kahveci onu saygıyla karşıladı. Adamın sarımtırak bir teni ve birbirine yakın gözleri vardı, elinde cezveyle bir müşteriye ne zaman yaklaşsa şakakları şişerdi. Kahveyle birlikte özel, çok doğal bir gevezelik de getirir, bu gevezelik sanki o kara sıvıyla birlikte cezvesinin ağzından akardı. "İnsanlar kötücül ve iflah olmazdır," demişti Abdullah'a, fincanına kahveyi boşaltırken. Daha sonra Abdullah onun neredeyse tüm müşterilerle aynı şekilde konuştuğunu duyacaktı. Kimileri bu konuda konuşmaya devam etmesini duymak istemediklerini bir işaretle ona belli eder, kimileri de hiçbir işaret yapmadan öyle sert bir tavır takınırlardı ki adam konuşmasını hemen keserdi; onu daha gerisini getirmesine gerek kalmadan yüreklendirenler de olurdu; bu durumda o da konuşmaya devam ederdi. Bakır cezvedeki kahve biter, konuşması bitmezdi. Abdullah'a "İnsanlar kötücüldür," diye yineleyip eklemişti: "Kesik başa bakışlarından bu başı görmekle her türlü aşağılık iş yapma niyetini zihinlerinden attıklarını sanırsınız, ama sırtlarını döner dönmez yalmzca kötü işler düşledikleri pekâlâ anlaşılır."

O gün Abdullah bakır cezve ile kahvecinin yüzü arasında bir benzerlik keşfetmişti. Bir şey, belki tenin rengi ya da burnun eğriliği gibi bir şey cezvede de vardı. Ya da belki de onca yıldan sonra yüzü biraz bakır cezveye benzemeye başlamıştı. Yoksa, demişti Abdullah'ın bakışından cesaret alan kahveci, bundan böyle İbret Taşı'nda yer alacak bütün başlar insanlara bir şey öğretirdi. Cezvede kahve kalmamıştı, ama kahveci konuşmaya devam ediyordu. Hatta bir ara Abdullah'ın masasına oturmuş, ona daha önceki iki bekçiyle ahbaplık ettiğini söylemişti. Abdullah taşın ancak birkaç yıldır var olduğunu biliyor, kahveciyse ilk çalışmaların başladığı tarihi kesin olarak anımsıyordu. Hatta saraydan teftiş görevlilerinin meydana ilk geldikleri günü, sonradan gidip gelişlerini, duvarı ölçüp birtakım işaretler koyduklarını, sonunda iki duvarcının gelişini, Topkapı'nın duvarına indirilen ilk çekiç ve keski darbelerini bile anımsıyordu. O sırada hiç kimse, duvarcılar dahil, bu çok eski duvarda böyle bir oyuğun neden açıldığını bilmiyordu. Sır, çalışmalar bittikten sonra bile titizlikle korunmuş, bu taş oyuğun içine yerleştirilmiş bir insan başının görüldüğü o unutulmaz kış gününe kadar da sürmüştü. Şimdiki gibi aralık ayındaydık, demişti kahveci. Evet, aralık ayıydı, diye tekrarlamıştı kahveci, ve kar yağıyordu. Ak saçlı bir baştı taş oyuktaki. Kuşbaşı karlar meydanın üstünde uçuşuyor, sanki bu başla gökyüzü aralarında alışveriş yapıyorlardı.

Abdullah tam da ilk kez o zaman "ayrılıkçılık" sözcüğünü duyduğunu anımsadı. Şimdi bu sözcük moda olmuştu. Hatta bu sözcüğü yabancı seyyahların o telaşlı konuşmaları sırasında ağızlarından kapıvermişti. Oyuk "ayrılıkçılık" girişimleri yeniden başladığında açılmıştı. Devlet Arşivleri'nin eski defterleri taşradaki başkaldırılarla doluydu, ama bu

kaynaşmalar özellikle son yıllarda yoğunlaşmıştı. İmparatorluk dönemin en güçlü devletiydi, düşmanlarının dedikleri gibi, üç kıtaya yayılan, yirmi dokuz halka, otuz üç millete, kırk dile ve dört iklime sahip kudretli bir devletti. Bu harmanda, devletin bütün bölümlerinin, yaklaşık bir yıldır sıkıntı konusu olmuş eski toprak Arnavutluk gibi, başkaldırı halinde bulunması doğaldı. İmparatorluğun en güçlü veziri, Arnavutluk'un paşası, Tepedelenli Ali, padişaha yirmi yıl boyunca sessizce karşı gelmiş, sonunda maskesini atıp savaşa başlamıştı. Abdullah sık sık başkaldırıların tartışıldığını duymuş, hatta bu tartışmalara katılmıştı, ama günün birinde, ayrılıkçılık konusunda düşünülebilen, söylenebilen ya da yayılabilen her şeyi çok tuhaf bir biçimde somutlaştıran "iğrençliğin taşına" bekçi olarak atanacağını hiç düşünmemişti.

Komşu meydandaki saat on biri vurdu. Meydan neredeyse doluydu. Bu sonu gelmez insan akını Abdullah'ın başını döndürmüştü. Kalabalık arasından hekiminin coşkuyla yaklaştığını fark etti. O gün, onun haftalık ziyaret günüydü.

"Merhaba Abdullah!" dedi hekim, neşeli bir ses tonuyla.

"Merhaba!" dedi Abdullah da, başını göğsüne doğru eğerek.

"Nasıl gidiyor işler?" diye sordu hekim gözlerini taş oyuğa doğru kaldırarak. "Senin düğün ne zaman?"

"Gelecek hafta," dedi Abdullah, ama kızardığını hissetti.

"Oh! Oh! Yakınmış demek," dedi hekim. Neşeli bir halde ellerini ovuşturup ekledi: "Şu herife şöyle bir baksak, ne dersin?"

"Nasıl isterseniz," dedi Abdullah ve oyuğun altındaki tahta merdivene doğru yöneldi.

Muhafızlar, ellerinde mızrakları, kalabalığı gözucuyla gözetliyorlardı. Hekim çabucak merdiveni çıktı, çantasını taşın

bir köşesine bıraktı ve başa bir göz attıktan sonra onu usta parmaklarıyla yoklamaya başladı, önce şakaklara, ardından gözlerin altına ve boğaza dokundu. Bu dokunmalar sırasında hafifçe bir şarkı mırıldanıyordu. Sonra çantasını açıp içinden küçük bir şişe ve bir parça pamuk çıkardı; pamuğu o küçük şişenin içindeki sıvıya batırdı ve başın parmaklarıyla dokunduğu her yerini temizlemeye başladı; ardından biraz daha küçük bir şişe çıkarıp bir damlalıkla gözlerin kenarlarına bu değişik sıvıdan birkaç damla akıttı. İşi bitince de çantasına şişeleri ve artan pamuğu koydu, son anda o sıvıdan bir damla da kırış kırış olmuş yanaklardan birinin üstüne damlattı ve öteki yanağı, neredeyse severcesine bir çalımla, sanki "sağlığın çok iyi, hiçbir şeyin yok" der gibi, hafifçe vurarak okşadı.

" Çok iyi," dedi yüksek sesle, eliyle neşeli bir hareket yaparak, merdivenden inerken. "Hoşça kal Abdullah!"

Abdullah hekimi kalabalığın içinde uzaklaşırken gözleriyle izledi. Kalabalık, adam herkese en kaygı verici ve en kötü yüzünü göstermiş olsaydı ne kadar şaşıracaksa, onun bu neşeli haline daha çok şaşırmıştı.

Abdullah meydandaki o tekdüze, sersemletici uğultuyu yeniden fark etti; meydanın üstünde, ara sıra, denizin üstünde yüzen köpük kümecikleri gibi, sanki tümce ve sözcük parçaları yüzüyordu. Bu haber parçalarının gelip çarptığı bir kaya gibiydi Abdullah. Bunlar gözlerinin torbalarının üstüne, yanakları boyunca, çenesine sel gibi akıyordu; adam bir kar fırtınasına tutulmuş gibi bunlarla ıpıslak olmuştu... Peki, bu kimin başı... kimin... başı... bu baş... paşanın.... paş... Buğrahan paşa... paşa... Ali paşanın yendiği... peki neden koymuşlar... neden... Peki neden içine... ibret ... oyuk... nasıl... çünkü yenildi... Ama bu Ali... bu paşa... Tepedelenli Ali... hani nasıl diyorsun... Arnavutluk Eyaleti'nin başkaldıran paşası... Bu eyalet

nerede ki? Oh! Çok uzakta... gazeteleri okumadın mı? Batı sınırında... sınır... İmparatorluğun lanetli sınırı... Adını yineler misin... Şiki... şiki...[1] duymuyorum seni, çok gürültü var... Ne kelimeymiş yahu!

Hakikaten bu eyalet çok uzak olmalı, diye düşündü Abdullah. Ağabeyi daha geçen yıl orada bir göreve atanmış, ama ondan henüz hiç mektup almamıştı. Meydanda ne zaman Arnavutluk anılsa –ki bu, taştaki kelle nedeniyle o günlerde sık sık oluyordu– Abdullah elinde olmayarak, vaktiyle bir pazar yerinde henüz çocukken gördüğü kanlı bir at pirzolasını anımsıyordu. Çok uzak bir yer, dedi yeniden kendi kendine. Çok uzak ve uğursuz. Meydanda anısına anıt dikilmiş olan, yeniçerilerin efsane kahramanı Tavca Tokmak Han da dört yüzyıl önce orada ölmüştü. Gerçekten de lanetli bir yerdi. Bir gün, hekim, Abdullah'a bu ülkenin fethi için savaşın dört yüz elli yıl önce başladığını ve en azından bir yüzyıl sürdüğünü söylemişti. Bu fetih hareketini başarıya ulaştırmak amacıyla o zaman az mı Türk kanı akıtılmıştı! Ama bu ülkenin dizginlerini sıkı tutmak için daha da çok kan akıtılması gerekmişti. Hem kim bilir gelecekte daha ne kadar kan akıtılacaktı... Abdullah, tıpkı insanın etinden bir uru kesip atar gibi, imparatorluğun bu rahatsız edici parçalarının bazılarından kurtulmasının daha iyi olacağını düşünüyordu kimi zaman. Ama bu anlar enderdi, hem ayrıca, ne zaman aklından böyle bir düşünce geçse gözleri, ister istemez, aslan yelelerini ve hareketsiz olsalar da ona içlerinden korkunç bir parlaklık yayıyor gibi görünen bakır simgeleri arıyordu.

Meydanın uğultusu Abdullah'ı her yandan yavaşça sarıyordu. İnsanlar imparatorluğun lanetli batı sınırından ve oradaki halkın, Arnavutların isyanından söz ediyorlardı.

1 Arnavutluk anlamında Arnavutça "Şikiperya" sözcüğünün ilk harfleri. (ç.n.)

İmparatorluğun batısı savaş halinde, diyordu biri. Orada şanlı Hurşit Paşa isyankâr Ali Paşa'ya karşı savaşıyor. Padişah kendisi savaşa gitmeyecek mi? Ne zaman gidecek? Bu konuda hiçbir şey bilmiyorum. Besarabyalı bir derviş bir başkasına şöyle diyordu: Bu Arnavutlar başkaldırmaktan başka bir şey bilmiyorlar; başları kendiliğinden kalkıyor, sanki istemsizce. Başkaları, borsada bakır fiyatlarının yükselişinden, özellikle savaş sırasında kullanılması beklenen kimi yeni silahların denenmesinden ve Harbiye Nezareti'nde olası atamalardan söz ediyorlardı. Şaşma, diyordu seyyahın biri bir arkadaşına, gelecek mevsim paramızın Hazine'deki değeri, hatta imparatorluk büyükelçiliklerince verilen seyahat tezkereleri doğrudan doğruya bu savaşın akıbetine bağlı olacak.

Abdullah meydanın alışıldık gürültü patırtısı içinde bir gedik açıldığını ansızın hissetti. Meydan kısa bir süre boş kaldı, sonra dere seslerini hatırlatan mırıltılarla doldu, "Kim bu?" sorusu alçak sesle soruldu, bir faytonun tekerleklerinin gürültüsü duyuldu. Orada burada "Büyük adam Halet", "Bakın, Halet geçiyor" gibi sözler duyuluyordu. Abdullah da daha iyi görmek için parmak ucuna kalktı. Bu yüksek dereceli memuru taşıyan araba ondan birkaç adım öteden geçiyordu.

Abdullah zayıf, uzun, damarlarının ince mavi çizgilerinin belli olduğu ince derili bu yüzden gözlerini ayırmadı. Bakışlarını örten tam bir aldırmazlık perdesi ve arabada başını koltuğun arkalığına özel dayayış biçimi, adamı çevresinde kaynaşan meraklı kalabalıktan tümüyle koparıyordu.

Abdullah hekimin kanı kolayca pıhtılaşmayan insanlar hakkında söylediklerini anımsadı. Böyle durumlarda, demişti, başın üstüne yerleştirildiği tepsideki balın içine yönetmelikte öngörülmeyen birtakım maddeler karıştırmak gerekir. Hekim sürekli yönetmelikten şikâyet ediyordu. Yeni

gelişmelerin ışığında bu yönetmeliği yeniden ele almanın zamanı geldi, diye tekrarlıyordu.

Artık iş yalnızca böyle başlarla ilgilenmeye kaldı, diye söylendi Abdullah, meydanın öteki ucunda uzaklaşan arabayı gözleriyle izlerken. Yüksek dereceli memur Halet'in mavimtırak damarlı başının bu başlardan biri olduğundan neredeyse emindi.

Abdullah'ın sağ kulağının yanındaki bir ses şöyle diyordu: "Arnavut Ali Paşa hakkındaki şikâyetleri toplayan ve padişaha bu konuda kesin raporu yazan odur."

Abdullah, Arnavut paşamn başkaldırısının açıklandığı günü, haberin başkentte uyandırdığı yankıyı, Ali Paşa'nın adını Kara Ali olarak değiştiren fermanın ilanını ve de aynı gün bu başkaldırının bastırılmasını buyuran fermanın ilanını iyi anımsıyordu. Sokaklarda ve kahvehanelerde, özellikle de sanatkârların ve nezih insanların aralarındaki fısıldamaları ve İmparatorluğun her huzur kaçıran olayla çalkalanışında gözlerinde beliren o ateşli ışıltıyı da anımsıyordu.

Halet gittikten kısa süre sonra, Abdullah meydandaki halkın ruh halinin değiştiğini hissetti. Seslerdeki tekdüzelikten, soruların tekrarlanmasından belli oluyordu: Kimin kellesi bu? Neden? Peki Arnavutluk da neresi? Oradaki askerlerimize kumanda eden Hurşit Paşa'dır, bakır fiyatları, seyahat izinleri... Meydan suyu sürekli yenilenen bir havuza benziyordu. Burada söyleyeni bilinmeyen mırıldanmalar uyutucu bir etki yapıyordu. Şimdi başkaldıran Kara Ali'ye karşı Hurşit Paşa savaşıyor. Tunç fiyatları yeniden yükseldi. Tunç fiyatları borsada, tunç... tunç...

Abdullah bakışını taşa doğru yöneltti. Yanya Veziri Tepedelenli Ali Paşa orada yerini almakta herhalde gecikme-

yecekti. Şanlı Hurşit Paşa onu yakalamaya gitmişti. Hurşit Paşa şimdi günün kahramanıydı. Tüm gazeteler ondan söz ediyordu. Bu isyancının kellesini oradan getirecekti ya da iki ay önce zavallı Buğrahan Paşa'ya olduğu gibi, kendi kellesini orada bırakacaktı. Arnavutluk'a gittiği sırada taş boştu. Kışın ilk donlarının başladığı dönemdi. Duvarda açılmış olan o soğuk ağız acıkmış görünüyordu. O zamandan beri başkentin önemli konuğunun, yani Ali Paşa'nın kellesini bekliyordu, ama onun yerine, yenik düşmüş Buğrahan'ın padişahın buyruğuyla kesilmiş başı gelmişti, çünkü adam bozguna uğradığı için cezalandırılmıştı. Taş, aldırmazlık içinde, ya Kara Ali'yi ya da hükümdarın gözdesi şanlı Hurşit'i bekliyordu.

Abdullah kim bilir kaçıncı kez başa baktı: Kesilmesi sırasında baltanın yol açtığı ya da belki kurbanın vücut yapısına bağlı olan, boyundaki hafif eğiklikten ötürü, biraz yana yatmış görünüyordu. Abdullah, Buğrahan Paşa'nın savaşa gidişini çok iyi anımsadığı gibi, görkemli atının sırtında vezirin başının biraz eğri durduğunu anımsadığını da sanıyordu. Askeri marş sesleriyle çınlayan meydan, Topkapı'nın ve Tokmak Han Anıtı'nm üstünde dalgalanan bayraklar, onu selamlamak üzere gelmiş imparatorluğun yüksek dereceli memurları, çiçek demetleri taşıyan medrese öğrencileri, yola çıkmadan önce çekilen nutuklar, bütün bunlar belleğine çok güçlü bir biçimde yerleşmişti. Ama özellikle, Buğrahan Paşa'nın, bir el hareketiyle halka karşılık verirken, bir an başını taşa doğru çevirip hemen döndürerek yola çıkış anını unutamıyordu. Abdullah adamın yüzünde her şeyin ansızın donup kaldığını sanmıştı. İki ay sonra, aralık ayının ilk çarşamba günü, gün doğmadan az önce, haberci Tunç Hata, yanında hekim ve iki teşrifat görevlisi, mağlup Buğrahan'ın başını, taşa yerleştirilmek üzere getirdiğinde, Abdullah'ın bir

anda ilk anımsadığı şey, zamanında Buğrahan'ın boş taşa o kısa göz atışıydı.

Komşu meydanın saati on ikiyi vurdu. Karşıdaki kahvehane hıncahınç doluydu. Soğuk daha da şiddetleniyordu. Abdullah, bulunduğu yerden, kahvehanenin kimi müşterilerinin üzgün halini, hekimin eski tellallardan söz ederken dediği gibi, onlara özgü "yaslı hali" açıkça görüyordu. Orada, yanında biraz esrarla bir fincan sert kahve içse, gözlerinin meydanın granit zemini üstünde durmadan dönen, dalgalanan bütün bu kalabalığı bulacağını biliyordu. Bunu birçok kez denemişti. İnsan kalabalığı onun gözünde, sinirli hareketleriyle birbirinden ayrılmakta sabırsızlandığını gösteren bir gövde ve baş yığınına dönüşüyordu. Burada ezelden beri süregelen bir anlaşmazlık olduğu pekâlâ görülüyordu. Bu gibi anlarda Abdullah, bütün giysi yakalarının, o kıvrık yakalarm, insanların başlarını ve gövdelerini birlikte sımsıkı tutmalarını sağlayan o şalların, çene bağlarının, bütün bunların hep bu ayrılığı engellemek için yapıldıklarını sanıyordu. Ama bu yakalar, bu kıvrık yakalar parlak ve sırma işlemeli oldukça (böyle yakaları taşıyanların devlet teşkilatındaki rütbeleriyle orantılıydı), ayrılığa eğilim de o ölçüde sürekliydi. Abdullah bu düşünceye vardığında elini istemeden gömleğinin yakasına ve sade bir şekilde örtülü boynuna götürüyor, elinin bu hareketine bir hüzün duygusu eşlik ediyordu, bu duygu da yaşamında geriye kalan her şey gibi donuk ve renksizdi.

2

İMPARATORLUĞUN SINIRLARINDA

I

Güneydeki Arnavutluk Paşalığı'nın en büyük bölümü, başkaldıran paşalık, kar altındaydı. Rüzgârın da etkisiyle çok soğuk olan düzlük bölgelerin iç karartıcı alanları gözler önüne serilmişti. Ancak kar, üzerlerine yağdığı bölgeleri tümüyle örtemiyor, beyazlığı topraktaki çatlakların neden olduğu kara lekelerle her yerde bozuluyordu. Toprak ve karın uzun bir ortak geçmişi vardı ve birbirlerinin numaralarını biliyorlardı.

Dört yüzyıldan beri Arnavutluk toprağı Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçasıydı. İmparatorluğa yaklaşık sekiz yüzyıl önce katılmış çok daha eski bölgelerle çok yeni katılmış bölgeler de vardı. Şimdi, tüm bölgelere kış bastırmıştı. Devletin hem eski hem de yeni ülkelerine, tam olarak imparatorluk topraklarına, adlı adınca "Dâr-ül İslam"a ve öteki topraklara, adlı adınca "Dâr-ül Harb"e (aynı zamanda yabancı toprak ve savaş toprağı diye çevrilebilir), başkaldırmış paşalıklara, ulusal niteliği yok edildikten sonra uyutulmuş bölgelere, ayrıcalıklı ya da eskiden adlandırıldıkları şekliyle "helal topraklar"a, tedhişe boyun eğmiş bölgelere ya da "haram topraklar"a, olağanüstü hal ilan edilmiş eyaletlere ya da "anlaşmazlık konusu topraklar"a, kısacası farklı durumları ve kategorileri "devlet statüsü" hakkındaki son fermanlarla saptanmış tüm eyaletlere kış gelmişti.

Karlar, bulutlar, sisler, gökkuşakları, rüzgârlar, yağmurlar ve imparatorluk habercileri: İşte, büyük devletin bir bölgesinden başka bir bölgesine serbestçe gidip gelen yalnızca

bunlardı. Ve kışın gelmesiyle bu gidiş gelişler daha da yoğunlaşmıştı.

Ne de olsa kış, imparatorluğun sınırlarında, özellikle Arnavutluk topraklarında daha sert geçiyordu. Yoksa bu, Arnavutların başkaldırmış olmalarından mı ileri geliyordu?

Arnavutların üç yüz elli yıldan bu yana ikinci büyük başkaldırısı söz konusuydu. Tüm eylül ayı boyunca, başkentte, padişahın kendisinin, eskiden ilk büyük İskender Bey başkaldırısı sırasında olduğu gibi, bu uzak eyalete yapılacak bir seferi yöneteceği söylentisi dolaştı. Bu hem iyi hem de kötü bir şeydi. Bu savaşı hükümdarın yönetmesi başkaldırının daha çabuk bastırılacağı anlamına gelmesi ölçüsünde iyi, hükümdar yönetiminde bir seferin kolay kolay belleklerden silinmeyecek olması açısından kötü bir şeydi.

İlk başkaldırı sırasında, iki büyük padişah İskender Bey'e karşı sırayla sefere çıkmıştı. Arnavutluk'un fethinden sonra Devlet Merkez Arşivleri'nin uzmanları ulusal belleği eski "kra-kra" doktrinine göre ortadan kaldırma biçimleri üzerine uzun incelemeler hazırladılar. Bu süreç yüzyıllarca devam etti. Birçok şey unutuldu, sisler içinde kaldı ya da kirlendi, şu üç olay dışında: İskender Bey saygınlığını yitirmeden öldürülmüştü, Sultan II. Murat Arnavutluk'a yönelik bir seferi yönetmişti, ondan sonra da Fatih Sultan Mehmet benzer bir savaşta ordusunun başında olmuştu. Bu çok önemli olaylar sisler arasından ortaya çıkıyor, bunları hiçbir şey gizleyemiyordu. Kuşkusuz, İskender Bey'in başkaldırısının önemsiz olduğu söylenebilirdi, ama o zaman padişahların bu iki uzun seferini, bunları da önemsiz gibi düşünmek tehlikesiyle karşı karşıya kalmadan, nasıl haklı göstermeliydi? İşte, yararları bir yana, sultanların savaşa gidişinin sakıncaları. İskender Bey'in ölümünden bu yana, Arnavutların ülkesi toplamda üç

yüz kez başkaldırmıştı. Bu başkaldırıların yirmi sekizi önemliydi, ama hiçbiri sonuncusu kadar şiddetli olmamıştı.Tıpkı bir deprem gibi tekrarlayan, dalgalar halinde yayılan, uzun süreli bir başkaldırı söz konusuydu. Buşatlı ailesi tarafından başlatılmış ve Tepedelenli Ali Paşa tarafından kimi zaman açıkça, kimi zaman gizlice sürdürülmüş olan bu ayaklanma köklü imparatorluğu temelinden sarsıyordu.

O güz boyunca başkentte Arnavutluk sorunu ele alınıyordu; ayaklanan eyaletin sert bir biçimde cezalandırılacağını ve Arnavutluk'ta büyük paşalıklar döneminin sona ermek üzere olduğunu herkes biliyordu. Bununla birlikte, eski asilzadeler ve şeyhülislamın adamları bir türlü memnun edilemiyor, bu duruma neden gelindiğinin belirlenmesini ve bu durumu başlatanların ortaya çıkarılmasını istiyorlardı. Yıllardır Arnavutluk'a yapılan kayırmaları kınamış, birçok mektup yazmış, endişelendiren olayları belirtmişlerdi. Ne var ki bu korkunç olay herkesin gözü önünde cereyan etmiş olmasına karşın, herkes bunu görmezlikten geliyordu.

Gerçekte, olup bitenlerin geçmişte örneği yoktu. Arnavutluk'un yerli büyük paşaları, kuzeyde Buşatlı Kara Mahmut ve güneyde Tepedelenli Ali, kırk yıl boyunca, eyaletlerini Bab-ı Âli'nin denetiminden kaçırmışlardı. Kuzeyin paşası Kara Mahmut'un, ne zaman canı istese, hudut paşalığının ininden bir kaplan gibi çıkıp merkezi yönetimin izni olmaksızın imparatorluğa komşu devletlere saldırdığı söyleniyordu. Bunca çaba pahasına yapılmış ittifaklar, antlaşmalar ve uzlaşmalar bozuluyor ve devletin tüm dış politikası adamakıllı karışıyordu; Hariciye Nazırı Reis Efendi, sultanın huzuruna kabul edilmişti; sultan, yanaklarını çimdikleyip sakalından kıllar koparark, ahlaksız paşanın yola getirilmesini ya da hariciye nazırının görevi bırakmasını istiyordu.

"Buşatlı Kara Mahmut yok mu, ah, devletin ne örnek bir memuru!" diyordu aykırı düşünceleri sevdiği bilinen İngiliz konsolosu. "Yanılmıyorsam, sultanın izni olmadan komşu devletlerle altı kez savaşa kalkışan, bu yüzden de fermanla hain sayılıp dört kez ölüme mahkûm edilen, sonra yine dört kez cezası bağışlanan, sonunda da yine izinsiz olarak yedinci kez bir yabancı devlete saldırıp bu saldırı sırasında ölen paşadır o. Ah, Tanrım, böylelerine ancak Arnavutluk Eyaleti'nde rastlanır! Kendisine takılan ada bakın bir: Kara Mahmut. Adının önündeki şu takma ad paşaya sultanın ona lanet okuyan fermanlarından kaldı. Anlaşılan, bu takma adı, her bağışlanmadan sonra yeniden yasadışı ilan edileceğini iyi bildiği için, sürdürmeye karar verecek kadar seviyordu; bu, tıpkı bir insanın, yağmur yağarken bir eve girdiği sırada başlığını, az sonra oradan ayrılacağını bildiği için çıkarmaması gibi!"

Onu dinleyenler gülüyorlardı, oysa her biri biliyordu ki Avrupa ülkeleri konsoloslarının neredeyse tümü, şimdi Ali Paşa olayına karıştıkları gibi, o zaman da Kara Mahmut olaylarına karışmışlardı.

Diplomatik amblemli arabalar rüzgâr gibi geçip başkaldıran paşalığı baştan başa dolaşıyordu. Ne var ki, konsolosların şaşkınlığı karşısında, o geniş Arnavutluk Eyaleti, kuşatılmış kaleler sayılmazsa, en azından görünüşte, sakindi. Bu konsoloslar, yüzlerini arabalarının camlarına dayayarak, her yerde karışıklık ve kan görmeyi umuyor, oysa yalnızca sessizlikle karşılaşıyorlardı. Başlıkları okuyup ülkenin gerçekten bir ayaklanmaya sahne olduğuna inanmak için gazeteleri açıyor, yeniden başlarını araba kapılarından dışarıya uzatıyor ve çevrede yalnızca horgörüyle karşılaşıyorlardı. Sanki ayaklanmanın uğultusu ancak uzakta, imparatorluk

başkentinde duyuluyordu, oysa burada, doğduğu yerde, her şey donup kalmıştı.

İmparatorluğun her yerinde gazete başlıkları Divan üyesi, imparatorluk fermanıyla Kara Ali adı verilmiş, üç tuğlu paşa, Arnavutluk Valisi Tepedelenli Ali'nin son sığınağında kuşatılmış olduğunu haber veriyordu.

Askeri teşkilatın yeni yıldızı, hükümdarın ayaklanmayı bastırmakla görevlendirdiği gözdesi Hurşit Paşa muhabirleri ve konsolosları kabul etmeyi reddetmişti. Hep çok meşgul olduğunu ileri sürüyordu.

4 Şubat'ta, Fransız konsolosunun arabası bayram günüymüş gibi davul seslerinin duyulduğu kuşatma ordusuna ait bir birliğin konaklama yerleri boyunca hızla ilerlerken, konsolos arabanın kapısından başını uzatıp bu davul seslerinin ne anlama geldiğini sordu. Alacakaranlıkta duyduğu bazı sesler "hayırlı ferman"ın geldiğini söyledi. "Bu ne demek?" diye sormuştu konsolos. "Ne mi demek? Ali Paşa'nın hayatı bağışlandı demek," diye yanıt vermişti biri. Savaş duracak.

"Bu nasıl olabilir?" diye sormuştu konsolos kendi kendine ve yeniden başını uzatmış, ama yalnızca alacakaranlığı ve kar parçalarını görmüştü. Herkes Ali Paşa'nın kellesini görmek istiyordu; başkentte İbret Taşı'nın önünde geceleyen insanlar vardı; devletin on binlerce minaresinde günde beş vakit Kara Vezir'e lanet okunmuştu. Her şeyin bu kadar bayağı bir şekilde sona ermesi mümkün müydü?

Dışarıda, gece çökmüştü, kar şimdi ak değil, kara gibi görünüyordu; kürklü paltosuna sarınmış konsolos da düzenleyeceği raporda kralına ne yazacağını düşünüyordu.

Şimdi gelmeleri lazım, diye söylendi Hurşit Paşa, belki yüzüncü kez. Çadırının toprak zeminini geniş adımlarla

arşınlıyor, yürürken de yüzüklerini ince ve sinirli parmaklarının birinden ötekine geçiriyordu. Şimdi gelmeleri gerek, diye bağırmak üzereydi. Dördüncü kez bir ses duyduğunu sandı ve kulak kabarttı. Duyduğu ayak sesleri değil, yürürken entarisinin çıkardığı, durduğu an kaybolan bir şaklamaydı.

Dışarıda, artık hiçbir silah sesi, hiçbir çatışma gürültüsü duyulmuyordu. Her şey sona ermiş olmalıydı, ama gelmiyorlardı. Hurşit Paşa, bir saniye, kâbus görüyormuş gibi, adamların ayaklarını yerde sürüyerek çadırına doğru yöneldiklerini düşündü ve omuz silkti. Neden kaygılıyım? diye bağırdı içinden. Gelmezlik edemezlerdi. Ali Paşa'nın belki hâlâ elinde tutmakta olduğu imparatorluk fermanının satırları gözlerinin önünden yıldırım gibi kayıp geçti. Bu ferman imparatorluğun en büyük isyancısını bağışlıyordu. Hurşit Paşa bir kez daha zihninde fermanın altındaki sultanın imzasını gözünün önüne getirdi. Bu imza, iğnesini dikmiş bir akrebe şaşılacak derecede benziyordu. Ferman sahteydi. Ali Paşa'nın, teslim olur olmaz, kellesi uçurulacaktı.

Peki öyleyse neden... Zihninde delicesine yinelenmiş bu sorunun sonunu getiremedi. Bu uzun süredir basit bir soru olmaktan çıkmıştı. Tahtanın içinde görünmeyen kurdun kemirme tıkırtısı gibiydi. Farkında olmadan, bir yere dayanmak için kolunu uzattı. Bacaklarının titrediğini hissediyordu. Geliyorlardı. Ayak sesleri duyuluyordu. Ritmik adımlarla yürümüyorlardı, bu yüzden hangi yönden geldikleri söylenemezdi. Daha ziyade, bir yerden indikleri ya da bir yere çıktıkları düşünülebilirdi; neşe mi yoksa hüzün mü getirdikleri de kestirilemezdi. Hurşit Paşa'nın kolu, bir destek noktası ararken, bir leylek kanadı gibi hâlâ havada sallanıyordu. İşte o sırada içeriye girdiler. Hurşit Paşa'nın hareketsiz bakışı,

önünde yerden bir metreden biraz yüksekte, adamların ellerinin bulunabileceği yere takıldı. Hiçbirinin yüzüne dikkatle, uzun uzun bakmadı. Yalnızca onlardan birinin ellerinde tuttuğu o gri, parlak şeyi gördü. Gümüş tepsi parlıyordu; üstünde bir baş vardı. Hayır, bu bir baş değil, peri masallarında tüm dünyayı aydınlatan bir ışıklı küreydi. Allah! dedi ve yüzünü elleriyle kapattı, sanki gözlerini sözle anlatılamaz bu ışıktan koruyormuş gibiydi.

Gümüş tepsiyi elinde tutan adam sessizliği bozarak: "Paşa, işte Kara Ali'nin kellesi. Al!" dedi.

Hurşit Paşa ellerini uzattı, ama hemen geri çekti. Ellerinin bu ışıl ışıl tepsiyi tutamayacağını hissetti. Bakışını güçlükle çevirdi ve yine güçlükle, bir işaret yaparak çadırın ortasındaki küçük masayı gösterdi. Tepsiyi ellerinde tutan adam itaat belirtisi olarak başını eğdi ve masaya yaklaşıp o tuhaf sungusunu temkinle üzerine koydu.

"Şimdi çekip gidin bakalım!" diye buyurdu, sonuna kadar gerilmiş bir ip sesine benzeyen sesiyle. İki ya da üç sözcük daha söylese, sesi sanki kopacaktı.

Adamlar sessizce çıktılar. Hurşit Paşa bir süre taş kesilmiş gibi çadırın ortasında kalıp vücudunun yeniden hareketlenmesini bekledi. Hareket imkânı yoktu. Bir süre bekledi. Bacakları vücudunun yeniden canlanmaya başlayan ilk bölümü oldu: Çocuk bacakları gibi kararsız bir şekilde masaya doğru ilerlediler. Hurşit Paşa, adamakıllı uyuşmuş durumda, masanın önünde yine birkaç saniye durduktan sonra yavaşça gümüş tepsiye eğildi, onu ihtiyatla titreyen ellerine alıp, kesik başı öptü. Bir hıçkırıkla omuzları sarsıldı. Bir an, sanki kramp girmiş de kasılmış gibi sert parmaklı elleri bilinçsiz olarak başın saçlarını okşadı. Yüzüklerinin değerli taşlarının, ak saçlar arasında kaybolup sanki kış bulutları

içindeymiş gibi tekrar ortaya çıkışına şaşkınlıkla bakıyordu. Omuzlarında yeniden bir titreme dolaştı.

"Paşam, kurtarıcım, yıldızım," diye mırıldandı.

Eğilip başı yeniden öptükten sonra onu seyretmek için bir adım geriledi. İşte o, dedi içinden, bu masanın üstünde, bu gümüş tepsi içinde, çadırımda. Baş gerçekten de ondan iki adım ötedeydi, onun için, aylar boyunca, gök gürlemesi gibi, erişilmez bir şeydi. Düşleyip durduğu şeydi.

Kuşatma ve çatışmalar sürerken, tüm bu gergin haftalar boyunca, günlerce ve gecelerce, bu başı düşünmüştü. Onu zihninde canlandırmakta güçlük çekmişti; imgeleminden kaçıyordu o, tıpkı sonsuzlukla ilgili şeylerin akıldan kaçması gibi. Bununla birlikte, Ali'yi zihninde yalnızca bir baş olarak canlandıracak duruma gelmişti, öyle ki Arnavutların paşası resmi bir akşam yemeğinde –bir süredir artık bu tür davetlerde görünmüyordu– bir kelle şeklinde ortaya çıksaydı, buna şaşırmazdı.

Başı yeniden okşadı.

"Yıldızım, yazgım!" diye mırıldandı.

Hurşit Paşa, cezalandırma seferinin komutanı olarak atandığından bu yana, Ali Paşa'nın başının yaşamının ufkunda bir yıldız gibi yükseldiğini sanmıştı. Kendisi sönüp gitmek istemiyorsa, yapması gereken onu söndürmekti. Bu iki baş için dünya çok dardı; ikisinden biri kesilip yere düşmeliydi.

Çatışmaların sürdüğü haftalar boyunca Hurşit Paşa kellesini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu düşüncesiyle kıvranıp durmuştu. Rutubetli bir sabah vakti en ufak bir boyun tutulması ona bir uğursuzluk belirtisi gibi görünüyordu. Ne zaman aynada kendine baksa, elinde olmadan, tıpatıp benzeri öteki başın aynı anda yapabileceklerini düşünüyordu. Bu öteki başın da, kendisininki gibi dişleri, çenesi vardı; o da konuşuyor, buyruklar veriyor, bir orduya komuta eden

bir başın yapabileceği her şeyi yapıyordu ve yazgıları dışında da iki başın çok ortak noktası bulunuyordu. İkisinden birinin mutlaka kesilip devrilmesi gerekiyordu. Hurşit Paşa da bıkkınlık duygusu, ruhsal çöküntü içinde olduğu, Arnavutların efsane paşasını yenmenin kendisine güç göründüğü sıralarda, tatlı düşlere dalıyordu. Dünya ikisini de kabul etse, yenen de yenilen de hayatta kalsa ne iyi olurdu diye düşünüyordu. Ama böyle tatlı düşlerle oyalanırken bile, bu düşüncesi ona olanaksız görünüyordu. Zihninde kendisini, omuzlarının üstünde kendi ve Ali'nin başıyla, iki başlı olarak; hatta daha kötüsü, kendi başıyla düşmanının başı, biri yukarıda ötekisi aşağıda, her biri vücudunun bir yanında canlandırmak onun için daha kolaydı. Demek ki onun için ikisinin birlikte aym toprak üstünde yaşadığını düşünmektense, her türlü çılgınca şeyi düşünmek daha kolaydı.

Şimdi artık tüm bunlar geçip gitmişti. Baş, feri sonsuza dek sönmüş durumda, bu şubat ayı öğleden sonrasında, Hurşit Paşa'nın önündeydi. Peki ama neden hiç sevinmiyordu? Sevinç çevresindeydi, ona dokunmak için ellerini uzatması yeterliydi, ama bir şey onunla temas kurmasını engelliyordu. Ne oluyor sana? dedi kendi kendine. Onun yıldızı söndü, seninki yükseliyor. Daha ne istiyorsun?

Hiçbir şey, dedi bir süre sonra yine kendi kendine. Ve ansızın, bir saniyede, kararsızlığının nedenini bulduğunu sandı. Korkuyordu. Artık, son haftalarda o kadar samimi olduğu o büyük korku değil, daha genel, yerin dibi gibi sessiz, gizli bir korkuydu. Gözlerinin önünde büyük bir düşüş gerçekleşmişti. Yüceliğin düşüşüne tanık olmuştu. Sevinci büyük bir tutulmanın karanlığında bir böcek gibi kıpırdanıyordu. Hava soğuktu. Böcek uyuşmuştu. Neden böyle olmak zorunda? diye düşündü.

Soğuk kemiklerine işlemişti. Bir gün önce, çadırına çekilmiş davul seslerini dinlerken de aynı buz kestiren his söz konusuydu. Ordugâhta, Ali Paşa'nın suçunun bağışlandığını bildiren "hayırlı ferman"ın gelişi kutlanıyordu. Yarı delirmiş, yüzleri mosmor kesilmiş dervişler sıçrıyor, sırtüstü yere düşüyor, bu sırada çevrelerinde binlerce asker, savaşın sona erdiğine pek sevinerek, davulların ritmine uyarak el çırpıyordu. Fermanın sahte olduğunu kimse bilmiyordu. Hurşit Paşa gerçek gizi, "katil ferman"ı, para kasasında saklıyordu. Bunu Ali'ye ancak tam da o ölmeden önce, son anda göstermeliydi.

Şimdi tüm bunlar geçip gitmişti. Ağır adımlarla Hurşit çadırın girişine doğru yöneldi. Akşam oluyordu. Uzakta, kışın ve savaşın harap ettiği yaylada şubat rüzgârı esiyordu. İmparatorluğun uçsuz bucaksız tüm topraklarında şimdi aylardan şubat, dedi kendi kendine, üzgün üzgün. Bir yerlerde bir parça nisan olmasa da, biraz mart olabileceği ümidine kapıldı tuhaf bir şekilde. En çok sevdiği oğullarını düşünerek "birazcık mart" dedi, ama herkes için aylardan şubattı.

İmparatorluğun sınırlarındaydı Hurşit Paşa. İki ay önce, Buğrahan'ın idam edilmesinden sonra orduların komutasını üstlenmek için bu memlekete doğru yola çıkmış, merkezden uzaklaşıp imparatorluğun uç bölgelerine yaklaştıkça, cami minarelerinin boylarının, tıpkı iklimin sertliğine göre bölgeden bölgeye boyları kısalmaya yüz tutan kimi bitkiler gibi, gitgide kısaldığını fark etmişti. Bu minareleri, bu cüceleşmiş nesneleri kışın hüküm sürdüğü yerlerde görünce hüzne kapılmıştı. Biraz uzakta bunlar tümüyle gözden kaybolacak, o zaman da haçın hüküm sürdüğü verimsiz Avrupa toprakları görünmeye başlayacaktı. Devletin sınırlarını hiç aşmamıştı, aşmak da istemiyordu. İnsan, İslam'ın olmadığı yerde ne yapacağını şaşırıyor olmalıydı.

Aklımı kaçırıyorum, dedi kendi kendine ansızın ve omuz silkti. Ne yapıyorum ben? Ve bir an sonra düşündü: Neden harekete geçmiyorum? Birden başını kaldırdı, sanki eski bir duvara tırmanan sarmaşık gibi üstüne tırmanan uykuyu kovmak istercesine el çırptı. Birkaç adım ötede ayakta bekleyen, ancak o zamana kadar fark etmediği iki yaveri ona doğru atıldı. Hurşit Paşa, önemli bir buyruk verdiği sırada her zaman yaptığı gibi, alışık olduğu bir hareketi yapmak üzere kolunu kaldırdı ve sanki şakaklarından çıkan bir sesle bir şeyler söyleyip yazdırmaya başladı.

Birkaç dakika sonra Hurşit Paşa'nın çadırı seslerle, gürültülerle doldu. Paşalar, tabur komutanları, imamlar, emir subayları, irtibat subayları sürekli içeriye girip çıkıyor, buyrukları, övgüleri ya da sövgüleri alıp götürüyor, bunları birliklerinin bulunduğu büyük ordugâhta açıklayıp bu yükümlülükten bir an önce kurtulmak istiyorlardı. Kuşatma ordularına çatışmaların sona erdiği çabucak haber salındı. Atlı ulaklar büyük coşku içinde çadırların önünde durmuş, bağırıyorlardı: "Müjde, müjde. Ali Paşa'nın kellesi uçuruldu. Çatışmalar sona erdi!"

Ordugâh uğulduyordu. Gün boyunca dinmemiş olan rüzgâr insan seslerinin gürültüsüne atların toynaklarının çatırdamasını ve tencerelerin çınlamasını karıştırıyordu. Bu tencerelerde ordular için, uzaktan gelen denizin gürlemesine benzeyen boğuk bir gürültü patırtı içinde helva yapılacaktı.

Hurşit Paşa'nın çadırının girişinde üniformasını kuşanmış imparatorluk habercisi Tunç Hata görüldü. Bir an bakışları karşılaştı, usulca. Paşanın gözleri "Geldin ha?" der gibiydi. Haberci ayakta duruyordu, solgundu, sakalını önemli görevler aldığında her zaman yaptığı üzere hafifçe kınayla

boyamıştı; kınanın rengi de yüzünün solukluğunu ortaya çıkarıyordu.

"Hazır mısın?" diye sordu paşa.

"Evet, paşam," diye yamt verdi Tunç Hata.

Tunç Hata'nın arkasında giysilerinin kollarını sıvamış iki yardımcısı duruyordu. Ellerinde garip heybeler ve kovalar, bunların de içinde kuşkusuz kellenin başkente kadar sürecek uzun yolculuğa dayanması için kullanacakları buz parçaları, tuz ve bal bulunuyordu.

"Dışarıda buyruklarımı bekle!" dedi başkomutan.

Haberci eğildi ve geri geri giderek dışarıya çıkarken bakışları yeniden karşılaştı. Paşanın gözleri zafer ışıltısıyla parlıyordu ama bir süredir, haberciyi ne zaman görse, midesi bulanıyordu. Tunç Hata, bitiminde rengi atmış keçisakalı bulunan solgun yüzüyle, ordugâhta ağır adımlarla dolanıp duruyor, ama herkes onun bu halinin geçici olduğunu biliyordu. Başkent bir kelle istedi mi, Tunç Hata hemen uyuşukluktan silkinir, sakalını kınayla boyar, atına binip kışın, karanlıklarda, gece gündüz demeden, heybesinde kesik baş, bir an önce varmak için yol alırdı. Hurşit Paşa'yı, kendi başının söz konusu olabileceği düşüncesi kemiklerine kadar titretiyordu, sanki Tunç Hata'nın yardımcıları tarafından boynunun etrafına özenle yerleştirilmiş buz parçalarının soğukluğunu hisseder gibiydi. Son haftalarda çok sinirliydi. Birkaç gün önce, muhafızlarından biri ona sabah kahvaltısını getirdiğinde, bal tabağını adamın yüzüne fırlatıp, "Köpek, bal istediğimi sana kim söyledi? Balı görmek bile midemi bulandırıyor," diye haykırmıştı. Gerçekten de son zamanlarda, zaten tuz ve buz parçası görmeye dayanamadığı gibi bal görmeye, ama özellikle de Tunç Hata'yı görmeye dayanamıyordu. Savaş habercisi, devlet hiyerarşisinde çok yüksek bir

mevkide bulunmasa da, hükümet binalarının sütunları gibi bozulmaz ve ebedi devlet memurları kategorisindeydi; yoksa Hurşit Paşa kuşkusuz Tunç Hata'yı da ortadan kaldırırdı. Bir defasında, nazır dostu Gizer bir resmi akşam yemeğinde bu habercileri "korkunç alt kademeden memurlar" olarak nitelemişti.

Paşa kimi zaman, habercisinin, ondan tiksindiğini anladığını sanıyor, bu kuşku tedirginliğini daha da artırıyordu; sanki Tunç Hata'nın gözlerinde zaman zaman, bir kuyunun dibinde oynayarak parlayan bir ışık gibi, dışa vurulmamış alaylı bir bakış parlıyordu. Bu bakış ona şöyle der gibiydi: Belli olmaz ki... Belki bir gün senin kelleni koltuğumun altında taşıyacağım, oysa benimki hiçbir zaman senin koltuğunun altında olmayacak. Bu düşüncenin gerçekliği onu derin bir umutsuzluğa sürüklüyordu. Aklına gitgide daha sık, yıllar önce (o henüz çocukken) evdeki kadınların gürültü ve çığlıkları arasında mutfaktan bir balık başı kapıp kaçan kedinin anısı geliyordu. Hurşit Paşa, Tunç Hata'nın da, tıpkı böyle, savaşın gürültü patırtısı içinde, bir gün bir kelleyi, kendisininkini ya da Ali Paşa'nınkini alıp, onunla başkente doğru koşacağı anı beklediğini sanıyordu.

Ama şimdi tüm bu endişeler kaybolmuştu. Kader, orada, şimdi masanın üstünde duran meyvesini, cehennem bahçelerinin beyaz karnabaharını, makasıyla kesmişti. Hurşit, o zamana kadar ancak damlamış olan neşenin tüm varlığına sular seller gibi aktığını hissetti. Uyuşukluğu tümüyle dağılıyordu. Yendim onu, dedi kendi kendine. Dünyada kalan benim.

Paşanın emir subaylarının sesleri yeniden duyuldu. Kelleyi başkente yollamak için seçilecek en uygun zamanı tartışıyorlardı. Kimileri yolculuk uzun olduğu için Tunç Hata'nın hemen

yola çıkması gerektiğini düşünüyor, kimileri de kararsızlıkla başlarım sallıyorlardı. Kötü bir sürprizle karşılaşmamak için, herkes uyurken, gece geç vakit yola çıkması daha uygundu. İki yıl önce, kaptan-ı derya Amiral Kara Kılıç'ın başını taşıyan haberci takımı saldırıya uğramıştı. Ancak bu baş, imparatorluğun en efsane vezirinin başıydı ve pusuya düşmekten kaygılanmak için azımsanamaz nedenler vardı. Aslında Hurşit Paşa içinde şiddetli bir arzu gizliyordu: Tunç Hata'nın bu kelleyi yolda kaybetmesi hoşuna giderdi. Böylesi, habercinin de kendi başını kaybetmesi için tek şans olurdu. Oysa Hurşit Paşa bunun asla gerçekleşmeyeceğini çok iyi biliyordu. Mutfaktaki kadınların balık başını çalan komşu kedisini maşalarla, kocaman kepçelerle dövdüklerini, ama kedinin her şeye karşın o balık başını bırakmadığını anımsıyordu. Tunç Hata, iki eli kanda da olsa, bu başı dişleriyle İbret Taşı'na kadar götürürdü.

Hurşit Paşa bir ara emir subaylarının değişik şekillerde ileri sürdükleri kanıtları dinledi. Eğer baş kaybolursa hükümetin ilgili kurulunun daha önce hiç olmadığı kadar sert davranacağını iyi biliyordu.

"Yola gece çıkılsın," dedi sakince, "herkes uyuduktan sonra!"

Şimdi, içinde sevincin sanki sel olup aktığını hissediyordu. Fırtına dinmişti. Başının üstünde sayısız mutluluk gökkuşağı kesişiyordu. Ben dünyada kaldım, diye haykırmak üzereydi ve durduk yere gülmeye başladı.

Etrafta hareketlilik olduğunu belirten gürültüler duyuluyordu. Paşa yola çıkma saatini bildirmek için Tunç Hata'yı yeniden çadırına çağırttı. Adamın yardımcıları sarıp paketlemek üzere başı teslim alıyorlardı. Paşanın kâtibi başla birlikte ilgili daireye bırakılacak olan raporu yazıyordu. Şimdi habercinin izleyeceği yoldan söz ediliyordu. Biri kroki üzerinde

her zaman taze kar bulunan yerleri gösteriyordu. Bir başkası Mora balını anımsattı. Bir başkası da bu buz gibi soğuk havada karı değiştirip yerine yenisini koymanın gereksiz olduğunu belirtti. Sonra, ansızın, emir subaylarından biri sordu: "Peki, gövde ne olacak?"

Hepsi hazırlıksız yakalanmış gibi başını çevirdi. İlk şok anı geçtikten sonra, soru yavaş yavaş bilinçlerine ulaşıyordu: Hakikaten, gövde ne yapılacaktı? Hurşit Paşa hafifçe homurdandı. O ana kadar Ali onun gözünde yalnızca bir baştı. Bu başı seksen yıl boyunca hamal gibi taşımış gövdenin varlığınıysa tümüyle unutmuşlardı.

"Gövde ha..." dedi Hurşit Paşa iki parmağıyla sakalını sıvazlayarak. Bu davranışında çocuksu bir yan vardı. "Hımm! Gövde ha..." diye yineledi ve tuhaf, şu dünyanın işine bak, der gibi gülümsedi. Ama kısa bir süre sonra yeniden konuştu: "Doğal olarak, gövdeyle de ilgilenmek gerek. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?"

Herkes düşüncesini açıkladı. Kimi görüş ayrılıklarına karşın, şu temel nokta üzerinde anlaşıyorlardı: Gövde gömülmeliydi. Başla ilgili en ufak sözlerinde bile ihtiyat ve düşünce egemendi, gövde konusunda konuşmalarıysa, tersine, umursamazdı, ciddiyetten uzaktı, hatta sanki can sıkıcı bir uşaktan söz ediyorlarmış gibi belli bir küçümseme belirtiyordu. Gövdenin ertesi sabah erkenden çok basit bir törenle (imparatorluk teşrifatı, hain de olsa bir vezire cenaze töreni yapılmasını öngörüyordu) kent civarında bir yere gömülmesini hemen kararlaştırdılar.

"Şimdi beni rahat bırakın," dedi Hurşit Paşa. "Dinlenmek istiyorum."

Savaş muhabirleri başkentteki gazeteleri için ondan bazı sorulara yanıt vermesini boşuna istediler.

"Yarın," dedi, yarı kapalı gözlerle. Bu son yarım saat içinde gözlerinden sızan coşkunun onları uykusuz gecelerden daha çok yormuş olduğu duygusuna kapıldı.

Adamlar çıktı, ama paşa, divana oturacağına, çadırının içinde bir gidip bir gelmeye başladı. Ne gündü ya! dedi iki ya da üç kez. Günlerden salıydı. Dışarıda rüzgâr ıslık çalıyordu. Gözleri bir köşede bırakılmış gazete yığınına takıldı, bu gazeteler iri puntolu başlıklarıyla onun adından söz ediyordu. Ve, Hurşit Paşa, kim bilir neden, bir anlığına, salı gününü rüzgârdan kabarmış, diken diken olmuş uzun sakallı bir varlık olarak gözünün önüne getirdi. Allahım, neden bizler için böyle günler yarattın! dedi kendi kendine.

Birkaç ay önce, yola çıkmasına bir gün kala, rüzgâr bugünkü gibi ıslık çalarken, Ali Paşa ile ilgili evrakları okumak üzere Devlet Arşivleri'nin yüksek ve soğuk salonlarına girmişti. Sultanın bu Arnavutluk Veziri ile yazışmalarını didik didik ederek burada uzun saatler geçirmişti. Tarihlere bakılırsa, bu yazışmalar günden güne seyrekleşmişti. Son mektuplar ancak ara sıra arşivlerin yüksek pencerelerinin camlarını zangırdatan rüzgârın üzüntü verici uğultusu içinde okunabilir gibi gelmişti ona. Şöyle yazıyordu Sultan: "Sana son kez bildiriyorum. Eğer bu kez de bana boyun eğmezsen, bil ki seni ateşte yakarak yok edeceğim. Seni kül haline getireceğim, evet, kül haline." Bu son mektuptu. Ali yanıt vermemişti. Haberciler iki kıta arasındaki uzaklığı boş heybeleriyle hızla kat etmişlerdi. Kış yaklaşıyordu. Şimdi yazışmalar kesilmişti. Mektuplardan sonra kargalar ve savaş bulutları bekleniyordu.

Bu savaşı kazandım, dedi neredeyse yüksek sesle Hurşit Paşa. Hayatta kaldım. Rüzgâr yeniden uğuldamaya başladı, paşa da bir tuzağa düşmüş gibi rüzgâra düştüğünü sandı.

* * *

Ordular uykuya yatmışlardı. Piyade taburları, Anadolu bataryaları, hücum birlikleri, yaralılar, bu son savaştan sonra görevden ayrılmayı bekleyen tıknefes yaşlı paşalar ve bu savaşın meslekleri için ilk aşama olduğunu düşünen genç paşalar sıra sıra dizilmiş dinleniyorlardı, onlarla birlikte topçular, ölüm müfrezelerinin komutanları, dervişler, Dördüncü Daire'nin muhbirleri, tetanos hastaları, "lanetleyenler"in yardımcıları da dinleniyorlardı. Bunların yarısından fazlası uyuyordu. Ötekilerse bir türlü uykuya dalamıyordu. Sert minderlere dayalı başları, içinde birkaç korun her şeye rağmen yer yer kızıl yansılar yaptığı yarı yarıya sönmüş ocaklara benziyordu. Hiçbir sevinç duymuyorlardı. Tam tersine, korkuyorlardı. Büyük bir altüst oluşa katılmışlardı. Elleriyle devletin tam da temeline dokunmuşlardı ve bu, yüreklerinde, bir tabuya dokunmuş olmanın uyandırdığı dehşeti uyandırıyordu. Devletin temelini kir içinde görmeleri, onu kan içinde görmelerinden daha fazla titretiyordu. Sanki bir tufan yaklaşıyordu. Ağırlaşmış midelerinde, zaferden sonra dağıtılan helvayı hissediyorlardı. İçlerinden kimileri, çadırlarından uyurgezerler gibi çıkarak, öğürmekten sapsarı kesilmiş durumda, kusuyordu. Rüzgâr alabildiğine uğuldduyordu. Sanki bu rüzgârın ötesinde başka bir rüzgâr vardı, daha uzakta da yine başka bir rüzgâr.

Ama uyuyanların da içi rahat değildi. Kimileri uykularında konuşuyor, kimileri de uyurken yataklarında sağına soluna dönerek inliyor, gecenin hiçliğiyle savaşarak güçlükle soluyorlardı. Uzakta, yan taraflarda bir yerde, bir arabanın tekerleklerinin gürültüsü duyuldu ve biri mırıldandı: "Ali Paşa'nın kellesi yola çıkıyor." Piyadelere ait çadırlardan birinde bir istihkâm eri uykusunda inledi: "Tanrı aşkına onun

başını yeniden eski yerine koyun, bu olayın kapanması için onun başını yeniden eski yerine koyun!" Yanında bir başkası, onun kulağına şöyle fısıldıyordu: "Trabzon'un uzak bir köyünde yaşlı bir çıkıkçının kesik başları eski yerlerine taktığını duydum. Nerede bulunduğu asker cüzdanımın içindeki bir kâğıt parçasında yazılı."

İstihkâm eri onu bir süre sessizce dinledi. Hemen sonra neredeyse büyük bir korkuya kapılıp şöyle dedi: "Hayır, hayır. Hayır. Eh, bir bu eksikti. Onların yeniden eğri büğrü, aceleyle kim bilir nasıl yapıştırılmış kafalarıyla ortaya çıktığını görmek ha ve... ve..." Öteki sordu: "Nasıl, nasıl?" Ama konuşan uykuya dalmıştı. "Eğri yapıştırılmış kafalarla ha," dedi bir süre sonra öteki asker. "Ama neden eğri? Neden eğri, Allah'ım!"

Hurşit Paşa uzaktan gelen bir tekerlek gürültüsü duydu. Baş yola çıktı diye düşündü. Yün yorganına sarındı ve onuncu kez gözlerini kapadı. Bir türlü uyuyamıyordu. Şakakları sanki bir mengeneyle sıkıştırılmıştı. Toprağın yüzeyinde kayarak esen rüzgârın uğultusu ona kafasını süpürüyormuş gibi geliyordu. Başı Asya'ya yola çıktı, gövdesiyse Avrupa'da kaldı diye düşündü bu kez. Zihninde gerçekdışı, yapışkan, iki kıta arasına yayılan, uzayan, durmadan uzayan, incelen, sanki her an bir gök cismine dönüşecekmiş gibi, kül rengi bir bulutla bir kuyrukluyıldızın kuyruğu arasında bir şey canlandırdı.

Araba Asya'ya doğru yol alıyor, dedi kendi kendine bıkkınlıkla. Bu iş de uzayıp gidiyor, sürekli şekil değiştiriyor, tepemden hiç eksik olmuyor. Hurşit Paşa dirseklerinin üstünde doğruldu. Yatmış durumdayken zayıf hissediyordu. Şanının, bir başkasının yıkımı üstünde kurulacağı düşüncesi belli belirsiz bir biçimde kor gibi varlığına yayılıyordu. Ali Paşa onu bunca zaman gök gürültüsü gibi bunaltmıştı!

Şimdi, toprak altında, bir depremin açtığı kocaman sessiz bir çukur olacaktı. Yeter, diye söylendi. O çekip gitti, oysa ben kaldım. Bu kadar basit. Gerçekten de bu bir süre ona çok basit göründü. Kitap okumamalıydım, dedi yine kendi kendine. Kitaplar kanımı sulandırdı.

Aslında çok az okumuştu. Dostu Trablus Paşası bir kez ona şöyle bir öğüt vermişti: "Hiç kitap okuma. Kitaplar kadınlar gibidir, cinsiyetleri olmaması dışında."

Bu kadar basit, diye tekrarladı, ve bir süre zihni boş kaldı. Sonra aklına ilk gelen düşünce Ali Paşa'nın iki mezarı olabileceğiydi. İki mezarı, diye yineledi ve aynı zamanda da, tüm varlığının şöyle haykırdığını sandı: Keşke bir mezarda bütün olarak gömülüp dinlenmiş olabilsem! Bu, sonsuz bir dinlenme açlığıydı, neredeyse açgözlülük belirten bir inlemeydi. Hurşit Paşa yeniden o yün yorganına sarınıp bir süre uyukladı. Dünyanın merkezinde bütün olarak, bölünmeden uzanmıştı... oysa kıyılarda bir yerden belli belirsiz... boğuk sesler geliyordu... buz tabakaları gibi yavaşça yükselip alçalan bir tür fundalık... ve, anlaşılan, bu sesler birbirleriyle kavga ediyorlardı... mırıltılar... ver bana kelleyi... sen... gövdeyi al... hayır, hayır... Avrupa'yla Asya'ydı bunlar... biri hakkında çekişiyorlardı...

Gece boyunca defalarca uyandı. İlk seferinde, zihni boşalmış, içinde hiç düşünce kalmamıştı. Başka bir sefer, alçak sesle şöyle dedi: "Allah'ım, neden her şey daha basit değil!" Gece yarısına doğru uyku onu yeniden terk etti. Neredeyim ben? diye kendi kendine sorup olup bitenleri anımsadı. Yendim, dedi, yarı uyku halinde ve yorganına sarındı. Gece yarısı olmuş diye düşündü az sonra. Bu anda, Tunç Hata, dişleri arasında bir balık kafası, kara kedi olarak, keşmekeş içinde, koyu karanlıkta koşuyor. Koş bakalım, balıklı bilmece! dedi ve uykuya daldı.

3
İMPARATORLUĞUN SINIRLARI VE MERKEZİ ARASINDA

Bu sırada, imparatorluk habercisi Tunç Hata'nın arabası hızla gecenin kalbine dalıyordu. Çevreye karanlık ve hiçlik egemendi. Yaylalar, tepeler ve gökyüzü yerlerini şekilsiz bir boşluğa bırakarak yok olmuşlardı. Karanlıkta, orada burada, dünyanın kaos evresinde üzerinde dolaşan bir yansıma gibi, soluk bir ışık parlıyordu. Bu soluk ışıkta, posta arabası her an kopmaya hazır bir ip gibi yol alıyordu. İçeriden, Tunç Hata'nın gözleri, önünde oturan iki Tatarın sırtlarını zar zor seçiyordu. Üçüncü Tatar, rüzgârdan korunmak için, arabanın körüğüne yapışmış, ayakta duruyordu. Tekerleklerin ritimli gürültüsü gecenin uçurumunda yitip gidiyordu. Tunç Hata, yavaş yavaş, boşluğun ve koyu karanlığın varlığını bu dünyayla her türlü bağından, üzüntülerden, hesaplardan ve sonu gelmeyen idarelerden sıcak bir banyo gibi kurtardığım hissediyordu. Alışık olduğu tüm bu türden görevleri sırasında onu kendinden geçirmiş bu sarhoşluğun benliğini tümüyle sardığını seziyordu. Çevredeki her şeyi fethetmiş ölümün ortasında, kendini özgür hissediyordu. Bu sarhoşluk içten göğsüne vuran, ciğerlerinin içini kabarcıklar gibi dolduran, damarlarını şişirerek art arda gelen dalgalar halinde akın ediyordu. Araba çok hızlı gidiyordu. Gece de bakışlarını pencerelerden onun üstüne her yönden ok gibi fırlatıyordu. Bir nara atıverdi Tunç Hata. Arkadaki gözcünün dışında, önde oturan muhafızlar kımıldamadılar. Bu içsel bir çığlıktı. Tunç

Hata gerçek dünya ile son bağlarının giderek koptuğunun farkındaydı. Kendinden geçişi daha da belirgin bir hal alıyordu. Şimdi kendisini bir ölüm kasırgasına tümüyle kaptırmış hissediyordu. Bir hafta önce, bu yolu aksi yönde, başkentten hududa, biri sağda biri de solda olmak üzere koynuna soktuğu iki fermanla kat ettiği sırada aynı duyguyu yaşamıştı. İki ferman da imparatorluk mührüyle kapatılmıştı, iki fermanda da aynı imza, sultanın imzası bulunuyordu, ama bunlardan biri sahteydi. Gerçek olanı ölüm fermanıydı ya da o zamanki resmi dilde adlandırıldığı gibi "katil ferman"dı. Tunç Hata imparatorluğun başkaldıran bölgesine doğru yol alırken, bu belgenin, göğsünde hissettiği mum mührüyle, çabucak bir kelleye dönüşeceğini sezmişti. Nitekim bu dönüşüm pek çabuk gerçekleşmişti. Evrak hızla ölümü doğurmuştu ve o, ölümü oraya götürüyordu. Tunç Hata ikinci kez nara attı, ama muhafızlar onu yine duymamışlardı. Üçüncü narada, esrikliği en yüksek noktasına vardı. Şimdi hiçliğin üstünde tek başına yol alıyordu, sanki bir sapanla daha önce insan gözünün görmediği korkunç bir bitki örtüsüyle kaplı, daha önce insan kulağının duymadığı gece sesleriyle dolu yabancı bir dünyanın ortasına fırlatılmıştı. Şimdi uzakta, hem efendisi hem kölesi olduğu kaosun derinliklerindeydi, bu kaosun kimi parçalarını ısırıyor, bu parçalar da onu acımasızca ısırıyorlardı; kendisinin şişip diken diken olduğunu, sonra hiçliğin değişken dünyasında hemen küçülerek dağılıp parçalandığını hissediyordu. Dördüncü kez yine bir nara attı ve aynı anda ani bir hareketle yanında tuttuğu kesik başın üstüne adamakıllı eğildi. Yanakları soğuk favorilere değiyordu. Kulağın birine dudaklarını yaklaştırıp şöyle fısıldadı: "Bak, işte gidiyoruz. Tekerleklerin çakıllar üstünde çıkardığı gürültüyü duyuyor musun? Ha babam gidiyoruz." Donmuş

kulağa fısıldayıp durdu. İpe sapa gelmez şeyler söylüyor, kimi zaman hah hah ya da hih hih diye gülerek sözlerini yarıda kesiyordu. Ancak burada söylemeyi düşündüğü şey aşağı yukarı şuydu: "Büyük Ali Paşa'sın ya da Büyük Ali Paşa'ydın, böyleyken şu dünyada Tunç Hata diye birinin var olduğu olasılığını aklma bile getirmiyordun. Biri sana günün birinde Tunç Hata'ya işinin düşeceğini söylemiş olsaydı kuşkusuz kahkahayı basardın, katıla katıla gülerdin, belki de soluk alamaz olurdun, bendelerin sana bardak bardak su yetiştirirlerdi, sofracıbaşını, hekimi, başhekimi çağırırlardı. Hah hah! diye gülerdin. Ama işte, bu gece gelip çattı ve senin kellen koltuğumun altında. Şimdi hah hah, hih hih! diye gülen benim. Ben ve şubat rüzgârı. Bunun gibi bir kış gecesinde, yıllar önce, çok yorucu bir görev sırasında, senin başkentin boyunca uzanan anacaddeden geçiyordum. Hava soğuktu ve ben de çok üzgündüm. Arabamdan senin sarayının ışıklarını gördüm. Yıldızlar gibi uzaktaydılar. Bakışlarım uzun süre onlara takılıp kaldı. O zaman çok yükseldin Paşa, dedim kendi kendime, uzun haberci ceketime sarınarak. Ve o an sanki kendimden geçtim. İçimde her şey elime düşeceksin diye haykırmaya başladı ve işte şimdi elime düşmüş durumdasın, hah hah! Hani meyvelerin olgunlaşması beklenir ya, ben de aynı misal seni bunca yıl bekledim. Sen gitgide yükselirken, başka kafalar devriliyordu, onları orada ihtiyatla koltuğumun altına alıyordum, ama şunu da biliyordum: Senin de vaktin gelecekti. Sizlerin vakti mi? Bırakın da güleyim. Sizler, yarı kapalı küçümseyici gözlere sahip, yüksek mevkilere yerleşmiş, erişilmez devletin ulu kişileri, bizler gibi orta sınıf devlet memurlarına, onları bir bakışla bile ödüllendirmeye tenezzül etmeden yaklaşıyorsunuz. Resmi şölenlerde pırıl pırıl giysilerinizle, unvanlarınızla ve dik yakalarınızla şeref

mevkilerini işgal ediyorsunuz, sanki bunları taşımayı sizden daha iyi bilen yokmuş gibi. Devletin silik hizmetkârları olan bizlere gelince, bizler muhafızların, hizmetlilerin yanında son masalarda oturur, sizi uzaktan gözetleriz. Sizi gözetleriz, ha ha! Ve bekleriz, bekleriz ki devrilesiniz, sizi böyle koltuğumuzun altına alıp uzaklara, çok uzaklara götürmek için. Yürü, yürü be araba, hah hah!..."

Tunç Hata kesik başın kulağına uzun uzun fısıldamaya devam etti. Ama esrime hali, düşlerdeki kanatlanma coşkusu gibi yavaş yavaş azalıyordu. Üşümeye başladı ve uzun ceketine daha da iyi sarındı, başını araba koltuğunun arkalığına dayadı. Gücü tükenmişti, sanki sara nöbeti geçirmişti de şakakları mengeneyle sıkıştırılıyordu. Ağzının içi acıydı. İlk esrimenin ardından her zaman bu duyguyu yaşıyordu. Ama bir türlü uykuya dalamıyordu. Böyle bir gerginlikten sonra, beyninin mekanizmaları o derece bozuluyordu ki artık hiçbir şekilde gevşeyemiyordu. Bu durumda kesik bir kafayla yaptığı ilk yolculuğu yeniden anımsadı. Bu bir alkoliğin ilk sarhoşluğunu anımsaması gibiydi. Mevsimlerden yazdı. Hava nemliydi ve bunaltıcı bir sıcak vardı. Hiçbir yerde ne kar ne de buz bulmayı umut edebilirdi. Ara sıra taşıdığı başı soğutmak için soğuk su kaynaklarında duruyordu. Deneyimsizdi. Ancak bir yıldır Saray'ın Üçüncü Dairesi'nde habercilik yapıyordu ve o zamana kadar her türlü ferman, buyruk taşımıştı, ama hiç kelle taşımamıştı. Bu görev yetmezmiş gibi, havanın da en sıcak olduğu günlerdi. Kelle her an kokuşmaya başlayabilirdi. Yolda giderken ara sıra torbayı açıp başa ürkerek bakıyordu. Allah'ım, diyordu iç çekerek, neden başımız ellerimizin arasında yolculuk yapmamızı istedin? Kocaman bir ay dünyayı ışığa boğmuştu. Tunç Hata ara sıra "Hükümlülerin başlarının bakımı hakkında yönetmelik"i

açıyor, "tuzlama" ile ilgili bölümü ay ışığında tekrar tekrar okuyordu. Baş yanındaydı. Şaşılacak derecede dingin gözleriyle güzel bir baştı. Ay ışığı saçlarının, kirpiklerinin ve yanaklarının üstündeki tuz billurlarını parıldatıyordu. Bir an gözlerini yönetmelikten kaldırıp başı görünce hayran kaldı ona. Farkına varmadan kulağına yaklaşıp "genç karıcığım" diye fısıldamıştı. Sonra sözcükler sırayla soğuk ve sıcak ter gibi boşalmıştı ve bu boşalmada öfkeyi aşktan ayırt etmek güçtü.

Sarhoşluğu ilk tattığı andı bu. Daha sonraki görevlerinde, esriklik alışılmış, yeri doldurulamaz bir şeye dönüşecek kadar yinelenmişti.

Yarın, dedi kendi kendine Tunç Hata, zihni uzakta, ertesi gün kat edeceği yolda uçarcasına gitmeye başladığı sırada. Hatta o kadar hızlı koşuyordu ki atları geride bıraktı. Bir bekleyişteymiş gibi görünen ekilmemiş toprakların, kıraç kırların üstünde bir bulutun gölgesi gibi kayarak gidiyordu. Tekerlekler gıcırdarken hüzünlü bir ses çıkarıyordu; Tunç Hata da Trablus Valisi'nin kellesini taşıdığı geceyi anımsadı. Mevsim kıştı, fırtınalı bir geceydi. Araba bir direğe çarpmış ve camları kırılmıştı. Yağmur ve rüzgâra yenik düşmüş olan Tunç Hata iliklerine kadar üşümüştü. Kelleyi yağmur ve rüzgârdan korumaya çabalıyordu, ama boşunaydı. Şimşeklerin ışığında, ıslanmış ve dağılmış saçlarıyla baş korkunç görünüyordu. Alışkanlığına ve aldığı talimata aykırı olarak (kelleleri taşıyan imparatorluk habercilerinin zorunlu bir neden olmadıkça yolda durmaları yasaktı), yolda karşısına çıkan ilk hana girmek zorunda kaldı. Çok eski bir handı, anayolda art arda sıralanan tüm öteki hanlara benziyordu, şöyle tuhaf bir adı olması dışında: Çifte Robert Hanı. Tunç Hata, sayısız görevinde, böyle hanlara sık sık uğramıştı. Hanların genelde ocaklı bir salonu

bulunurdu; müşteriler, özellikle de kışın, akşam yemeğinden sonra bu ocağın etrafında toplanırlardı. Çoğu imparatorluğun uçsuz bucaksız eyaletlerinde görevli, çeşitli derecelerde devlet memurları olurdu. Denetim için eyaletlere giden başkentin yüksek dereceli memurları, çağrılmış ya da herhangi bir iş için merkeze giden taşra devlet memurlarından kolayca ayırt edilirlerdi. Bu kış ateşinin etrafında toplanmış birbirini tanımayan müşteriler arasında önce her zaman belli bir soğukluk olurdu. Başlangıçtaki çekingenlik atlatıldıktan sonra, hem başkentin hem de eyaletlerin memurları –başkentinkiler imparatorluğun merkezi hakkındaki bilgileriyle birini şaşırtmaktan hoşnut, eyaletlerinkiler ise konuşmalara katılmaktan mutlu– geç saatlere kadar kalıp, devletin yüksek görevlerinde yeni işten çıkarılmalar ve atamalardan tutun –ki bu tüm memurların yeğlediği bir konuydu– pek gözde hanımların ve sanatçıların özel yaşamlarının ayrıntılarına dek bir sürü konuda tartışmayı sürdürürlerdi. Tunç Hata genelde bu tartışmalardan uzak dururdu. Torbasmda hiç sanatçı başı taşımamıştı ama, ona göre sanatçıların ünü şu dünyada tümüyle devlet hiyerarşisindeki sıralamalar kadar değişkendi.

Bu fırtınalı gecede, sırılsıklam, saçlarından omuzlarına seller gibi sular akarken, deri heybesi elinde, ürkek bir tavırla, hancının şaşkın bakışları karşısında hana girdi. Hancı onun görünüşünden neyin nesi olduğunu anlamaya çalışıyordu, ama Tunç Hata adamın yüzüne bile bakmadı. Doğrudan, yedi sekiz müşterinin oturup ocağm etrafında sohbet ettikleri salona girdi. Neredeyse hepsi yeni gelene doğru başını çevirdi; fırtınadan kurtulup ansızın ortaya çıkmış herhangi birini karşılar gibi, onu kibarca karşılamaya hazırdılar. Ancak Tunç Hata'nın yüzü o kadar asık görünüyordu ki kendisine sorular sormaya, ilgi göstermeye kalkışılmasına izin

vermiyordu. Kimsenin yüzüne bakmadan, hatta kimseyi selamlamadan ocağa yaklaştı ve çalımla, omuzlarını devire devire, iki müşteri arasında kendisine yer açtı. Herkesin o ana kadar yalnızca şaşıran gözleri karardı ve gerginliği artıran sessizlik içinde sanki bu davranış yetmiyormuş gibi, bu ne idüğü belirsiz adam ellerini deri heybesine daldırdı ve kesik bir insan başını, saçlarından çekerek, dışarıya çıkardı. Herkesin şaşkınlıktan donakalmış bakışları karşısında, nedeni pek anlaşılmadan, ıslak kafayı ateşin yanma koydu – belki de kurutmak için.

Tunç Hata bu derece küstahça davrandığı müşterilerin kim olduklarını öğrenmeye bile tenezzül etmedi. Daha sonra öğrenileceği gibi, bunların hepsi, başkente midesinden ameliyat olmak üzere yola çıkmış bir köylü ve altıncı eyalete gitmek üzere orada bulunan iki esrar taciri dışında, görevli devlet memurlarıydı. Orada, imparatorluğun Avrupa bölümündeki tekkeleri denetlemek üzere iş gezisine çıkmış iki yüksek din görevlisi, bir elçi, kimilerinin defterdar olduğunu bildikleri önemli biri, Dahiliye Nezareti Dördüncü Dairesi'nin birkaç memuru bulunuyordu. Hepsi, birçok kez bakıştıktan sonra (şimdi gözleri fal taşı gibi açılmıştı), içlerinden hangisinin, önem derecesine göre, bu yabancı adama öfkesini ilk kusacağını bilemeden, bir süre şaşırıp kaldı. Sonunda, neredeyse hep birlikte, iki din görevlisi, defterdar ve Dördüncü Daire'nin memurları boğuk bir sesle ilk itiraz sözcüklerini ağızlarından çıkardılar; bunlara, hancı dahil, hemen ötekiler de katıldı. Hancı elinde kocaman bir sopayla yaklaşmıştı. Tunç Hata başlangıçta onlara küçümseyerek, sonra öfkeyle baktı, ama adamların sözlerinin çabucak öfke çığlıklarına dönüştüğünü fark edip, özellikle de hancının sopasını yarı yarıya havaya kaldırmış durumda yaklaştığını gözucuyla

ansızın görünce, hızla ayağa kalktı ve ani bir hareketle koynundan saltanat mührünü taşıyan görev emrini çıkardı; emirde, kesin olarak, Saray'ın Üçüncü Dairesi'nin özel habercisi Tunç Sar Akşam Hata'nın, 1 Aralık tarihli fermanla talep edildiği üzere, Trablus Valisi'nin kafasını başkente götürmekle görevlendirildiği yazılıydı. Yüzlerin önünde sallanan bu mektup (bu, bir kâğıttan çok, mucizevi etkisi olan yatıştırıcı bir ilaç gibi kabul edilebilirdi) sırayla çığlıkları dindirdi ve sanki büyüyle, hancının sopasını barışçı bir değneğe dönüştürdü. Aslında, Tunç Hata hiç de bu zaferin tadını çıkarma isteğini duymadı. Yorgun argın, buyruğu yeniden koynuna soktu (kocaman kâğıdın sessizlikte hışırdadığı duyuldu) ve gözlerini onlara doğru çevirmeden ellerini kesik başın hâlâ buz gibi saçlarında gezdirdi. Yavaş, neredeyse acıma belirten bu hareketi gözlerini baştan ayırmadan iki ya da üç kez yineledi; bu sırada sanki ona şöyle diyordu: Seni sevmiyorlar, sevmemeleri için onlara ne yaptın?

Salona sessizlik çökmüştü. Yalnızca alevler ve korlar canlı görünüyordu. Bununla birlikte, sıcağın etkisiyle, kesik kafanın saçlarından buhar çıkmaya başladı; bu buhar doğrudan doğruya cehennemden yükselen bir sis gibiydi. O andan itibaren hepsinin gözlerinin içine şaşılacak derecede bir uyuşukluk, bir suskunluk ve tuhaf bir ölgün ışık yerleşti; sanki bu buhar kükürtlüydü de onları derin bir sessizlik içine daldırmıştı. Müşteriler uzun süre, vakit gece yarısını geçinceye kadar, bu durumda kaldılar. Tunç Hata bakışlardaki bu sönüklüğü gözlediği sırada Devlet Tiyatrosu'nun kapılarında kuyrukta bekleyen insanları gözünün önüne getirdi. Bu görüntü iki ya da üç kez zihninde yinelendi ve önce bu fikir çağrışımının rastlantısal olmadığını anlamadı. Hâlâ belirsiz bir biçimde de olsa, kesik bir başın izleyiciyi bir sanat yapıtı

kadar hayran bırakacağını düşünmüştü. Oyunun ilk temsil günlerinde izleyicilerin oluşturduğu uzun kuyruğu belli belirsiz bir biçimde yeniden gözünün önüne getirdi ve o günlerde koltuk fiyatlarının pek pahalı olduğunu anımsadı. Ve ilk kez, bu anayoldaki tuhaf adlı handa, ocağın yanında, kafasında bir düşünce filizlendi... Eğer... yolculuk sırasında... bir yerde, uzak köylerde... hiç tiyatro görmemiş bu köylerde... o, bu kesik başıyla... (bilet için kuyruk, bilet için kuyruk). Ani bir hareketle torbasından bir avuç tuz çıkarıp kesik başın üstüne serptiği sırada (sanki temsilden önce bir oyuncuya makyaj yapıyormuş gibi) vakit belki gece yarısıydı, belki de gece yarısını geçmişti, sonra, tuhaf bir biçimde herkese iyi geceler deyip başı yeniden heybesine koydu ve odasına gitti. Tahta merdiveni çıkarken kendi kendine yineliyordu: yarın, yarın.

O geceden bu yana çok zaman geçmişti. Tunç Hata yol kenarındaki bu hanı sık sık yeniden düşünürdü. Belleği buradaki merdivenin, pencerelerin, kapının üstündeki "Çifte Robert Hanı" tabelasının biçimini bozar, müşterilerin yüzlerini silikleştirir, ama bir şeyi aynen korurdu: ölü saçlardan çıkan buhar karşısında seyircilerin şaşkın gözleri.

Yarın, diye yineledi kendi kendine. Kış rüzgârlarının estiği bu toprakların veziri Ali Paşa'nın kellesi yanındaydı ve uzakta, önünde, tiyatrosuz, ama tiyatro için sabırsızlanan gözleriyle köyler uzanıyordu. Yarın göreceksiniz, dedi üçüncü kez kendi kendine ve beyninin bir köşesiyle bile olsa uykuya dalmaya çalıştı. Ama başkaldıran beyni ona boyun eğmiyordu. Bir bölümü biraz boyun eğse, öteki bölümü karşı koyuyordu. Bu, tam da ikinci kez atlar değiştirildikten sonra, yeniden kendinden geçtiği sırada, şafak sökümünden az bir süre öncesine kadar sürdü.

* * *

Şafak sökerken araba bitmez tükenmez yolda hep aynı ritimli gürültüyle yol alıyordu. Şimdi karanlık eskisi kadar yoğun değildi ve gece Tunç Hata'nın aklına gitgide daha çok tüyleri dökülmüş bir atı getiriyordu. Yeni bir günün yaklaştığı anlaşılıyordu. Bugün, her yeni krallığın yaptığı gibi, her şeyi altüst etmeye çalışıyor, karanlık dağları deviriyor, yerlerine yenilerini kuruyor, her şeyin boyutunu değiştiriyor, tüm görünümleri mahvediyor, gecenin egemenliğinde darmadağın olmuş silahlarını ve simgelerini her yerde yeniden yerlerine koyuyordu. Bir tek, gündüz olduğu gibi gece de hizmet etmeye hazır rüzgâr, bir ufuktan başka bir ufka uğuldayan bağımsızlığıyla bunlardan etkilenmiyordu.

Tunç Hata günün yaklaşmasıyla kendisin de ağırlaştığını, gitgide kısaldığını hissediyordu. Geceki esrikliği sırasında adamakıllı uzamış olan kolları ve bacakları hızla kısalıyor, zihni uyuşuyor, gözleri kapanıyordu. Kendisini saran yarı uyku haline teslim olmamak için son bir çaba sarf etti ve nerede bulunduğunu görmek için başını cama dayadı. Önünde kışın kabarmış bir ırmak akıyordu. Lanetli Ura köprüsünü de tanıdığını sandı. Evet, bu, tam da üç kemerli ünlü köprüsüyle, Arnavutluk topraklarının sınırlarından uzak olmayan ırmaktı.

Arabanın tekerlekleri köprünün çıkıntılı yoluna çıktığında Tunç Hata ansızın titrediğini hissetti. Arabanın hafif sarsıntılarından ziyade lanetli bir köprü üzerinde yol aldığı düşüncesi onu sarstı. Bu yaklaşık beş yüzyıllık çok eski bir köprüydü ve hakkında tüm Balkan efsaneleri gibi insanı titreten bir efsane vardı: Kemerlerinden birinin içinde duvara gömülmüş biri bulunuyordu...

Tunç Hata gözlerini bulanık sulara dikmişti. Bu yollarda art arda yaptığı yolculuklar sırasında bu efsaneyle ilgili kıssaları işitmişti. Su cini ırmak üzerinde köprü kurulmasına bir

süre karşı çıkmış, ancak mimarlar suyun bir kurban istediğini anladıklarında izin vermişti (köprü ustalarının gün içinde yaptıkları geceleyin yıkılıyordu).

Ne korkunç efsane! dedi Tunç Hata kendi kendine. Nasıl olur da Merkez Arşivleri böyle efsanelerin insanlar arasında hâlâ dolaşmasına izin veriyorlar? Bu söylence onu hayatı boyunca sarsmış ender iğrenç şeylerden biriydi. Hatta bu konuda şeyhülislama adsız bir mektup yazmış, mektubunda Merkez Arşivleri'ni görevlerini ihmal etmekle suçlamıştı; ama efsane yine de devam ediyordu.

Köprüyü geçme süresi Tunç Hata'ya çok uzun göründü. Altında bükülen üç kemerden her birini sırayla şöyle bir görüyordu. Yüzyıllar taşlarının eski ve kirli bir görünüm almasına yol açmıştı ve bu taşlar aşağılara doğru yosunla kaplanmıştı. Köprü bir eskilik izlenimi uyandırıyordu. O duvara gömülen kişiye gelince, artık tanınmaz durumdaydı. Rüzgâr yüzünün girinti çıkıntılarını sanki neredeyse tümüyle rendelemişti, yüzle boyun birbirinden ayırt edilemiyordu; genellikle, efsanede bahsi geçmese, taşlaşmış bu levha üstünde bir insan şekli taslağı görmek de kolay olmazdı.

Hele şükür! dedi Tunç Hata, bakışlarını son kemerden ayırmaya çalışarak. Köprü çıkışında, sağ tarafta, köprü kadar eski bir türbe bulunuyordu; Osmanlı orduları ile Arnavut kuvvetleri arasında tam da o Lanetli Ura köprüsü üzerinde meydana gelmiş ilk kanlı olayı anmak için yapılmıştı. Türbenin girişindeki yazıt her şeyi kısaca hatırlatıyordu: Olayın tarihi, sonuçları, öldürülen Türk askerinin adı belirtiliyordu. İbrahim adlı o askerin akan kanı bu topraklarda bir oluk açmıştı; daha sonra bu oluğa sel gibi Türk kanı akacaktı.

Hele şükür! dedi Tunç Hata ikinci kez, arabanın tekerleklerinin köprüyü terk ettiğini hissedince. Başı dönmüş gibi

kendisini koltuğun arkalığına bıraktı ve ancak ortalık iyice aydınlanınca nerede bulunduklarını görmek için pencereye yaklaştı. Arnavutluk'u geçmiş olmalıyız, dedi kendi kendine. Geçerken, şaşkın bir halle, dünyada bu derece bayağı bir şey bulmanın güç olduğunu düşünerek, kırağı kaplı toprağı seyrediyordu. Şu toprak keşke karla kaplı, kar da bir peçe gibi kara olsaydı, dedi kendi kendine. Çünkü, ne de olsa, toprak doğurgan bir kadından başka bir şey değil. Ya da, daha doğrusu, yaşlı bir orospu, dedi neredeyse yüksek sesle, yüksek dereceli devlet memurlarının toprağa bir kadına göz diker gibi aynı iştahla göz dikmeleri rastlantı değil.

Yaşlı orospu, dedi yine Tunç Hata, henüz uykuda olan ovayı beyaz bir pudra gibi örten kırağıdan gözlerini ayırmadan. Kendisini bitkin hissediyordu. Ağır bir şekilde, bir sümüklüböcek gibi, sabaha doğru yinelenen esrikliğin kendisini çok yıprattığını düşündü. Bu kadarı da fazlaydı, dedi kendi kendine. Şimdi yalnızca zihninin atların önünde onlarca fersah koşacak kadar gücü olmadığını değil, aynı zamanda kafasına takılı kalıp en ufak bir çaba göstermeyi reddettiğini hissediyordu. Tam bir uyuşukluk içindeydi. Korkunç bir uyuşukluktu bu. Bu gibi anlarda yüzü, hükümlülerin idam edilişine tanık olduğu ya da kendisinin kesik başlarla flört ettiği sıralarda yaşadığı en heyecanlı anlara göre çok daha korkunçtu. Kış manzarasını seyretmese de, bu manzara onun görüş alanına giriyordu, ama tümüyle devinimsiz haliyle. Burada perspektif yasalarını bile hiçe sayan, dünyayı salt fiziksel olarak görme biçimi söz konusuydu, derinliği bilmeyen canlıların bakış biçimine de benziyordu. Kerpiç evli küçük kasabalar, uzaktan, bozulmaması için mumyalanmış gibi görünen köyler, kiliseler, yüksek minareler, sarımtırak bir renk almış çok büyük bir şato, bir cüzamlılar köyü, ormanlar, köprüler, veba nedeniyle

kapatılmış bir kent, yaprakları dökülmüş kavak ağaçları, yol boyunca dizilmiş hanlar, tüm bunlar çok büyük bir jelatinsi kitlenin içindeymiş gibi yaklaşıp uzaklaşarak sallanıyordu. Bu dünya onun gözünde dev bir mumyaydı. Bir yerde, bir kavşağın yakınında, at üstünde peçeli bir gelinle birlikte düğüne giden bir kervan gördü. Gelinin, ata binişi nedeniyle, rahminin şeklinin bozulduğunu düşünerek gülmeye başladı. Aslında, yalnızca güldüğünü sandı... Yüzünün çizgilerinde hiçbir kımıldanma olmadı. Dünyanın merkezinde küçük bir yabanarısı gibi olan gülüşünün yüzeye ulaşmak için binlerce fersah uzaklıktan yukarıya doğru çıkması gerekiyordu.

Yolda üçüncü kez at değiştirilirken Tunç Hata o uyuşukluğundan biraz olsun silkindi. Baş için kar satın alması gerekiyordu. Yolun yamaçlara doğru tırmandığı yerlerde kar bulacağı umudunu koruyordu, ama kar, sanki onu kudurtmak için yamaçlarda, birkaç yüz metre yükseklikte, her zaman eriyip gidiyordu. Bir ara bir köylüyle karın fiyatı üzerinde tartıştı, adamı bir avuç kar için bir insanın derisini yüzmeye hazır bir vampir olarak niteledi; adam da yakında havanın yumuşayacağını ve Tunç Hata'nın o zaman biraz kar vermesi için kendisine yalvaracağını, ama bu sırada Tunç Hata'ya az önce söylediklerini ammsatacağını ve ona ancak bir avuç dolusu paraya bir avuç kar vereceğini söyledi. Oo, demişti Tunç Hata, yaz gelinceye kadar!... Yaz ona o kadar uzak görünüyordu ki hiçbir zaman gelmeyeceğine inanmaya başlamıştı.

Tunç Hata başı dikkatlice bir kar tabakasıyla örttü. Şimdi baş, çocukların kış eğlenceleri sırasında yaptıkları kardan adamlara benziyordu. Yüzün en nazik bölümlerini, özellikle gözleri ve yanakların üst tarafını örtmeye özen gösterdi.

Araba kar satan adamın alaycı bakışı karşısında yeniden sarsıldı, adam sanki şöyle der gibiydi: Yazın yeniden görüşe-

ceğiz, haberci efendi. Tunç Hata arka camdan adamın elinde kalan karı, sanki birinin işine yarayabilir diye korkarak, yere atıp ezdiğini gördü.

Kül rengine çalan geniş fundalık, üstünü tümüyle örten bir gökyüzü altında uzanıyordu, ufukta, etrafına hiç ışık yaymadığı için sanki kırkılmış gibi görünen kırmızı bir güneş vardı.

Arnavutluk'u arkasında bırakalı çok olan Tunç Hata ulusal kimliği yok edilmiş, imparatorluk haritalarında genellikle açık pembe renge boyanmış geniş "kra-kra" bölgesini oluşturan İki, Altı ve Yedi eyaletlerine yaklaşıyordu.

Şaşkın bir halde, kafasını arabanın penceresine yapıştırmıştı Tunç Hata, camın titreşimlerinin şakaklarına aksettiğini hissediyordu.

Tunç Hata "kra-kra" bölgesinin uçsuz bucaksız ovasını, günlerin üstüne kırmızı mührünü basmış soğuk güneşle birlikte her zaman böyle anımsardı, sanki burada günler de padişahın mührünü taşıyor gibiydi.

Yol uzuyor, bitmek bilmiyordu, yol boyunca hiçbir yerde işaret ya da levha yoktu. Burada askeri sınır taşları bile rakam taşımazdı. Belki tüm ulusal yollardaki sınır taşlarında olduğu gibi, bunlarda da vaktiyle rakamlar bulunurdu, ama bu toprakların ulusal niteliklerini yitirmelerinden sonra, alfabeleriyle birlikte rakamlar da ortadan kaldırıldığı sırada, herhalde silinmişlerdi.

Tunç Hata, ne zaman İki, Altı ve Yedi eyaletlerinden geçecek olsa, tüm yolculuk boyunca uyumak için elinden geleni yapardı, ama işin tuhaf yanı, tam da burada, imparatorluğun en çok uyuklayan bölgesinde, uyku onu geri çevirirdi. Kim bilir neden, bir sonraki sınır taşının ortaya çıkmasını bekleyerek durmadan, tekdüzeliği bıkkınlık verici yolu seyrediyordu. Bu sınır taşı, uzakta, bir noktadan daha büyük olmayan

küçük beyaz bir leke şeklinde beliriyor, çabucak büyüyerek, sonunda, üstünde ne rakam ne işaret, yağmur ve güneşle yıkanmış, beyaz haliyle, arabanın yanından geçiyordu. Tunç Hata, istemeye istemeye gülümsüyor ve daha sonraki taşın yolunu gözlemeye başlıyordu.

Uyuşukluğundan ancak öğle olmadan kısa bir süre önce yolda bir köy heyeti göründüğünde kurtuldu. Heyet dört kişiden oluşuyordu, adamlar soğuktan büzülmüş durumda, yolun ortasında, keçeden yapılmış heybelere benzeyen, kolsuz ve cepsiz, gri giysiler içinde dikiliyordu. Ulusal kimliği yok edilmiş topraklardaki tüm insanlar böyle giysiler giymek zorundaydılar. Kuşkusuz sabahtan bu yana, orada dikilmiş, posta arabasının geçmesini bekliyorlardı; ama daha sonra Tatarlara arabanın gelişini uzaktan, yamaçta zar zor seçilen köylerinden gördüklerini ve onlarla karşılaşmak için dağdan hızla indiklerini söylediler.

Tunç Hata arabanın imparatorluk armalarıyla süslü kapısını açtığında, köylüler saygılı bir hareketle eğildiler.

"Arabada bir kelle var," dedi Tunç Hata, tam horgörüyle, gelenlerin yüzüne bile bakmadan. Yanda bir yere, gözlerinin dikilecek hiçbir şey bulamadığı bir yöne bakıyordu. Dördü birden yeniden eğildi. Tunç Hata arabadan inmedi bile. "Arabada bir kelle var" sözünün heyet üzerinde bir büyü etkisi yapacağını biliyordu. Oysa, yanında kelle olmadığında, adamlara sanki bu kadar uzun süre beklettiği için özür diliyormuş gibi gülümseyen Tunç Hata'nın kendisi olurdu. Onlara hal hatır sorar, ekinleriyle ilgilenir ve gelecek kez kesinlikle bir kelle getireceği konusunda güven verir, hatta koynundan görev belgesini çıkarıp sırayla hepsine gösterirdi. Onlar da ölüm habercisi o sarı mühürlere bakar ve onu yine beklediklerini söylerlerdi. Buna karşılık, şimdi, yanında

bir baş varken, tutumu tümüyle farklıydı. Karşısındakiler hayvanları hakkında, sağlıkları hakkında sorular sorsun diye bir süre boşuna beklediler. Nitekim Tunç Hata, bu tür konuşmaların gösteri fiyatını düşürdüğünü biliyordu. Bakışını bir yana dikmiş, arabada duruyordu. Sonunda, madeni bir sesle, sözcüklerin üstüne basa basa, şöyle dedi: "Üç sorguçlu paşa, vezir, Yanya Valisi Tepedelenli Ali'nin başı."

Adamlar şaşkınlıktan donup kaldılar. Kalın giysileri omuzlarının titremesini gizleyemiyordu. Bakıştılar, sonra habercinin bakışlarını aradılar, ama onlara ulaşamadılar.

"Pekâlâ," dedi sonunda Tunç Hata, "ne kadar veriyorsunuz?"

İçlerinden ikisi ya da üçü konuşmak üzere ağzını açtı, ama ancak bir teki sonunda birkaç söz edebildi. Geri zekâlılara, bu buz gibi soğukta her an ölebilecek yeni doğmuş çocuklara benziyorlardı.

"Biz, haberci efendi... bu yıl... felaketler... üst üste... sıkıntılı bir yıl... çünkü... hem de..."

" Ne kadar veriyorsunuz?" diye bağırdı bu kez Tunç Hata.

O zaman gerçekten titremeye başladılar. Sonunda, içlerinden biri umutsuz bir hareketle ellerini açtı. Avuçlarında birkaç küçük çakıltaşı vardı. Tunç Hata bunlara baktı. Sayı saymasını bilmedikleri için, bu onların yegâne fiyat bildirme biçimiydi.

"Yedi lira, hıım," dedi Tunç Hata, şaşırmış bir halde kaşlarını çatarak. "Yalnızca dördünüz için mi?" diye ekledi bir süre sonra. "Nasıl olur? Tüm köy için ha?" diye de haykırdı öfkeyle. Kınayla boyalı pırıl pırıl sakalı rüzgârın etkisiyle tutuşmuş gibi görünüyordu. "Yüce padişahın düşmanı Ali Paşa'nın kellesini görmek için yedi lira ha? Aklınızı mı kaçırdınız siz?"

Tunç Hata arabanın kapısını kapatmak istedi, ama adamlar bir anlaşmaya varamayacaklarını anlayıp, çekinmeyi

bırakarak, aralarında tartışmaya başladılar. Tümü de neredeyse bir ağızdan konuşuyor, o ağır, kekeme dillerinin izin verdiği ölçüde, coşkuyla birbirlerinin sözünü kesiyordu. Haberci efendinin onları anlamaya çalışması gerektiğini, bu kışın onlar için gerçek bir felaket mevsimi olduğunu, hayvanlarının iki kez ağır bir hastalığa yakalandığını, düşen yıldırımın köyün ormanını yaktığını, kurtların iki çobanı parçaladığını söylediler. Öldükten sonra hayaleti üç kez görünen demirci Kambur'un adını verdiler ve tüm bunlar yetmiyormuş gibi (seslerini alçalttılar), papazın küçük kızının gebe olduğunun söylendiğini, yaşlı Zune'nin başına köylerinde ya da belki tüm bu bölgede daha önce hiç duyulmamış korkunç bir şey geldiğini, postayla gönderilmiş bir mektup aldığını sözlerine eklediler. Bu mektup kuşkusuz şeytan tarafından gönderilmişti; bu yüzden, başta hoca olmak üzere tüm köy halkı bu mektubun üstüne tükürmek, onu yakıp küllerini savurmak üzere toplanmıştı. Bir süre, hep daha da önemsiz şeyler anlatarak konuştular; böyle ipe sapa gelmez şeyler anlattıkça Tunç Hata da o ölçüde onları artık kendi ölüm gösterisine bağımlı kılmış olduğuna inanıyordu. Onlara son kez hangi başı gösterdiğini iyi anımsamıyordu, ama bu başı kuşkusuz çok ilginç bulmuşlardı, çünkü yeni bir gösteride hazır olmaya pek meraklı gibi görünüyorlardı. Başkentte Devlet Tiyatrosu önünde kuyruktaki insanlar arasında, ünlü oyuncu Tor Canaydın'ı görmek için bile, bu kadar istekli izleyici bulmak güç olurdu.

Şimdi daha yüksek bir fiyat önermişlerdi, ama Tunç Hata çoktan kararını vermişti. Onlara bakmaya tenezzül etmeden, arabanın kapısım yüzlerine kapattı ve parmağıyla cama vurarak yola çıkmalarını Tatarlara işaret etti. Köylüler şaşkın bir halde orada dikili kaldılar, içlerinden ikisi daha da

yüksek bir fiyat verdiklerini bağırarak söyleyip bir süre arabanın ardından koştu, ama Tunç Hata başını bile çevirmedi. Bir dahaki sefere on katı daha önemsiz bir baş için mızıkçılık etmeden bu fiyatın iki katını vereceklerinden emindi.

Yirmi kilometre daha uzakta başka bir heyet yollarına çıktı. Tunç Hata uyukluyordu; bu sırada Tatarlardan biri cama vurup "Heyet," dedi.

Tunç Hata, soluğundan çıkan buğuyla kaplı camdan, arabanın içine bakmaya çalışan küçük bir insan grubunu fark etti. Kapıyı açtıktan sonra yüksek sesle "İçeride bir kelle var," deyince adamlar titremeye başladılar. Pazarlık çabucak sonuca bağlandı (Tunç Hata için zaman kıymetliydi) ve adamlar hemen köy yönünde dolambaçlı bir yola saptılar. Araba onları belli bir noktaya kadar götürdü, sonra Tunç Hata ve Tatarlardan biri arabadan inmek zorunda kaldı, çünkü yol dik bir yokuştu ve sarsıntılıydı. Uzaktan, anayolun kenarlarında sıralanmış tüm köyler gibi, bu köy de yaylanın yamacında kurumaya bırakılmış bir koyun postunu akla getiriyordu. Taş evler birbirlerine o kadar yakındı ki duvarları ve damları bu saçma sıkışıklık yüzünden yamru yumruydu. Köylüler su birikintilerine aldırış etmeden yürürken, sabahtan bu yana arabanın ana yolda görünmesini gözlediklerini ve tüm umutlarını kestikleri sırada onu uzaktan gördüklerini anlatıyorlardı. Tunç Hata ilgisiz bir tavırla caminin minaresine, kilisenin çan kulesine bakıyordu; bunların tepeleri damlar arasından fark ediliyordu, damlardan da ince dumanlar yükseliyordu. Adamlar iki ya da üç kez Tunç Hata'ya köy halkının kesinkes caminin avlusunda toplanacağını, öyle ki haberci beyefendinin beklemekle zaman kaybetmeyeceğini söylediler.

Köye girdiklerinde yollar şaşılacak derecede boştu. Gerçekten de köy halkı camide toplanmıştı. Toplandıkları avlu oldukça geniş, çok soğuk bir yerdi, insanlar burada beklenti içinde taş kesilmiş durumda ayaktaydılar. Tunç Hata, dış merdiveni çıktıkları sırada, deri heybeyi Tatarın elinden alıp avluya ilk kendisi girdi. Ötekiler onu takip ettiler. Donup kalmış kalabalığın önüne tahtadan bir tabla konulmuştu. Kalabalık bu tablanın gerisinde sıralandı. Tunç Hata birkaç saniye boyunca bu donakalmış erkek, kadın, yaşlı ve çocuk başlarına dikkatle baktı; bu başlar o derece donuktu ki bunları taşımak zorunda kalsa, ne kara ne tuza ne de kendisi gibi habercilerin geçiş belgeleriyle birlikte her zaman ceplerinde bulundurdukları "başların bakım yönetmeliği"ne gereksinimi olacağını söyledi kendi kendine.

Tunç Hata heybeyi tablanın üstüne koyup çınlayan bir sesle şöyle dedi:

"Arnavutluk Valisi, üç sorguçlu paşa, vezir, Tepedelenli Ali, Kara Ali."

Bu sözü söyledikten sonra, elini heybenin içine daldırdı ve çabuk bir hareketle başı saçlarından tutarak dışarıya çekti. Bu, baştan daha çok, küçük bir sıkıştırılmış kar yığınına benziyordu; orasından burasından birkaç gri renkli saç tutamı ortaya çıkmıştı. Tunç Hata karları baştan temizlemeye başladı. Önce sağ göz, sonra burun, yanaklar, öteki göz, boğaz göründü, sonunda da tüm yüz ortaya çıktı. Yüzde kül rengine çalan bir solgunluk göze çarpıyordu.

Daha önce çökmüş olan sessizlik sanki yoğunlaşıyordu. Sanki bir yeraltı geçidinin dibinde daha derin başka bir geçide çıkan bir kapı açılmıştı. Baş kalabalıkla ilişki kuruyordu. Donuk gözleri orada bulunanların gözlerine yapışıyordu. Havada ölümün saydamlığı süzülüyordu. Bu saydamlığı her

an daha çok hissediyor, sınırına yaklaşıyor, ona neredeyse dokunuyorlardı. Bir süre daha geçse, halkla ölüm, balmumundan saydam bir topluluk oluşturacaktı.

Gösterilerde her zaman böyle olmuştu. Tunç Hata, yalnız kalmış, uzak, küçük köyler için, bu gösterinin aynı zamanda kitap, tiyatro, sanat, felsefe, hatta belki de aşk olduğunu biliyordu ("sarı paşa"nın başını kardan temizleyip ortaya çıkardığı sırada bir genç kızın "Ah, ne kadar da gençmiş!" diyerek haykırışını unutamıyordu; bu, gösterilerinden biri sırasında duyulmuş tek insan sesiydi).

Tunç Hata kemerlerin duvarları üstündeki boyası çıkmış motifleri inceliyordu (insanların, başların bakımıyla görevli oldukları gibi, bu motiflerin bakımıyla da görevli oldukları söyleniyordu); bu sırada insanoğlunun yalnızca dünyada yıllar boyunca yaşlanıp solan bir taslak ya da bir resim olduğu düşüncesi aklından geçti. Ayrıca, zaman geçirmek için, aklına yol bitinceye kadar durmadan toplayabileceği para gelse de, bu temsiller sırasında ölüm saplantısından da kurtulamıyordu. Soyut ve gerçeklikten kopmuş düşünceler aklına hep daha sık geliyor, bu mahvolmuş insanları gösterilerine katılmak için bu parayı ödemeye, özellikle dünyaya ve günlük kaygılara daha az gerçekçi bir bakışla bakma gereksiniminin ittiğine kendini inandırıyordu. Böyle bir gösteriden sonra işlerine daha bilinçli olarak baktıklarına, hatta belki de daha önce kendilerine çözülmez görünen sorunları kolayca çözdüklerine emindi.

Sonunda Tunç Hata başı seyretmenin yeterince sürdüğünü düşündü. Ellerini başı yırtık bir beyaz kürk gibi saran donmuş kar parçalarına doğru uzattı; bu hareket yaşam ve ölümden oluşmuş fildişi rengindeki bu yapıyı hemen bozdu. Son derece narin bu yapı bir anda dağılıverdi, Tunç Hata'nın

elleri de yeniden ölümü yaşamdan ayırmak için acele etti. O kar parçalarını tekrar başın üstüne yapıştırıyordu. Önce bir göz, sonra yanaklar, sonra öteki göz ortadan kayboldu ve baş yavaş yavaş eskisi gibi bir buz kitlesine dönüştü. Başı iki eliyle tutup o deri heybenin içine soktu, aynı anda da cami avlusunu dolduran kalabalık, kendisini hiçliğe bağlı durumda tutan bir çengelden kurtulmuş gibi kımıldadı. Tunç Hata dış merdivenin basamakları üzerine bırakılmış paraları topladıktan sonra, yanında iki Tatar, çabucak yamaçtan aşağıya indi. Arabanın önüne gelince, Tatarların her birine yarımşar lira verdi. Onlar da hızla arabaya atladılar ve araba yola çıktı. Tunç Hata kimi zaman dik kimi zaman da toprak çökmesi ya da bir çarpma yüzünden eğilmiş olup beyaz renkleriyle yolun iki yanını belirgin duruma getiren askeri sınır taşlarını dikkatle izliyordu. Yol düz ve ıssızdı.

İki saat sonra üçüncü heyetle karşılaştılar, ama adamlarla fiyat konusunda anlaşamadılar; öğleden sonra da dördüncü ve beşinci heyet karşılarına çıktı; bu heyettekiler önerilen koşulları kabul etti. Üçüncü temsilin sonunda, Tunç Hata gökyüzüne düşünceli düşünceli baktı. Alacakaranlık çöküyordu ve anlaşılan başka gösteri de olmayacaktı. Geceleyin meşalelerin ışığında gösteri daha ilgi çekici olduğuna göre, karanlık buna engel değildi, ama geç kalmamalıydı. Hızlarını artırarak, bu gösterilerle kaybettikleri zamanı kapatmaya çalışıyorlardı, ama bu çabukluğun da bir sınırı vardı: Yalan yanlış gerekçelendirilmiş bir gecikme gizli bir soruşturmanın açılmasına neden olabilirdi.

Tatarlar keskin ıslıklarla atları coştururken, Tunç Hata başını cama yaklaştırıp şimdi uzakta zorlukla ayırt edilebilen köye son kez baktı: Köy, çelimsiz, ürkmüş haliyle, önünde uzun kaygılı bir gece, orada, o dağ yamacının üstünde yatmaktaydı.

Alacakaranlık gitgide yoğunlaşıyor, sınır taşları kararıyordu, bizimkiler de az sonra fenerlerini yakmak zorunda kalacaklardı. Önceki gece ışık yakmadan yola devam etmişlerdi, çünkü ne ay ne de yıldız vardı ama gökyüzü sanki donuk bir ışıkla aydınlanmış gibiydi; oysa bu akşam, kubbesi karanlıktı.

Son heyetle karşılaştıklarında gece çoktan çökmüştü. Küçük bir grup yol kenarında, karanlıktan ortaya çıktı. Adamlardan biri elinde bir el feneri tutuyor, bu feneri bazen başının üstüne kadar kaldırıyor, bazen de daha iyi görmek için indiriyordu. Tunç Hata, yolun kenarındaki hendekten arabanın tekerleklerine, sonra Tatarların sırtına kayan, sonra da tersine yeniden kayan ışık lekelerini bir süre gözleriyle pencereden takip etti. Adamların arasından yükselen boğuk ve korkunç ayrı ayrı sesler, zaman zaman da "Kelle var mı?" diye bir haykırış işitiliyordu. Araba durmadan, sanki bir hayalet araba gibi, bunların ortasından yavaş yavaş geçti.

Başka kimseyle karşılaşmadılar. Yol, gökyüzü ve toprak, bitip tükenmeden, uçsuz bucaksız oluşlarının kendilerine verdiği aldırmazlıkla, uzayıp gidiyorlardı. Tunç Hata gecenin tüm imparatorluğun üstüne çökmeye çalıştığını, ama bu çabasının boşuna olduğunu düşünüyordu. İmparatorluğun geceden daha büyük olduğu söyleniyordu. Bir ucuna gece çökerken öteki ucunda sabah oluyordu. Gecenin örtüsü doğudan batıya devletin vücudunu sarmaya yetmiyor, ya başı ya da ayakları dışarıda kalıyordu. Başı ya da ayakları, diye düşündü Tunç Hata ve ister istemez eliyle deri heybeye dokundu. Eğer Arnavutluk bölgeleri imparatorluğun başı ise, ayaklar Hindistan yakınında bir yer olmalıydı ya da tersi söz konusuydu. Hayır, dedi, imparatorluk herhangi bir şeye benzeyebilir,

ama asla bir insana benzeyemez. Her devlet gibi, başı merkezdeydi. Belli belirsiz bir biçimde, başı gövdesinin ortasında bir varlığı kafasında canlandırmaya çalıştı, ama böyle bir varlık bulamadı. Tasviri birçok amblem ve imparatorluk mührü üstünde bulunan aslan, hatta ejderha gibi hayvanların da başı, durumlarına göre, gövdelerinin üst ya da aşağı ucunda idi. Ama var! dedi ansızın, çığlık atmamak için kendini tutarak. Başı gövdesinin ortasında bir hayvan var. Ahtapot. Vaktiyle girmiş olduğu hükümet binalarının kapılarını teker teker zihninden geçirdi, ama bu binaların bir tekinin bile üstünde, kazınmış ya da resmi yapılmış bir ahtapot görmemiş olduğunu anımsadı. Sapkın bir düşünceden ötürü kendisini suçladığını düşünüp korkarak, bu fikri kafasından attı ve kafası, son bir ağırlıktan kurtulmuş gibi, omzuna düştü.

Uyuklaması kısa sürdü. Bir süre sonra, nedensiz, sanki görünmeyen bir el çenesine vurmuşçasma başı titremeye başladı. Alnını cama dayadı ve koyu karanlığa dikkatle baktı. Birazdan kendinden geçeceğini hissediyordu. Bu hal yaklaştığında, her zaman olduğu gibi, soluması hızlandı, yine her zaman olduğu gibi tüm varlığı atları, Tatarları, sonra kollarını, bacaklarını, koyun derisinden uzun ceketini, gözlerini, kulaklarını, ağırlığını arkasında bırakmaya çalışarak öne atıldı. Bütün bu şeyler onun arkasında yüzüyorlardı, sanki keşmekeş denizine batmışlardı ve efendilerine hiçbir zaman ulaşamayacaklarmış gibi görünüyorlardı. Tunç Hata sağa doğru eğildi ve şakakları kesik başın donmuş saçlarına hafifçe değdi. Bu temas onu titretti ve neredeyse istemsizce ilk "Hi hi! Ha, ha!"yı koyverdi. Daha sonra her şey bir gün önceki gibi yinelendi. Şimdi beyni kubbelere, camilere, kadın karınlarına, balık gözlerine ve uzak hanlara çarpmış, ışık saçan bir yumuşakçaya benziyordu. Titriyor ve canlı bir varlık gibi çırpınıyordu.

Bu ilk taşkınlıktan sonra kendinden geçme, gece yarısına doğru ve daha da geç vakitte olmak üzere iki kez yinelendi. Tunç Hata, bitkin durumda, üçüncü kez üzüntülü bir iç çekmeyle baştan ayrıldı. "Yaklaşıyoruz, yaklaştığımızı hissediyor musun?" diye fısıldadı.

Yolculuk sırasında, bilinci açık olduğu zamanlarda, Tunç Hata'nın aklı birçok kez "iğrençlik taşı"nın bulunduğu başkente gitti. Taş boştu, kendisi de şöyle haykırmak üzereydi: Meydan boş, bizi bekliyor, acele etmeliyiz.

Kendi kendine durmadan soruyordu: Bu meydan başsız nasıl yapar? Sabahları nasıl bekliyor, öğleden sonralarını nasıl geçiriyor? Ardından, sanki son soluğunu vermeden önce can çekişmekte olan birinin başucuna ulaşmaları gerekiyormuş gibi, Tatarlara bağırarak hızlanmalarını söylüyordu.

Arabanın camlarının gerisinde koyu karanlık, orada burada, saydam bir örtüye benzeyen bir sis tabakasının ötesinde, uykuya yatmış toprağı ortaya çıkararak azalıyordu. Tunç Hata cezbeden engebeleriyle şehvetli bir tavırla yayılmış bu toprağa bakıyor ve kendi kendine şöyle söylüyordu: Eğer bu şehvet düşkünü kadın, orada, uzakta, ufkun en uç noktasında, ön ayakları üzerine dikilmiş, her an tüm dünyayı, imparatorluğun başkentini paylamaya, korkutmaya hazır bir dişi aslan gibi dursaydı, kim bilir arzularını nasıl serbest bırakırdı?

Dünya topraksız nasıl olurdu? diye düşündü korku içinde ve bu düşünce ona o kadar korkunç göründü ki hemen kendi kendine şöyle sordu: Dünya onsuz gerçekten var olabilir miydi? Bu sırada "Ey Tanrım, sen bizi koru!" demek üzereydi ve başını salladı.

Başkente yaklaşıyorlardı. Hiçbir işaret, hiçbir levha, hiçbir duman bu başkenti önceden belli etmiyordu, ama yine de varlığı anlaşılıyordu. Çevrede her şey görkemli bir sağırlık

içine gömülmüştü. Başkent hâlâ uyuyor, diye düşündü Tunç Hata. Dişlerinin takırdadığını sandı.

İşte, işte... Bir minarenin külahını mı yoksa kubbelerin çevresinde süzülen kuşlar gibi, üstlerinde kanat çırpmadan uçan bir kuşu mu görmüştü? Kendisi de ne gördüğünü anlamadı. Telaşla ayağa kalktı. Gecenin zevk ve eğlence âlemi içinde daha önce yerlerinden çıkmış kolları bacakları varlığının gerisinde kalmışlardı, şimdi yerlerine dönmekte acele ediyorlardı. Vücudunun gitgide yeniden ağırlığına kavuştuğunu ve bu ağırlığın usul usul kurşun gibi damarlarına aktığını hissediyordu.

Nihayet, başkentin yüksek kubbeleri soğuk ufukta göründü. Uzakta, hiç değişmeyen gri renklerinin içinde donup kalmış bu kubbeler yükseklik sırasına göre bir bir ortaya çıkmaya başladılar, önce Osmanlı Ruhu Tapınağı'nın madeni kubbesi, Ayasofya'nın minarelerinin tepeleri, Tokmak Han Anıtı, Devlet Merkez Arşivleri binasının kubbesi, Bab-ı Âli, İmparatorluk Hazinesi'nin sütunları, Düşler Sarayı'nın soluk mavi renkli kubbeleri, çok eski Fısıltılar Sarayı, Mühür ve Fermanlar Sarayı, Harbiye Nezareti'nin bronz kubbesi ortaya çıktı. Bütün bu kubbeler bir bekleyiş içinde görünüyorlardı.

Arabası sanki bir seraba doğru yönelip yol alıyor, Tunç Hata da bu görüntüden gözlerini ayırmıyordu.

Yedinci Kapı'nın nöbetçileri hızla yaklaşan arabayı uzaktan fark ettiler. Bunlardan biri tek dürbününü alıp anayola doğru çevirdi.

"İmparatorluk habercisi" dedi az sonra, dürbünü sağ gözünden ayırmadan.

Öteki iki nöbetçi de arabanın gitgide büyüyen karaltısına dikkatle bakıyordu. Bunlar kapıların üstünde ve arabanın

arkasında basılı devlet amblemlerini zihinlerinde canlandırıyorlardı, ama dürbünlü arkadaşları şimdi bu amblemleri görebiliyordu.

Vakit henüz erkendi. Başkentin önünde uzanan uçsuz bucaksız düzlük yer yer sis tabakalarıyla kaplıydı. Nöbetçi, gözüne yapıştırdığı o tek dürbünü hâlâ elinde tutarken (sabahın alacakaranlığında bu dürbün, gözüne saplanmış da onun boşuna çıkarmaya çalıştığı bir demir çubuk sanılabilirdi), öteki iki nöbetçi kapıyı açmak için beceriksiz adımlarla taş merdivenden indi. Bir an demir çubukların ve topuk demirlerinin gıcırdadığı duyuldu. Tekerleklerin gürültüsü sonunda kapının önünde işitildiğinde, nöbetçi dürbününü elinden bıraktı ve biraz meraklandığını belirten bir hareketle aşağıda yeni geleni görmek için dirseklerini korkuluğa dayadı. Yeni gelen arabadan inmişti, anlaşılan öteki nöbetçilere hizmet belgelerini gösteriyordu. Nöbetçi, yumruğunu çenesine dayamış, bu küçük grubu izliyordu. Yeni gelen ansızın başını kaldırdı, nöbetçi titredi. Daha önce bu kadar korkunç bir yüz görmemişti. Solgun alnındaki iki boş göz çökertilmişe benziyordu, üstelik de üçgen şeklindeki sakalı kızıl sarı rengindeydi, derisinin solgun rengiyle çelişiyordu. Nöbetçi istemeden bakışını daha uzağa, derinliklerinden bu şubat ayında alacakaranlıkta bu adamın ortaya çıktığı o gizemli ovaya çevirdi.

Az sonra, arabanın tekerlekleri kapıdan geçerek döşemenin üstünde gıcırdarken nöbetçiler yeniden surların üstüne çıktılar.

"Arnavut Ali Paşa'nın kellesi!" dedi içlerinden biri.

Tek dürbünü elinde tutan nöbetçi hızla başını çevirdi:

"Olamaz!" dedi.

"Gözlerimizle gördük, deri heybenin içinde, kulakları buzla doluydu."

"Olamaz!" diye yineledi öteki.

"Sen de hiçbir şeye inanmazsın ki," dedi ilk konuşan.

Öteki nöbetçi hâlâ tek dürbününü donmuş anayola yöneltmiş durumdaydı. Aslında, buna inanmamak için hiç neden yoktu. İmparatorluğun Avrupa bölgelerindeki valilerinin kesik başlarının geldiğini ilk öğrenen, her zaman Yedinci Kapı'nın nöbetçileriydi. Asya bölgelerinden gelenlerin kesik başlarıysa başkente Birinci Kapı'dan giriyordu.

Tunç Hata, doğal olarak, dedi kendi kendine, ama aynı anda neye doğal dediğini unuttu. Sonra yeniden anımsadı. Elbette kendi başı bir sabah bu kapıdan gelecekti. Sonuçta, diplomatik kuryelerin, önemli heyetlerin ve hükümlülerin başlarının başkente yalnızca Yedinci ya da Birinci Kapı'dan girdikleri pekâlâ biliniyordu. Bu, özel fermanla konulmuş bir kuraldı ve hiçbir şekilde bozulamazdı. "Hiçbir şekilde," diye yineledi kendi kendine hemen sonra. Çünkü kuşkusuz, devletin habercileri ve kesik başlar İkinci, Dördüncü ya da Beşinci Kapı'dan giremezlerdi; bu kapılardan özellikle sebzeler, et ve başkentin geri kalan yiyecek maddeleri, ayrıca yabancı seyyahlar giriyordu. Tüm bu hususlarda çok kesin kurallar konmuştu, hatta tıkanıklıkları önlemek için de belirli giriş saatleri bulunuyordu. Buna karşılık, Yedinci ve Birinci Kapılar ender, çok ender açılıyor ve günlerce açılmadıkları görülüyordu; bir ay önce de, Arnavutluk'ta yenilmiş bir paşanın başı ulaştığı sırada olduğu gibi, büyük bir don olayı meydana geldiğinde, topuk demirleri donmuş kapıları hareket ettirmek için bu demirlere sıcak su dökmek gerekmişti. Doğal olarak, dedi kendi kendine üçüncü kez, sebze gereksinimini sağlamakla aynı şey değil bu. Her ne kadar, bir bakıma (şubat ışığında güçlükle seçilen uçsuz bucaksız ovayı seyretti) kelleler iri meyvelerden, kara kabaklardan farkı olmasa da.

Taşlarda araba gürültüsü duyulmayalı çok zaman geçmişti. Baş merkeze yaklaşıyor, diye düşündü. Ve başkente doğru döndü. Binaların yüksek kubbeleri, külahlar, kuleler ve minareler bir içsel ışıkla aydınlanıyorlardı sanki. Baş şimdi orada, dedi kendi kendine. Başkent bir deri heybenin içinde paketlenmiş bu küçük gülleyi uzun süredir bekliyordu. Öteki kapılardan et, meyve, sebze giriyordu, ama bunlar başkentin açlığını gideremiyordu. Nedeni de, başkentin tüm bunlardan çok arzuladığı şeyin bu kelle olmasıydı.

4
İMPARATORLUĞUN MERKEZİ
BULUTLU GÜN

Ali Paşa'nın başı İbret Taşı'na yerleştirileli iki saat olmuştu. Düğünü için yaptırdığı koyu renkli yeni elbisesi içinde önceki haline kıyasla daha solgun görünen Abdullah, her zamanki görevinin başındaydı, elleri arkasında, meydanda aylak aylak dolaşan kalabalığın oluşturduğu dalgaları seyrediyordu. Taşın boş kaldığı günlerden sonra (Buğrahan Paşa'nın başı beş gün önce taştan kaldırılmıştı) meydan yeniden eski canlılığına kavuşmuştu. O günlerde anormal, sanki şaşkın, düzeni bozulmuş gibi görünmüştü. Kalabalık, yollara gözü kapalı akın ediyor; amaçsız, oraya buraya yayılıyordu. Meydan o zaman dengesini kaybetmişe benziyordu. Ama şimdi taşta yeniden bir kelle olduğuna göre, her şey düzene girmişti. Bu insan akını bir tür yasaya bağlıymış gibi görünüyor, bu da Abdullah'a gelgit olaylarını etkileyen ayın çekim gücünü anımsatıyordu. Meydanın bir ucuna yerleştirilmiş olan baş, ay rolünü oynuyordu.

Hizmet kuralları meydanda kesik baş bulunmadığı zamanlarda bile Abdullah'ın her zamanki gibi görevinde kalmasını gerektiriyordu. Bunun iki sebebi vardı. İlki ve önemlisi şuydu: Taştaki yerin boş olduğunu gören insanlar en ufak ayrılıkçılık hevesinin bile cezasız kalmayacağını akıllarından çıkartmamalıydı. Abdullah'ın orada, daimi görevinin başında bulunması da, kesik bir başın gündüzün ve gecenin her saatinde, hatta her dakikasında taşta belirebileceğinin

anlaşılmasını sağlıyordu. İkincisi daha basitti: Birinin devlete karşı bir kışkırtma amacıyla ya da yalnızca saçma bir düşünceyle içine rastgele bir şey koymasını engellemek için taşı gözetmek gerekiyordu.

Taşın boş kaldığı günlerde, önünden geçenlerin gözlerinde şu soru okunuyordu: Buraya hangi kelle yerleştirilecek, Ali Paşa'nınki mi yoksa Hurşit Paşa'nınki mi? Aynı seçenek daha önce Ali Paşa ile Buğrahan Paşa için de söz konusu olmuştu. İnsanların çoğu Hurşit'in Buğrahan ile aynı akıbete uğramasını bekliyordu (bu konuda kuşkusuz gizlice bahislere bile girilmişti), oysa bunun tersi gerçekleşmiş, muzaffer Ali sonunda yenilmişti.

Başı başkente yirmi dört saat önce sabahın ilk saatlerinde gelmişti. Kente çok gizli bir şekilde sokulmuş olmasına karşın, yine de haber İstihbarat Dairesi tellalları tarafından resmen açıklanmadan bir saat önce dedikodu şeklinde yayılmıştı. Kalabalık, sultandan sonra imparatorluğun en güçlü adamı olan kişinin başını görmek için hemen meydana akın etti. Ancak, bütün gün boyunca taş boş kaldı. Ne oluyor? Neden getirmediler? Ne zaman getirilecek? gibi sorular o kadar sık soruluyordu ki bir an Abdullah da meydanın ilk kuruluş günlerinden bu yana yalnızca bu tür sorular duyduğunu sandı. Başın taşa konulmasındaki gecikmenin tamamen haklı olduğunu biliyordu. Baş, her zamanki gibi, bakımı yapıldıktan sonra, saat onda padişaha sunulmuştu. Gümüş tepsinin padişahın önünde tam olarak ne kadar süre kaldığı, yine padişahın neler söylediği ve genel olarak ayrılıkçılık üzerine bir fikir yürütüp yürütmediği henüz öğrenilmemişti. Yalnızca, başın saat on birde Devlet Şûrası binasında yüksek dereceli memurlara ve önde gelen din adamlarına gösterildiği biliniyordu. Öğleyin, saat yarımda, yabancı büyükelçiler

başı görmeye davet edildi ve saat birde, sadrazam, kısa süren bir toplantıda, Arnavutluk Eyaleti'nin isyan etmesine karşın, imparatorluğun bütünlüğünün şimdi hiç olmadığı kadar sağlam olduğunu ifade etti. Öte yandan, hükümetin, kim olursa olsun, herhangi birinin, imparatorluğun herhangi bir köşesinde göstereceği her türlü ayrılıkçılık hevesini en sert bir biçimde cezalandırılmaya devam edeceğini sözlerine ekledi.

Hiç kuşku yok, sadrazamm açıklaması, bu büyük imparatorluğun bütün eyaletlerine ve paşalıklarına, özellikle de bir gün öncesine kadar Arnavutluk için söz konusu olduğu gibi, belli bir özerklikten yararlanan bölgelerine bir gözdağı idi. Sadrazam sert bir tonla bundan böyle Bab-ı Âli'nin bu özerkliğin hiçbir şekilde yanlış yorumlanmasına ve kötüye kullanılmasına izin vermeyeceğini bildirdi. Yabancı gözlemcilerin dikkatini özellikle bu açıklamanın bir bölümü çekti. Bu bölümde ilk kez, hükümetin ve sultanın adına "eyaletlerin özerkliği" kavramına yeni bir bakış getiren bir formül bulunuyordu. Hükümet propagandası, bu formülü imparatorluk ailesi içinde ulusların özgürlüğünün gelişmesinin en açık ifadesi olarak sunup, yıllarca övünmüştü. Düşlere kapılmadan, demişti sadrazam, bu özerkliğin sınırlı bir özerklik olduğunu kesinlikle anlamak gerekir. Merkezi yönetim bunu o zamana kadar böyle anlamıştı ve sonsuza dek böyle anlamaya devam edecekti. Sadrazam ayrıca, imparatorluk içindeki çeşitli uluslar ve topluluklar ile ilgili yeni tanımlamalar açıkladı. Çokuluslu büyük Osmanlı Devleti'nin çeşitli adlar taşıyan uluslardan oluştuğuna bakılmaksızın, gerçekte bu ulusların Türk, Arnavut, Rum, Sırp, Boşnak, Tatar, Kafkasyalı vb. olmaktan önce, tamamıyla İslam ulusları olduğunu söyledi. Tarih, diye ekledi Sadrazam, bize şimdiye kadar bu konuda

farklı düşüncede olanların nasıl yok olduklarını birçok örnekle gösterdi. Üstünde Ali Paşa'nın başı bulunan gümüş tepsiyi işaret ederek sözlerine son verdi, gözlerimizin önündeki şu gerçek de buna ancak ayrıca bir örnektir.

Kalabalık, başın teşrifata göre başka yerlerde teşhir edilmesinin ardından taş oyuğa yerleştirileceğini ümit ederek bütün öğleden sonra meydandan ayrılmadı, ama akşama kadar boşuna beklemiş oldu. Anlaşılan öğleden sonra, vakit tamamen başın bozulmadan korunması için durumunun dikkatle incelenmesine ayrılmıştı.

Gerek Devlet Şûrası'nda gerekse Hariciye Nezareti'nde, o ganimetin takdimi sırasında içeriye alınmayan muhabirler, yerine konulmasında ilk hazır bulunanlardan olmak için meydanda uykusuz bir gece geçirmişlerdi. Abdullah içlerinden çoğunu ismen tanıyordu. Uykusuzluktan gözleri şişmiş kimileri, anlaşılan iç sayfalardaki ayrıntılı makaleleri için malzeme toplamak üzere yeniden meydana geliyorlardı. Kalabalık arasında yabancı elçiliklerin memurları dolaşıyorlardı; bunlar yalnızca meraklı gibi görünerek açıkça siyasi amaçlı bilgiler topluyorlardı ki böyle bir günde bundan kolayı yoktu. Kimi zaman Abdullah'ın kulakları dikkatsiz insanların sorumsuzca ağızlarından kaçırıverdikleri bölük pörçük sözleri yakalıyordu. Anlaşılan Arnavut devlet memurlarının görev yerlerinde hiçbir değişiklik yapılmayacak, diyordu biri. Buna inanamam, diye cevaplıyordu bir başkası. Tüm olup bitenden sonra, Arnavutlar, o zamana kadar devletin tam güvenini kazanmış yüksek dereceli memurlardan da olsalar, haklarında büyük bir şüphenin doğmasına yol açtılar. Her şeye rağmen, olay çıkmayacak, diye ısrar ediyordu ilk konuşan. Bu gayet mümkün, diye katılıyordu diğeri. Devlet bizden daha ileri görüşlüdür. Amma budala bunlar, dedi

kendi kendine, bu konuları tartışacak başka yer bulamıyorlar mı? Kalabalığın içinde gözleri başkentin başlıca bankalarından birinin özel kalemini fark etti. Savaşın bittiği ve kellenin başkente geldiği haberi yayılır yayılmaz, bir gün önce bakır fiyatının ansızın düştüğünü anımsadı. Söylendiğine göre, gün ortasına doğru bakır fiyatının yeniden düşmesi bekleniyordu. Abdullah son yıllarda bakır fiyatlarının, mağlubiyetleri anımsatmak istemeyen gazetelerin haberlerine kıyasla, savaşların akıbeti hakkında daha doğru bir fikir sahibi olmayı sağladığını fark etmişti.

Şimdi Arnavutluk'un hali ne olacak, diyordu Abdullah'ın burnunun dibinde biri. Doğru. Ne olacak şimdi hali, diye Abdullah da kendi kendine sordu. Bugünlerde herkesin ağzında olan bu soru onun aklına daha çok yatıyordu, çünkü ağabeyinin kendisine nihayet iki gün önce ulaşmış bir mektubuyla ilgisi vardı. Ağabeyi mektubunda ona bundan böyle görev yapacağı yeri uzun uzadıya anlatıyordu, burası Arnavutluk'un kuzey bölgesinde Kosova Ovası denen geniş bir yaylaydı, dört yüzyıldan fazla bir zaman önce Türk orduları Birleşik Balkan ordularını yenmişti. Balkan halkı bugün hâlâ bu yenilgiye ağlıyor, diye yazıyordu ağabeyi. Bizim için bal ve sevinç olan bu yenilgi onların acılarını, ağlayıp sızlamalarını ekmek mayası gibi kabartıyor. Bu ova o zaman öylesine kanla sulanmıştı ki, söylendiğine göre, yıllar boyunca bitkileri değişikliğe uğramış, bir bölümü bollaşmış, başka bir bölümü de solmuş, kurumuştu. Yarım milyon asker orada ölesiye bir mücadele vererek sabahtan akşama kadar çarpışmıştı. Bu çok eski imparatorluğun ilk ve en büyük ayrılıkçısı olan o lanetli İskender Bey'in babası, Arnavut prensi Gjon Kastriyoti de burada yenilmişti. Büyük muharebenin sonunda padişahın kendisi de ölmüştü. Ağabey şimdi bu

padişahın türbesinin bekçiliğini yapıyordu. Yazdığına göre, aslında bu mezarda şimdi padişahın cesedinin tamamı değil, yalnızca kanı ve iç organları bulunuyordu. İç organları orada bırakılmış ceset, sırtına bronz plakalar vurulmuş bir deveye yüklenerek başkente doğru gönderilmişti. Berbat bir havada yapılan yolculuk sırasında padişahın cesedini taşıyan devenin üstüne yıldırımın düştüğü, ancak ne cesede ne de deveye ulaştığı anlatılıyordu. Yıldırım bronz plakalar üzerinden kayarak kırmızımtırak çok büyük bir örtünün püsküllerine benzeyen ateşten saç tutamları halinde toprağa düşmüştü.

Şehit sultanın da iki mezarı vardı. Abdullah başını taşa doğru çevirdi. Tıpkı senin gibi, diye düşündü. Hepsinin birçok mezarı... birçok karısı vardı. Oysa bu adamın, geçen hafta... ilk karısı... ki kuşkusuz sonuncusu... ama işin daha kötüsü, o da değildi, o da değildi sonuncusu...

Şimdi Arnavutluk'un hali ne olacak? diye yineledi yanındaki aynı ses. Zavallı bunlar! dedi Abdullah kendi kendine. Neden şimdi bizim başımıza neler geleceğini kendilerine sormuyorlar: Bir an içinin taş kesildiğini hissetti. Bu, insanın ikiye bölünmek gibi geçici bir yeti kazandığı ve kendisinin bir bölümünün öteki bölümünü değerlendirdiği ender anlardan biriydi. Ne zamandan beri, diye sordu kendine. Ne zamandan beri baş kaldırıyorsun sen? Ama ikiye bölünme süresi başkaldırı süresi gibi kısa sürdü. Varlığı yeniden bütünleşti, yumuşak, uysal Abdullah oldu.

İbret Taşı'ndan birkaç adım ötede, Saray Ressamı Sefer acele acele kesik başın resmini yapıyordu. İslam dini insan suretinin resminin yapılmasını sert bir biçimde yasaklıyordu, ama Abdullah, Saray'ın Teşrifat Dairesi'nden, şeyhülislamın birçok kez araya girmesine karşın, sonunda ayrılıkçı kafaların resimlerinin yapılması için izin koparmıştı. Bu izin talebine

gerekçe olarak da, bu gibi başların İbret Taşı'na yerleştirildikleri andan itibaren artık eşyaya dönüştüğünü, resimlerini yapmanın da mozaik yapmaya benzediğini göstermişti.

Ressamın çevresinde her zaman küçük bir kalabalık oluyordu. İnsanlar tuali ve boyaları görmek için merakla başlarını uzatıyor, birbirlerinin kulağına bir şeyler fısıldıyor, kimi zaman da sehpanın ayaklarını yerinden oynatıyor, ancak ressam buna aldırış etmiyordu. Hızlı çalışıyor, bu sırada boyalar hava çok soğuk olduğu için her an donacak gibi görünüyordu.

Saat henüz on bir olmamıştı, ama Abdullah ara sıra Hilal Meydanı'na doğru bir göz atıyordu; hekim her zaman bu taraftan çıkıp gelirdi. Yeni başın gelişinin ilk günüydü, yönetmeliğe göre hekimin de gelip onu görerek, durumu hakkında kısa bir rapor yazması gerekiyordu; öyle ki, sonradan ortaya bir sorun çıkarsa, baştaki olası değişikliklerle ilgili bilimsel bir açıklamada bulunabilirdi. Hekimin bir görevi de başın halka teşhir süresini saptamaktı.

Hekim, tam da Osmanlı Ruhu Tapınağı'nın saati on biri vurduğunda kavşakta göründü. Her zamanki gibi, hareketleri canlıydı, yürürken hafifçe sallanıyordu, yüzünde hiç kaybolmayan öyle bir gülümseme vardı ki Abdullah bunun bir gülümsemeden çok, yüz hatlarının yapısına bağlı bir şey olduğuna inanacak gibiydi.

"Bir toplantı vardı," dedi hekim yaklaşmasına birkaç adım kalınca. "Öğlene kadar tüm vaktimiz toplantıda geçti. Tıbbın da her bilim gibi ilerlediğine inanamayan insanlar var. Merhaba Abdullah!"

"Merhaba, hekim efendi!" dedi Abdullah hafifçe başını eğerek.

"Hiç yoktan eski defterleri karıştırıyorlar: Örneğin 1389'da Büyük Timurtaş'ın başı ilaçlanmış, başka bir yıl da şeyhül-

islamın cesedinin kanı süzülmüş, başka birçok şey daha. İşin daha kötüsü, yeni yöntemlerin başların daha uzun süre bozulmadan saklanmasını sağlayacağı göstermeye çalışılırken, adamlar her türlü saçma sapan siyasi düşüncelerle üstünüze atlıyorlar. Mesela: Ali Paşa'nın başı için, ondan bir yüzyıl önce yaşamış hain Demirdağ'ınkinden başka bir balsamsı madde kullanmaya değer miydi? İkisi de aykırı düşünceli değil miydi? Yüce padişahtan aynı cezayı almadılar mı? Haydi, böyle bir sava yanıt verin bakalım," dedi silkinerek. "Oh, yeni konuğumuz da gelmiş," diyerek başını taşa doğru çevirip neredeyse sevinçle bağırdı.

Abdullah tahta merdiveni yaklaştırdığı sırada bakışları karşılaştı.

"Ee," dedi hekim bir şeyi anımsamış gibi yaparak, "senin işler ne âlemde?"

Abdullah kızarıp gözlerini indirdi.

"Değişen bir şey yok," dedi.

Üç gün önce büyük utangaçlığım yenerek hekime evlendikten sonra geçirdiği ilk gecelerin gizini açmıştı. Üzücü bir gizdi bu. Genç karısıyla yatamıyordu. Hekim onu hiç şaşmadan dinleyip bunun her zaman rastlanan bir şey olduğunu söylemiş, bu da Abdullah'ın içini biraz rahatlatmıştı. Hekim bazı sorular da sormuştu. Bu sorulara yanıt vermek onun için ne kadar güçtü, hele bunlar karısıyla ilgiliyse! Hekim bazı öğütlerde bulunmuş, sonunda bunun özellikle erkeğin evlilik dışı yaşamında kadın eksikliğinin yol açtığı geçici bir şey olduğu konusunda ona güven vermiş ve şöyle demişti: "Bu eksiklik kadım öyle gizemli bir havaya sokar ki cinsel istek çılgınca alevlenir."

"Hımm," dedi hekim ayağını merdivenin ilk basamağına koymaya hazırlanırken. Sanki düşünüyormuş gibi başını

birkaç saniye öne eğik durumda tuttuktan sonra bakışlarını Abdullah'a dikerek şöyle söyledi: "Dinle, başka bir şey denemelisin. Nedir bu, biliyor musun?"

Abdullah'ın gözlerinin feri sönmüş gibiydi.

"Neymiş?" dedi neredeyse duyulamaz bir sesle.

"Hafif bir kadınla ilişkiye girmelisin."

Abdullah olumsuzluk belirten bir hareket yaparak başını salladı.

"Haydi," dedi hekim, ayağını merdivene koyarken, "bu olağanüstü bir çaredir."

Abdullah'ın gözleri hekimin basamak basamak yukarıya çıkan topuklarını izliyordu. Bir, iki, üç, dört. Geçen haftanın bütün gecelerini kıvrandırıcı saatler içinde, sanki deve hörgüçleri üzerinde, insanı umutsuzluğa düşüren bir çölde hep daha uzağa doğru sürükleniyormuş gibi geçirmişti. Kaygılanma, demişti hekim, bu bal gibi ruhsal bir şey. Abdullah hekimin hiçbir sözünü kaçırmamak için soluğunu tutuyordu. Cinsel arzu öyle ateşli, tutuşmuş bir şeydir ki kendiliğinden söner, diye açıklamıştı hekim. Bu sözler gün boyunca Abdullah'ın kafasında durmadan dolaşıyor, ona kimi zaman inandırıcı, ama çoğu zaman tuhaf görünüyordu. Neden büyük bir arzu kendiliğinden sönmeliydi ki? Hem bu, neden özellikle onun başına gelmeliydi? Büyüye inanmazdı, ama yine de kendi kendine, kimi zaman, bunun işlemiş olduğu bir günahın cezası olabileceğini söylüyordu. Yabancı kadınları düşünmekle hiç günah işlememiş miydi acaba?

Evliliğinin dördüncü gecesi çok üzücü geçmişti. Bütün imparatorluk Kadir Gecesi dolayısıyla bayram yapıyordu. O gece, çok eski bir geleneğe göre padişahın bir bakire ile yatması gerekiyordu. Başkent ışıklar içindeydi. Gece geç vakit Davullar Kulesi'nden, kaleden, hapishaneden, Tophane-i Amire'den

Kadir Gecesi'nin başladığını haber veren top sesleri duyuluyordu. Abdullah pek güzel ısıtılmış yatak odalarında karısının yanında yatıyordu. İkisi de soğuk terler döküyordu. Topların gürlemesi gitgide daha korkunç bir hal alıyordu; topların ağızları, duman, barut, saçtıkları ateş, tüm bunlar, padişahın demire ve gürültü patırtıya dönüşmüş erkeklik gücünü simgeliyordu. Dünyayı titreten bu gümbürtü içinde memur Abdullah bir sümüklüböcek gibi sürünüyordu. Gözucuyla da genç karısının boynuna bakarken (yastığın üstüne gevşekçe bırakılmış bu boyun onu son derece tedirgin ediyordu), hem can acıtıcı hem de hoşa giden hafif bir yanığı hisseder gibi, şimdi üstüne ara sıra hafifçe sıçrayan üzücü bir kıskançlığın kıvılcımlarını hissediyordu. O taştaki başları kıskanıyordu. Bu başların feri sönmüş gözleri onunla alay eder gibiydi. Buğrahan Paşa'nın harem inde otuzdan çok kadın vardı. Trabzon Veziri'nin, söylendiğine göre, zevk ve eğlence yüzünden benzi sararmıştı. Trablus Valisi'nin kadınlarının sayısı yetmiş beşe ulaşmıştı ve yarısından fazlasının yaşı on sekizden küçüktü. Ali Paşa'nın nikâhlı karısı Vasiliki yirmi iki yaşındaydı, ama başkaldıran bu vezir seksenindeydi. Hepsinin birçok karısı olmuştu, oysa o... İhanete uğramıştı. Uzuvları birer birer onu bırakıyorlardı. Yalnızca başıyla gövdesi arasındaki bağ açıkça devam ediyordu. Durum böyleyse, onarılmaz bir bozuşma gerçekten gelip çatmışsa, onun için kol ve bacaklarından, tüm gövdesinden ayrılmak daha iyi olmaz mıydı? Ellerinden, ayaklarından, o iğrenç karnından temelli ayrılması daha iyi olmaz mıydı? Kalenin en yüksek kulesine sığınan umudu kırılmış kuşatma altındakiler gibi, o da son sığınacağı yer olan başına sığınıyordu.

Eğer kendisi sırf baş olsaydı, genç karısı ondan başka hiçbir şey bekleyemezdi. O zaman belki onu dudaklarından öperdi, dudaklarına gerçek bir kadın öpücüğü kondururdu,

tıpkı "sarı paşa"nın başı ona getirildiğinde karısının bu başı dudaklarından öptüğü gibi. Abdullah damarlarındaki kanın yavaş yavaş harekete geçtiğini hissettiğini sandı. Ah! Yalnızca bir başa indirgenebilseydi! Taş oyukta bir baş. Alacakaranlıkta ortaya çıkan kararmış kanlı kolyesiyle sönmüş bir yıldız. Başkentin o korkunç kalabalıklarının karşısında tek başına. Ateşten alev alev yanan binlerce gözün içine çektiği, meydana büyük bir korku salan tiran. Dikkatin ve imparatorluğun merkezinde. Ölü ay.

Meydandaki uğultu ansızın kesildi. Abdullah başını kaldırdığında tahta merdivenden inmekte olan hekimi fark etti. Hekim ayaklarını yere bastıktan sonra bakışını taşa doğru çevirip, kesik başı düşünceli düşünceli bir süre seyretti. O zamana kadar onun her hareketini donup kalarak izleyen çevredeki kalabalığın uğultusu yeniden başladı. İçlerinden biri Divan-ı Hümayun'un yine toplandığını söylüyordu. Soğuk bir rüzgâr sanki meydanı süpürüyordu. Hekimin gözleri hâlâ taş oyuğa dikiliydi. Ara sıra başın ak saçları kabarıyor, sonra yeniden yüzün üstüne düşüyordu. Bal kesinlikle donmuştur, diye düşündü Abdullah. Hekim de başını iki üç kez salladı. Neden? diye mırıldandı, düş görüyormuş gibi. Bu baş imparatorluğa meydan okumak istedi, diye düşündü Abdullah, yorgun argın. Hafifçe başı dönmüştü. Başın saç lüleleri sanki kararmıştı. Abdullah kendi kendine, birkaç gün önce, bu ipeğimsi parlak saçların altından korkunç sözlerin çıktığını söylüyordu. Ağzına yakın bu saçların içi güç ve ölüm doluydu; bunların dikelmesi tüm imparatorluğu titretmişti. Şimdi artık bunlar tüye dönüşmüştü, koyun tüyü gibi yumuşaktı. Abdullah karısının vücudunu anımsadı. Bu vücut da bir heykelden başka bir şey değildi. Cinsel uzvu uyumaktaydı. Onda en ufak bir coşku uyandıramamıştı.

"Yıllardır devlet böyle bir sarsıntı görmedi," dedi hekim, eliyle taşa doğru bir hareket yaparak.

Abdullah ne yanıt vereceğini bilemiyordu. "Sarsıntı" sözcüğü hiçbir resmi beyanda geçmiyordu. Belki bininci kez başa baktı. Bu kafatasının hangi köşesinden bunca asırlık şu imparatorluğa başkaldırma düşüncesi doğmuştu? Abdullah, en azından kendisinin bu dünyada hiçbir şeye başkaldırmadığını düşündü. Kendime bile.

"Allahaısmarladık, Abdullah!" dedi hekim, bakışlarını oyuktan güçlükle ayırarak.

Abdullah eğildi. Hekim birkaç adım attıktan sonra başını çevirip, Abdullah'a uzaktan "O iş için dediğimi yap!" diye bağırdı.

Abdullah kızardığını hissetti.

Meydana yeni insan dalgalarının akın ettiği hissediliyordu. İslam Silahları Sokağı'ndan kalabalık halinde öğrenciler ve dini örgütlerin yandaşları geliyorlardı. Abdullah bir ara günün haberlerini öğrenmek için bunların sözlerinden bazı şeyleri yakalamaya çalıştı. Başkentin hiçbir gazetesi bu haberleri bu meydanın uğultusundan daha çabuk veremezdi. Duyduğu tümceler küçük ya da iri puntolu başlıklarla verilen haberler gibi bilincinde sıralanıyordu. Balkanlar'ın bir bölümünde, özellikle de Arnavutluk'a yakın bölgelerde olağanüstü hal ilan edilmesi öngörülüyordu. Tepedelenli Ali'nin hazinesini bulmak için aramalar devam ediyor, kalesindeki iç karartıcı yeraltı mezarlarında korkunç şeylerin ortaya çıkması bekleniyordu. Bu asinin genç dul karısı bugün yarın herhalde ilk imparatorluk ulağıyla gelecekti. Hariciye Nazırı, Reis Efendi...

Abdullah, adamlarını bu meydana dağıtmamak Dördüncü Daire'nin bağışlanamaz bir ihmali olurdu diye

düşünüyordu. Burada en büyük felaketlerin öngörüldüğünü duyabilirdiniz. İki adım ötesinde, nöbetçilerin gözü önünde, isyanın bastırılmasından sonra Arnavutluk'un başına ne geleceği yeniden tartışılıyordu. Kuşkusuz şimdiye kadar gördüğü itibarı sonsuzluğa dek kaybedecek, diyordu biri. Ama burada aşırı terör rejimi uygulanıp uygulanmayacağını bilmeyi çok isterdim, diyordu bir diğeri. Nedir bu? Nasıl olur, bilmiyor musun? Şimdi, lanetli ilan edilmiş topraklarda uygulanan rejime bu adı veriyorlar. Ha, evet, aşırı terör! Bu rejimin kurulabileceğini mi düşünüyorsun? Neden olmasın? diyordu birinci. İmparatorluğun tüm vatandaşları Arnavutlara öfke püskürüyor. Gazeteleri okudun mu? Terör isteniyor. Arnavutluk'un tüm bu yıllarda yeterince pohpohlandığını yazıyorlar. Şimdi ancak kan içinde boğulmayı hak ediyor. Her şeye karşın, buna inanamam, diyordu diğeri. İmparatorluktaki genel öfkeyi yatıştırmak, Arnavutları da aşırı derecede kızdırmamak için bir ara yol bulunduğunu göreceksin. Az önce kendin söyledin: Devlet ileri görüşlüdür.

Ah! hep aynı budalalar, diye düşündü Abdullah. Devletten söz etmekten başka yapacak hiç işleri yok mu? Bunları duymak istemiyordu, ama sesleri çok yakındaydı ve zorla kulaklarına giriyordu. Ne düşünüyorsun bu konuda, Ali Paşa'nın yerine kim atanacak? diyordu biri. Bunu söylemek zor, diye cevap veriyordu diğeri. Bu, Arnavutluk'un yeni statüsüyle ilgili yakında çıkarılacak fermana bağlı. Fermanla lanetli ülke, dolayısıyla, yeni terminolojiye göre, aşırı terör rejimine tabi ülke ilan edilirse, genç ve hareketli Hurşit Paşa orada vali olarak bırakılabilir. Yoksa... Nasıl, yoksa? diye soruyordu ilk ses. Elbette, yoksa; yani bence, ferman daha yumuşak bir rejim kurulmasını öngörürse, oraya ihtiyar Karaca Paşa gönderilebilir.

İleriki atamaları kestirmeye çalışmayı sürdürdüler, Abdullah da kendi kendine devletin tüm kurumları içinde bugünlerde en hareketlisinin kuşkusuz Mühür ve Fermanlar Sarayı'nın olacağını söylüyordu. İmparatorlukta bir milyon devlet memuru vardı ve içlerinden en yüksek dereceli bin dört yüzünün yazgısı doğrudan doğruya ağır sütunları yer yer yaldızlı bir pasla kaplı görünen bu saraya bağlıydı. En yüksek dereceli kişiler buradan atanıyordu. Vezirler, Vezir-i Azam, ordunun iki başkumandanı, Avrupa ve Asya beylerbeyleri, eski terminolojiye göre lanetli topraklar denilen, aşırı terör rejimi uygulamasına tabi eyaletlerin ve eskiden kutsal topraklar diye anılan özerk eyaletlerin tüm valileri, "kra-kra" rejimine göre ulusal nitelikleri yok edilmiş bölgelerin, olağanüstü hal uygulanan bölgelerin yöneticileri, kara kuvvetlerinin tüm seraskerleri, amiraller ya da kaptan-ı derya, birinci mevki büyükelçiler, Devlet Baş Müfettişi, ayrıca İmparatorluk Hazinesi, Merkez Arşivleri, yüz yıllık Fısıltılar Sarayı, Tabir Sarayı gibi dört kuruluşun dört yöneticisi buradan atanıyordu. Tabir Sarayı ya da Düşler Sarayı'nın görevi, adından anlaşıldığı gibi, vatandaşların düşlerini yorumlamaktı. Şeyhülislam tarafından doğrudan doğruya atanan yüksek dereceli din adamları dışında, güçlü yöneticiler sınıfının atamaları da buradan yapılıyordu. Bunların aşama düzenine göre dereceleri, tüm ayrıcalıkları, maaşları, rütbeleri, hükümetin saraydaki büyük toplantı salonunda, törenlerde, cenaze alaylarında, resmi akşam yemeklerinde öncelik hakkı sıraları, nihayet, Devlet Mezarlığı'ndaki yerleri burada ayrıntılı olarak belirtilmişti. Nişan, madalya verme, yükseltme, düşürme, başka bir görev verme, yer değiştirme ile ilgili kararlar, bir memuru "kara" ilan eden, "hayırlı ferman"la bağışlayan ya da "katil ferman"la kellesini isteyen vb. kararlar da buradan çıkıyordu.

Abdullah tüm bunları parça parça, günden güne meydanda, İbret Taşı'nın yanında öğrendi. Başlangıçta bu söylentiler, darmadağın haldeki bir şantiyede yayılmış taşlar ve başka yapı gereçleri gibi, kalabalıkların karmakarışık mırıltıları içinde yayılmıştı. Ama yavaş yavaş tüm bu tümceler düzgün satırlar halinde sıralandı, düzenlendi ve Abdullah'ın kafasında devletin tüm yapısını kurdu. Daha sonra, Abdullah, belli belirsiz, üstün-devlet'in tüm görkemli yapısının yüreğindeki bir tür sürekli çatışmayla çürütüldüğünü hissetti. Buna önce üzüldü, ama sonrasında Devlet'in bu çatışmaya yıllardır alışık olduğunu anlamıştı. Her şeyin üstünde, iki iktidar ve tüm zümrelerin üstünde Allah'ın yeryüzündeki vekili, padişah, korkunç bir biçimde dikkatli ve tetikte olduğuna göre, ne sivil iktidarla dinsel iktidar arasındaki rekabet, ne zümreler ve gruplar arasındaki mücadele (bunların haberleri uzaktan ona ulaşıyordu), ne dedikodular ne kinler ne de kimi zaman açıklanan gizli yeminler devletin büyüklüğünü tehdit ediyordu. Ama bununla birlikte, bu düşünce içini biraz rahat ettirse de, Abdullah'ın bu denli korkunç bir çekişmenin nedenini kendine sorduğu oluyordu. Ama ne zaman bu soruyu kendi kendine sorsa, sanki kapkara bir kuyunun önündeymiş gibi, aklı duruyordu. Anlaşılan elinden gelen bu kadardı. Korkunç bir ansiklopedi olan, meydandaki o gürültü patırtı bile bunu açıklamıyordu ona. O anlarda Abdullah'ın kafasında, devletin mekanizmaları, sekiz yüzyıllık temellerin siyahımtırak sularında gömülü kalmış, karanlıklar içinde boğuk bir gıcırtıyla dönen çarklar gibi şekilleniyordu.

Kimi zaman Abdullah'ın kulaklarının oradan buradan uğultu içinde yakaladığı "tunç" sözcüğü sanki bu gizi hafif bir ışıkla aydınlatıyordu. Ama bu ışık o kadar soluktu ki karanlıklara boğulmakta gecikmiyordu. Abdullah oradan

buradan "tımar" iktisadi sisteminin ortadan kaldırılmasına karşı çıktıklarını dile getiren birtakım sesler de duyuyordu. Askerlere hizmetleri karşılığında verilen topraklara bu ad veriliyordu. Uzun süredir, devletin malı olarak kalan tımarlar arasında gitgide sayıları artan, beylik arazileri "çiftlikler" mantar gibi bitiyordu. Askerler, özellikle, İmparatorluğa ait toprakların bu şekilde dağıtımım kokuşmanın ve karışıklıkların işaretleri olarak görüyorlardı. Öyle ki, söylendiğine göre, şeyhülislam padişaha gönderdiği bir yazıda (Abdullah, tam da İbret Taşı'nın altında bundan söz edildiği duyunca "Aman Tanrım, hep aynı budalalar!" diye düşündü), bu uygulamayı askeri açıdan, dolayısıyla da devlet politikası açısından zayıflamanın nedenlerinden biri sayıyordu... Abdullah söylenenleri sanki uyuşmuş gibi dinliyordu. Peki öyleyse, faiz, toprak geliri, para dolaşımı, iktisat gibi basit terimlerin devlet denen o görkemli mekanizmayla, aynı zamanda onun sevindirici ya da üzücü olaylarıyla herhangi bir bağı bulunması olası mıydı? Hayır, diyordu Abdullah kendi kendine. Olamaz bu. Hayır, hiçbir şekilde. Bunlar olsa olsa tımarhane kaçkını gevezeler. Her ne kadar...

Düşüncesi bu gizin karanlığında bir an uyuştu; Abdullah, sonra iç çekip rahatlayarak, düşüncesini bu gizden kurtarıp Teşrifat İdaresi kadar iyi bildiği devletin dış cephesine yöneltti. Örneğin, paşalıkların yöneticilerinin, birinci derece yöneticiler olsalar da resmi törenlerde hiçbir zaman lanetli topraklar valilerinin önüne geçemediklerini bilmeyenler olduğunu duyunca bıyık altından gülümsemişti. Bununla birlikte, bu konuda da, Abdullah'ın iyi anlamadığı şeyler vardı. Örneğin, Düşler Sarayı Başı'nın, dördüncü dereceden devlet memuru olduğu halde, hatta paşa unvanından bile yoksun basit bir müdürken, neden önünde tüm vezirlerin titrediği,

o güçlü şeyhülislamın önünde eğilmeme hakkına sahip tek kişi olduğunu anlamadığı gibi, padişahın fermanlarını yazmakla kimin görevli olduğunu da (ne ayıp!) bilmiyordu.

Abdullah tüm bunları gün boyunca kafasında evirip çeviriyordu. Bu düşünceler onu hem cezbediyor hem de korkutuyordu. Hem şimdi bu yüksek dereceli memurlardan biri, Tepedelenli Ali Paşa ölmüştü ve tüm bu zümredekiler depremle sarsılmış gibi titriyordu. Mühür ve Fermanlar Sarayı'nda kuşkusuz gece yarısına kadar ışık vardı. Orada memurların, bu uçsuz bucaksız imparatorluğun en uzak bölgelerindekiler dahil, görev değişiklikleri hazırlanıyordu. En zengin paşalıkları kapmak için millet canla başla savaşacak, görev almak için kendini paralayacak, hatta imzasız mektuplar yazmaya kalkışacaktı.

Oysa, ne yazık ki, bir içki mahzeninde içmeden yalnızca buhardan kafayı bulanlar gibi, bu meydanın bir köşesinde iktidarın tadını tatmış küçük devlet memuru Abdullah'ın sarayla hiçbir işi olmayacaktı. Onun için bir fermana konu olmanın tek olasılığı ölüm cezasına çarptırılmaktı. Burada... İbret Taşı'nda... Devlete karşı ayaklanan Kara Abdullah'ın kellesi bulunuyor...

Ürperdi, sonra toparlandı. Meydandaki patırtı giderek artıyordu. Kulaklarında gazete başlıkları uğulduyordu. Balkanlar'ın tüm batı bölgesi alarm durumunda. Tepedelenli Ali Paşa'nın isyamndan yararlanan Yunanistan ayaklanıyor. İktidara yakın çevrelerde Maliye Nazırı V.V.'nin Kara Ali'nin genç duluna evlenme teklif ettiği fısıltı halinde söyleniyor. Kimileri de karısı meme kanserinden ölen yüksek dereceli memur Halet'in de böyle bir girişimde bulunmayı düşündüğünü ileri sürüyorlar. Arnavutluk'ta durum normale dönerse, oraya Hıdır Paşa gönderilebilir. Ali Paşa'nın dulu güzel

Vasiliki'nin hiçbir erkeğin kocasının yerini tutamayacağını belirttiği söyleniyor. Başkentte ha bire sınırlı özerklik konusunda sadrazamın açıklamasından söz ediliyor. Gelecek hafta başkentte günün adamı, muzaffer Hurşit Paşa görkemli bir törenle karşılanacak olmalı. Anlaşılan baş döndürücü bir yükseliş onu bekliyor. Hatta bazıları onun sadrazamlığa tayin edileceğini öngörüyorlar. Bakır fiyatları öğleye doğru yeniden düşecek. Abdullah'ın tansiyonu da.

Abdullah acı acı gülümsedi. Günün adamı, diye yineledi kurulmuş makine gibi. Nezih kahvehanelerde genç züppeler "Hurşitvari" sakal bırakmaya başlamışlardı. Pek gözde hammlar kuşkusuz onu düşleyip duruyorlardı. Belki... genç karısı da. Bir an Abdullah boş boş baktı. Sonra bakışı, tilki bakışı gibi, tuhaf bir ölgün ışıkla aydınlandı.

5
İMPARATORLUĞUN SINIRLARINDA KAPALI HAVA

Mandaların çektiği bir araba yarı yarıya donmuş çamurda güç bela ilerliyordu. Şurada burada, atların geçerken bir parça aldıkları, ısırdıkları ya da yağmurdan çürümüş kuru ot yığınları, savaş ve kargaşanın sona erdiği şu sırada, herkesin dikkatsizliğinden faydalanarak, yırtık pırtık giysili hayaletler gibi, sessizce yol kenarına yaklaşmışa benziyorlardı. Rüzgâr dinmişti, gökyüzü de, o günlerde içinde meydana gelen büyük karışıklıktan sonra, üstüne devinimsiz bir cisimmiş gibi ara sıra yıldırım düşen, jelatinsi bir bulut yığınından başka bir şey değildi.

Sanki zifte dönüşmüş bu gökyüzü altında, daha yeni boyun eğmiş eyaletin tüm kentlerinde, kasabalarında ve köylerinde tellallar başkentten gelen saltanat fermanını okuyorlardı: "Ulu padişahın köleleri ve reayası, daha düne kadar Kara Ali tarafından yönetilmiş Arnavutluk Eyaleti'nin vatandaşları, padişah sizi bağışladı. Hemen silah bırakmanız koşuluyla, barış içinde köleliği yaşayacaksınız. Parlak renkli giysilerinizi de derhal çıkarmanız, bundan böyle gri ya da siyah kaba yünden giysiler giymeniz buyrulmaktadır. Saçlarınızı uzatmayacak ve başınızı manda derisinden fesle örteceksiniz. Artık at yerine, yalnızca kısrak ve dişi katıra bineceksiniz. Allah'ın gökyüzüyle artık duman aracılığıyla doğrudan temasta olmamanız için, dumanın da hepinizi, eşyalarınızla, hayvanlarınızla, çocuklarınızla birlikte kararttıktan sonra,

pencerelerinizden ve kapılarınızdan yumaklar halinde çıkmasını sağlamak üzere, bacalarınızı tıkayacaksınız. Tüm bu kısıtlamalardan ancak padişaha sözlerinizle değil, eylemlerinizle aklınızdan her türlü ayaklanma düşüncesini ve Kara Ali'yi çıkardığınızı kanıtladığınızda kurtulacaksınız."

Kapı eşiklerine, tarla kenarlarına ya da hanların kapılarının önüne çıkan insanlar, şaşkın şaşkın, tek kelime etmeden dinliyor, tellal arkasını dönüp komşu köyün yoluna saptığında sessizce oldukları yerde kalıyor, dudakları kilitlenmiş durumda, ara sıra, başlarını savaşın kendilerini ekmeden öylece bırakmaya zorladığı topraklara çeviriyorlardı; niyetleri sanki oralarda bu yeni fermana daha iyi bir açıklama bulmaktı. Top güllelerinin açtığı içine su dolmuş çukurlarla yer yer kaplı geniş fundalıkların üstünde karga ve saksağan sürüleri tuhaf sesler çıkarıp çılgınca şekiller çizerek uçuşuyordu. İnsanlara, önlerinde uzanan bu toprakları buğdayın kısırlığının neden olduğu geniş, yumuşak, ama kaygı verici bir acıyla bir an seyretmeleri yetiyordu (hepsi bir kadının kısırlığının ne olduğunu biliyor, toprağın çocuk düşürmesinin ne olduğunu da zihninde canlandırıyordu). Dolayısıyla, en büyük fenalığın yapılmış olduğunu ve fermanın buna hiçbir şey katmadığını anlamak için bu terk edilmiş topraklara bir göz atmaları yeterliydi. Kışın toprakların üzgün haline saksağanların gaklamaları da hiçbir şey katmıyordu.

Bunlar, İmparatorluk Arşivleri'nin tozlu dosyalarından çekip alınmış, döneme ve Devlet-i Âliyye'nin çeşitli eyaletlerine iyi kötü uyarlanmak üzere yetmişlik bürokratlar tarafından çalakalem yazılmış eski fermanlardı. İnsanlar bunlara alışmışlardı. Tellallar yüzyıllardır gidip geliyor, ancak Arnavutluk Eyaleti'nde pek az şey değişiyordu. Burada her zaman öyle bir gökyüzü ve toprak vardı ki bunlar bazen

anlaşır, bazen de anlaşamaz, böylece sırayla bolluk ve kıtlık mevsimleri ortaya çıkardı. Güneş tüm bunlara katılır, ay da her şeyden ırak duruyormuş gibi yapardı ve nihayet bir yerde, uzakta, dünyanın ortasında padişah bulunuyordu, o da oradan büyük felaketleri dağıtır, buradaki insanların ayaklarının altındaki toprağı ve başlarının üstündeki gökyüzünü altüst ederdi. Bu yüzden padişaha karşı beslenen öfke çok eski ve anlaşılırdı. İngiliz sefiri, yüksek danışman Halet'e bir resmi akşam yemeği sırasında şöyle demişti: "Arnavutluk Eyaleti... Bildiğim kadarıyla burası ormanlarla, çakıllı arazilerle ve öfke bulutlarıyla kaplı bir eyalet. Keşke biri bu bulutları toplayacak kadar becerikli olsaydı..." Halet de gülümseyip onun sözünü keserek şöyle söylemişti: "Keşke... Ama yine de bu, pamuk toplamaktan biraz daha çetrefil bir iş, değil mi?"

O sırada Ali Paşa'nın isyanı, hemen hemen her yerde dedikodusu yapılmasına rağmen, henüz ilan edilmemişti; İngiltere Büyükelçisi de devleti tehdit eden fırtına konusunda açıkça hükümetin nabzını yoklamaya çalışıyordu.

Fırtınanın gürültüleri uzaktan duyuluyordu. Hükümet sürekli toplantıdaydı. Devletin ağır mekanizmaları, o çok eski Fısıltılar Sarayı, Harbiye Nezareti, Dahiliye Nezareti'nin Dördüncü Dairesi, Hariciye Nezareti, Düşler Sarayı sürekli çalışıyordu. Her şey beklenti içindeydi.

Ancak Arnavutluk'tan gelen raporlar, tüm tahminlere göre kocamış aslan, Tepedelenli Ali Paşa'nın Arnavutların tüm o eski kinini kendi kinine katamadığını doğruluyorlardı. Padişaha karşı yalnızca kendi kiniyle savaşa kalkışmıştı.

"Padişahın köleleri ve reayası," diye buz gibi soğuk havadan sesleri kısılmış tellallar bağırmaya devam ediyorlardı, "savaş sona erdiğine göre..."

Ali Paşa, birkaç yıl önce Kara Mahmut Buşatlı'nın yaptığı gibi tek başına padişahın karşısına dikilmişti. Çılgınca bir yüreklilikle coşmuş, padişah tarafından "sevad-ı âzam"da ya da büyük savaş meydanında savaşmaya çağrılmadıklarında kendilerini hakarete uğramış sayıp, silahlarını padişaha doğrultan ya da neye karar vereceklerini bilmeden rastgele Venedik, Avusturya gibi komşu devletlere, yollarına çıkan herkese saldıran, hep hırgür arayan birkaç Arnavut paşa da sık sık böyle yapmıştı.

Ali Paşa, birçok bakımdan bu paşalara benziyordu, onlardan her konuda daha üstündü, ayrıca da onlar gibi kaçık değil, zekiydi. Bununla birlikte, Arnavutlar ona candan bağlı değillerdi. Yıllarca, içlerinden biri olmasına rağmen, onları tıpkı Türk paşalar gibi iliklerine kadar sömürmüştü, vergilerle bunaltmıştı, başka her vezir gibi, hatta daha da merhametsizce ezmişti, astırmıştı, dikenler üstünde dans ettirmişti, zincire vurdurmuştu, çok ağır biçimde küçük düşürmüştü. Bu yüzden, padişahla karşı karşıya gelip de eli mahkûm onlardan yardım istediğinde, onlar da onu duymazdan geldiler; onlar ki hayatları boyunca savaşa sonbahar düğünlerine kıyasla daha neşeli, kendiliklerinden gidip gelmişlerdi, kıpırdamadılar. Tiranlar pekâlâ birbirlerini paralayabilirlerdi. Birbirlerinin gözlerini oyup sakallarını yolabilirlerdi, bunun onlar için pek önemi yoktu.

Savaş çok yakın görünüyordu. Vezirin –bu yanda hâlâ Ali Paşa, öte yanda üstüne karanlık çökmüş gibi şimdi Kara Ali'ydi– elçileri kışın alacakaranlıklarını deliler gibi yarıp geçiyorlardı. Heybelerinde mühürler, zincirler, altın taşıyorlardı, ama tüm bunların onlara bir yararı yoktu. Halk sağır olmuştu.

Sonra ilk savaş arabaları, piyade kervanları, çeliğine su verilmiş toplar, kurmaylar, hilalli ya da üstünde Kuran'dan

ayetler yazılı bayraklar, levazım birlikleri, çalgıcılar, cellatlar, seyyar satıcılar göründü. Bu, bilindik eski bir sahneydi. Dört yüzyıldır, sanki kâbusmuş gibi yineleniyordu, sonsuza dek yineleniyordu.

Bu karışık yığın kalenin çevresine yayıldığında Ali Paşa hemşerilerine son çağrıda bulunmuştu: Gördünüz onları, yardımıma gelin! Ama yine ona yanıt vermemişlerdi. Aslında onu hiç düşündükleri yoktu. Savaş arabaları tekerleklerinin çukurlarla doldurduğu toprakları, topları çeken atların geçerken ısırıp kopardıkları kuru otlar onları Ali Paşa'nın akıbetinden daha çok üzüyordu. Ve Ali Paşa'yı toplarıyla, düzenli ordularıyla yalnız bıraktılar.

Hatta şimdi, her şeyin sona erdiği, pişmanlık zamanının da geldiği şu sırada, onlar muğlak, sanki sulanmış bir duygu içindeydiler. Bu da, özellikle Ali'nin ilerlemiş yaşından (ne ülkenin hamasi şiirleri ne de devletin vakayinameleri başka bir ayaklanmış seksenlik vezir vakasından söz ederdi), ve ihtiyarın, padişahın safına katılmış, hepsi de paşa ve bey olan oğulları ve torunları tarafından üzücü bir şekilde yüzüstü bırakılmasından ileri geliyordu. Bununla birlikte, çeyrek asırlık bu düş kırıklığından sonra ve topraklarının ezilmiş olduğunu gördüklerinde şikâyetçi olanlar, ondan çok oğulları ve torunlarıydı. Savaşın çukurlaştırdığı toprak nasıl yavaşça, çok yavaşça, ama ayak direterek canlanmaya, çatışmalar sırasında sırtında açılmış çukurları, hendekleri kapatmaya başlamışsa, onlar da çevrelerinde ve içlerinde, canlandırılabilecek şeyleri aynı şekilde canlandıracaklardı.

Tellallar eyaletin kırağı kaplı yollarında seslerini duyurmaya çalışıyor, insanlarsa fermanlar okunup buyrukları yerine getirilirken sel gibi kan aktığını iyi biliyorlardı. Ama herkesin yeniden eski giysilerini giymesini, yeniden ata

binmesini, istediği gibi saçlarına biçim vermesini ve bacasından dumarın her zaman gökyüzüne yükselmesini sağlayacak şekilde bu akan kanı durdurmaya hiç kimse girişmiyordu.

Arnavutluk dört yüz elli yıldır, Osmanlıların bu eski imparatorluğuna ait bir ülkenin başına gelebilecek her şeyi yaşamıştı. 1379'da gerçekleşmiş ilk fetihten sonra, Arnavutluk prenslikleri ya silah zoruyla boyun eğdirilmiş ya da bir anlaşma gereği padişahın himayesine girmeyi kabul etmiş durumdayken Arnavutluk resmi belgelerde belirtildiği gibi "kayırılmış toprak" ya da "kutsanmış toprak" ilan edilmişti. Gururlu senyörleri, kontları, dükleri, prensleri armalarını, doğan, kartal, taçlı aslan, kurt, zambak çiçekleri gibi amblemlerini Osmanlı simgeleriyle değiştirdiler. Takvimlerini, günün saatlerini yine de bunlarla sınırlı kalacaklarını düşünerek değiştirmeyi kabul ettiler. Ama bu yalnızca kısa bir sükûnet dönemiydi. Elli yıl sabrettikten sonra, Osmanlı işgalinin yalnızca bir arma ve takvim meselesi olmadığını anlayınca, kavgalarını ve rekabetleri unutup içlerinden birinin, İskender Bey Kastriyoti'nin yönetimi altında birleşerek, hatırlaması hâlâ devleti titreten korkunç bir ayaklanmaya giriştiler. Arnavutluk, yeniden fethedilmesinden sonra "lanetli toprak" ilan edildi ve burada yetmiş yıl boyunca aşırı terör rejimi uygulandı. Bu acı deneyimden sonra cezalandırılan ülke Devlet Merkez Arşivleri'nin pençesine düştü; bu arşivler o korkunç "kra-kra" doktrinine göre ülkenin ulusal niteliğini tümüyle yok etmeye başladılar. Hiçbir sonuç vermemiş olan bu yok etme süreci yaklaşık yüzyıl önce kesintiye uğramış, üç yüzyıl sonra, herkesin şaşkınlığını uyandırarak, kılıçtan geçirilmiş bu eyalet padişahın "Arnavutluk hâlâ yüreğimdedir" sözleriyle başlayan özel bir fermanıyla, yeniden "kutsanmış toprak" ilan edilmişti. O zamandan

başlayarak yerli paşalar tarafından yönetildiği gibi, az sayıda imtiyazlı ülkelerden biri de olmuş, devletin en yüksek dereceli memurları buradan çıkmıştı. Hiçbir ulus imparatorluğa, son yüzyılın kırk dokuz sadrazamından on biri dahil olmak üzere, bu Balkan ulusu kadar paşa, amiral, vezir vermemişti. Eski Osmanlı aristokrat elit tabakası yanında yeni bir yönetici sınıfı türedi. Sanki eskinin o gözü pek Arnavut prensleri, dükleri, baronları yeniden ortaya çıkıyorlardı. Gerçekten de, şimdiki Arnavut paşalar bazı bakımlardan, sert karakterleri, hırsları, hatta tümenleriyle onlara benziyor, ama başka birçok bakımdan onlardan ayrılıyorlardı. Dört yüzyıllık Osmanlı egemenliği elbette izlerini bırakmıştı. Hamamlardaki buharlar gibi boğucu, Asyalılara özgü bir rahatsızlık olan ağır bir uyuşukluk, zihinlerini sürekli bunaltıyordu. Bu buğu içinde seçemedikleri ya da bozulmuş biçimde gördükleri çok şey vardı. Hayır, bunlar eski Arberya'nın[1] senyörlerine, o yiğit Balşa'ya, Topya'ya, Dukagjin'e, Muzaka'ya ve Kastriyoti'ye çok az benziyorlardı. Bu senyörlerin uzaktaki, karlı ya da puslu görüntüleri derin bir nostalji uyandırıyordu.

Yıllardır, Osmanlı aristokratları Arnavut ağalarına karşı bu hoşgörü siyasetini kınıyordu. Üst düzey devlet görevlileri göğüslerine vurarak itiraz ediyorlardı: Kendini üstün sanan ve başkalarını reaya sayan bu şüpheli ulusla iktidarı paylaşmak için mi sel gibi kan dökülmüştü? Kıskançlıktan sanki boğuluyor, tıknefes oluyor, işi padişaha adsız nektuplar yazmaya kadar götürüyor, ama yine de padişahın Arnavutluk siyasetini değiştirmeyi başaramıyorlardı. Bunun, uçsuz bucaksız imparatorluğun tüm uluslarının en isyankârına boyun eğdirebilmek için henüz sözde tek siyaset olduğunu ileri sürerek haklı gösteriyorlardı. Siyasi çevrelerde yüksek

1 Arnavutluğun eski adı (ç.n.)

danışman Halet'in herkesin dilindeki şu basmakalıp lafları yineleniyordu: "Görev ve unvanları Arnavutlara vermemizden mi şikâyetçisiniz? Ama inanın bana, bir ulus için bu görevler ve unvanlar herhangi bir yaradan çok daha ölümcüldür." Eski üst düzey görevliler aralarında gülüşüyorlardı: "Hah, hah! Nişanlar da uğursuz. Demek ki bu yüzden bunlar bize bu kadar cimrice veriliyor. Devam edin bakalım Arnavutluk'u pohpohlamaya!"

Alın size bu pohpohlamaların sonucu. Alın size düşmanca Arnavut nankörlüğü. Şimdi, büyük düş kırıklığından sonra, tüm imparatorluk bu nankör ülkenin üstüne bir kasırga gibi çullanacak cezayı görmeyi bekliyordu.

Ayaklanmanın bastırılmasından sonra, insanlar sağırlaşmışa benziyorlardı, ama aslında hiçbir şey değişmemişti. Tam dört yüzyıllık öfke eyaletin geniş topraklarının üstüne çöküyordu, bu devasa devlete karşı ayaklanma düşüncesi de iklim gibi genel ve sabitti.

Genç kadının uzun siyah entarisi yere hafifçe değerek, arkasından toz, çakıllı kum, kimi zaman da yarı yarıya kömürleşmiş boş fişek kovanlarını sürükleyip hışırdıyordu. Ali Paşa'nın genç dulu fethedilen kalenin dehlizlerinde yürüyordu, yanında yalnızca küçük bir maiyet, hizmetine verilmiş iki kadın, bir mimar ve dervişler gibi giyinmiş bir Dahiliye Nezareti memuru vardı. Bu küçük maiyet sessizce genç dul kadının uzun siluetini takip ediyor, onun ritmine göre adımlarını yavaşlatıyor ya da hızlandırıyor, onunla birlikte duruyor, onunla birlikte yeniden yürümeye başlıyordu. Tüm bu takip boyunca ona eşlik edenler onunla aralarında belli bir mesafeyi koruyor, bu kuralı kimi zaman yalnızca Dahiliye Nezareti memuru bozuyordu.

Yenik vezirin hazinesinin gizlenmiş olduğu sanılan bölüm aranıyordu. Genç dul kadın, bir yerde şüpheli işler yapıldığını gördüğünü anımsayabileceği ya da tuhaf kaplamaların, sıvaların dikkatini çekebileceği umuduyla bütün odalarda ve yeraltı mezarlığında dolaştırıldı.

Ali'nin başından hemen sonra hazinesi dokuz yüz adam eşliğinde, başkente gönderilmişti. Başkentten bir yetkilinin gönderilen altın sikkeler ve mücevherler için merkezin teşekkürlerini ya da hiç olmazsa hoşnutluğunu bildirmek üzere gelmesi beklenirken, yalnızca İmparatorluk Hazinesi'nin defterdarlarından birinin çarçabuk geldiği görüldü. Adamı arabadan inişinde karşılamaya gelenler, arabadan uzun bir kitlenin (bu kitlenin onun bacakları olduğu anlaşıldı) ardından bu devasa defterdarın gövde ve baştan oluşan uzantısının çıktığını görünce şaşırdılar. Defterdar hemen Hurşit Paşa'nın yanına götürülmesini istedi. Adam uzun ve karışık hesaplardan sonra, Kara Ali'nin hazinesinin tamamının bulunamadığının anlaşıldığını ve başkentin hazinenin geri kalan bölümünü istediğini paşaya bildirdi. ("Allah Allah" demişti kendi kendine Hurşit Paşa, peki bu hesapları yapmaya ne zaman fırsat buldular?) Paşa ellerinin soğuduğunu hissetmişti. Sonra, birkaç söz söylemek için ağzına yeniden yeterince tükürük geldiğinde, bu esrarengiz memura, eğer hazinenin bir bölümü gerçekten eksikse, bu bölümün bulunması için kesin emir vereceğini ve her şeyi seferber edeceğini söylemişti. Bu sözleri ölçülü bir tonla söylerken, bu defterdar gibi sıkıcı ve böyle upuzun varlıklara tahminler yürütme (haydi haydi, hükümet mesajlarını iletme) imkânını tanımakla çok hata yapılmış olduğu düşüncesi beyninin en derin katmanlarından birinde kıvrıla kıvrıla dolaşıp duruyordu. O an o kadar çaresizdi ki dünyadaki bütün fenalıkların aşırı uzun

adamların üstüne atılabileceğini söyledi kendi kendine. Defterdar uzaklaşınca, Hurşit Paşa kaledeki tüm tutsaklara işkence yapılmasını, ardından da yenik paşanın dul eşinin çadırına getirilmesini buyurdu. Bab-ı Âli'nin doğrudan emri gereği kadın başkente gitmek üzere o gün yola çıkmalıydı.

Hurşit Paşa, Vasiliki'den söz edildiğini duymuş, ancak onu hiç görmemişti. Ali de evlendiğinden bu yana, hiçbir resmi akşam yemeğine katılmamıştı. Kadın elbette güzeldi, ama Hurşit Paşa'nın düşündüğü kadar güzel değildi. Her şeye karşın, eğer Saray Teşrifat Dairesi Vasiliki'ye el koymazsa, seve seve onu haremine alabilir, hatta belki de işi onunla evlenmeye kadar götürürdü, bu hak onu dul bırakmış olandan başka kime düşerdi?

Vasiliki Hurşit Paşa'ya, kocasını yenen bu adamın onda uyandıracağını beklediği kin ve hayranlık duygusu içinde olmadan, sade bir şekilde baktı. Hurşit Paşa başka bir vesileyle, böyle bir küçümsemeyi ona pahalıya ödetmeyi bilirdi, ama şu sırada derdi o hazineyi bulmaktı. Düşmanını yendiğine göre, ona ait her şey, hatta Vasiliki üzerinde hak elde ettiği ölçüde, bu karşılaşmayı dramatik niteliğinden, hem acı hem de coşku verici her şeyinden sıyırdı. Tüm bunlardan vazgeçti, hatta yaşının oldukça genç olduğunu da unuttu (ancak kırk altı yaşındaydı) ve kendisine de yabancı gelen bir sesle kadına, "Dinle beni, yavrum," dedi.

Vasiliki'ye, dereden tepeden, bu arada hazineden söz etti, onu tehdit etmeden, ondan ricada bulunmadan, ona acıdığını belirtmeden sanki dengiymiş gibi onunla konuştu. Ara sıra genç dul kadın başıyla tasdik eder gibi bir işaret yapıyordu, bu görüşmenin sonunda da bu şekilde bir kez daha başını salladı.

Dışarıda, kalenin kapılarında, sabahtan beri genç kadını başkente götürecek araba duruyordu. Hazine bulunsun ya da

bulunmasın, öğleden sonra bu uzun seyahate çıkılacaktı.

Vasiliki, kalenin dehlizlerinde, bir köşede ya da başka bir köşede, sönmeden önce son ölgün ışığını yayan bir lamba gibi, Hurşit Paşa'nın keçisakalını yeniden gördüğünü sanıyordu, paşa özellikle değerli madenlerden, altından, bronzdan ya da gümüşten söz ederken, sakalın kılları üstünde doğal gibi görünen bakır renginde soluk yansımalar oluyordu. Gençsin, demişti Hurşit Paşa ona, başkente gittiğinde, kuşkusuz çok geçmeden yüksek dereceli devlet ya da din adamlarından evlenme teklifleri alacaksın. Daha sonra, Allah bilir neden, gözlerini kadının tırnaklarından ayırmadan, evet, evet, sana bir sürü evlenme teklifi yapılacak, diye eklemişti. Vasiliki o an paşanın böyle bir teklifte bulunmak üzere olduğunu sandı. Ama paşadan ses çıkmadı. Konuşmaya devam ederek, Vasiliki'ye genç olduğunu ve bir erkeğin kötü ününün karısını lekelemediğini, bu erkeğin özellikle karısı sayesinde bir süzgeçten geçer gibi tortusundan arınarak gerçek parlaklığına kavuştuğunu söylüyordu.

Vasiliki bir dönemeçte bakışlarını uzaktaki kırağı kaplı ovaya dikerek geniş bir mazgalın önünde bir an durdu. Kış dünyayı dondurmuştu. Bir haftadır en ufak bir ışık bile o uçsuz bucaksız gri gökyüzünü aydınlatmamıştı. Güneşin bir gün yeniden ortaya çıkacağına inanası gelmiyordu. Kocasının başını omuzları hizasında kestikleri gibi, güneşi de ufuk hizasında mı kesmişlerdi yoksa?

Gözlerini kapadı, ama hemen açtı, çünkü gözleri, kapalıyken onu daha çok tehlikeye atıyordu. Vasiliki yeniden yürümeye başladı, maiyeti entarisinin hışırtısını duya duya sessizce onu izledi. Koridorlar buz gibi soğuktu, duvarlar ve duvarlardaki oyuklar yer yer dikdörtgen ya da eşkenar dörtgen şeklinde küflerle kaplıydı. Ara sıra bu lekelere bir göz

atıyordu, ama hemen sonra gözleri, aynı noktada, Dahiliye Nezareti memurunun ve maiyeti birkaç adım geriden izleyerek defterine çarçabuk notlar alan mimarın gözlerine dikiliyordu.

İri gözleri vardı Vasiliki'nin. Gözkapakları arasından, bir yarık arasından fark ediliyormuş gibi gösterdiği anımsama çabası fark ediliyordu. Ara sıra siyah gözbebekleri kenarlara doğru kayıyor, sanki bir daha ortaya çıkmamak üzere kendi üstünde dönüyor, böylece yuvarı, o donuk, cansız beyazlıkla tümden örtülü durumda bırakıyor, ama son anda uçurumun kenarında duruyor ve yavaşça yuvasına geri dönüyordu. Böyle durumlarda mimarın defterine çizdiği işaretler daha belirgindi. Bu anlardan sonra hazinenin geri kalan bölümünü bulma umudu büyüyordu.

Aslında Vasiliki hazinenin bulunmayan bölümünü değil, kocasını arıyordu. Bu duvarların ve oyukların kocasının gizli kalmış bölümünü ortaya çıkarmasına yardımcı olacağını sanıyordu.

Evlilik yaşamları nispeten kısa sürmüştü ve kocasını yarım yamalak tanıdığının farkındaydı. Eğer, kuşatma sırasında onunla birlikte uzun zaman geçirmemiş olsaydı, onun karakteri hakkında hemen hemen hiçbir şey öğrenmemiş olacaktı. Ama bu son aylarda, Hurşit Paşa'nın orduları adamı sanki bir inde sıkıştırır gibi sıkıştırdıklarında, o saatlerce karısıyla birlikte kapanıyordu. Söylendiğine göre, gençliğinde, on sekiz yaşındayken, annesi onu kendisinden daha genç olan nazik Gülsüm ile evlendirmiş, o zaman Gülsüm ile de aynı şeyi yaparmış, birlikte saatlerce kapanırlarmış. Bu iki kadın arasında ömrünün kimseye ait olmayan altmış yılı uzanıyordu. Vasiliki kimi zaman bu bölgeye girmeye elbette kalkışmıştı, ama ilk adımlarını atar atmaz, burada kendisini

bir çölde kaybolmuş gibi hissetmiş ve ürkerek, gerisingeriye kaçmıştı. Buna karşılık son aylarda bu ketum adam kendiliğinden konuşmaya başlamıştı.

Aydan yoksun, sanki yalnızca rüzgârla gökyüzünün boşluklarına serpiştirilmiş birkaç uzak yıldızın parladığı bir ağustos sonu gecesiydi. Batı tarafındaki kulede bulunan odalardan birinde yan yana yatıyorlardı. Buradan bu ağustos gökyüzünün bir parçası görünüyordu. Bu sırada Ali Paşa Vasiliki'ye şöyle dedi:

"Sultana savaş açacağım."

Vasiliki önce yanıt vermedi. Başıyla bile bir hareket yapmadı. Ancak bir süre sonra, bakışını uzakta titreşen yıldızlardan ayırmadan, çok yavaşça sordu:

"Yani padişaha, hükümdara mı?"

Başından daha çok çenesini sallayarak "evet" dedi paşa.

"Ama o cihanın feneri," dedi Vasiliki ve aynı anda soluğunun hızlandığını hissetti.

"O feneri söndüreceğim!"

Bu sözü herkesin duyabileceği şekilde değil de, daha çok fısıltı şeklinde söyledi Ali Paşa.

Vasiliki bir an gözleri yarı kapalı durumda kaldı. Nedenini bilmeden "Ne kadar güzel!" dedi. Bu sözü yine nedenini bilmeden tekrarladı: "Ne kadar güzel!" Kocasının solumasını dinliyor ve yavaş yavaş bu sözünün anlamını derinden anlıyordu. Kocasının yastığın üstündeki başından doğal ve dingin bir tonla çıkan, binlerce erkeğin uyumadan ya da sevişmeden önce dedikleri gibi "lambayı söndürüyorum" yerine, "dünyanın lambasını söndürüyorum" sözünü duymak bir kadın için dehşet verici güzellikte bir şey değil miydi?

"Ama ortalık kararacak," dedi Vasiliki, kocasına karşı olmaktan çok, onu konuşturmak için.

"Biliyorum," dedi paşa sert bir biçimde. Vasiliki yavaşça kocasının sakalını okşadı ve dudaklarını onun kulağına yaklaştırarak mırıldandı: "Bunu neden yapmak istiyorsun?"

Ali Paşa önce sustu. Karısı da bakır şamdanın yaydığı soluk ışıkta onun çenesinin, gözlerinin ve kirpiklerinin bir tür kaos içinde birbirine karıştığını ve padişaha karşı savaş nedenlerinin bu kaosun içinde bulunduğunu sandı. Paşa da bu nedenleri ortadan kaldırmaya çalıştı, ama anlaşılan bunu başaramadı; bu yüzden karısına, "Sen bunu anlayamazsın," dedi.

Vasiliki alınmadı. Kocasının sakalını ona haz veren bir hareketle usul usul okşamaya devam ediyor, bu sırada aklından ona şunları söylemek geçiyordu: Neden daha yukarı tırmanmak istiyorsun? Neden biraz da aşağıya inmek istemiyorsun? Yüce insan boyutlarına ulaşmak için yeni bir yükselişe girişmek yerine insani boyutlara ulaşmak için biraz aşağıya inmek daha doğal olmaz mı? Elbette içinde savaşın nedenlerini ve haydi haydi bu savaşı başlatma kararını taşıyan bir adamın yastığına başını koyması çok hoş bir şeydi, ama yine de bu erişilmesi çok güç bir mutluluk değil miydi?

Vasiliki ara sıra, düşlere daldığı anlarda, yumuşacık bir divana uzanmışken, kendisini onun kadını gibi değil de yalnızca kadın hissedince sanki bir suçluluk duyuyordu. Sen onun karısısın, diyordu içinden, üç kıtadaki bu imparatorluğun padişahtan sonra en güçlü adamının karısısın. Onu unutabilir misin? Ancak, onun karısı olduğunu düşünmek Vasiliki'de soğuk, çok uzak bir sevinç duygusu uyandırıyordu. Bu pırıl pırıl his böğründe kayıyor, ama rüyaların billursu harelenmesi gibi geçip gidiyordu. Ey gök gürültüsü gibi gürleyen vezir! Ali Paşa'ya ithaf edilmiş bir türkünün sözleri böyle başlıyordu. Vasiliki bunun kocasının imgesini oldukça

iyi yansıttığını sanıyordu. Bir insandan, paşadan, nazırdan, et, kemik ve ak saçtan çok, doğanın gürlemesiydi kocası. Vasiliki kimi zaman da tüm kış boyunca karla kaplı bir dağla evlenmiş olduğu hissine boşuna kapılmamıştı. Ondan aldığı armağanlar yıldırımdı, gök gürültüsüydü, karın gümüş rengiydi, ama bunları takınıp süslenebilir miydi? Gelin alayının ve diğer düğünlere benzeyen bir düğünün özlemi içindeydi Vasiliki. Bu özlem kimi zaman yukarıda, kalenin kulelerinde ona kadar çıkıyordu: Ah, dağ geçidinde siyah poturları, mokasen benzeri deri ayakkabılarının burnunda kıvılcım gibi parlayıp sallanan kırmızı ponponları, beyaz atları, tüfek çatırtıları ve darbuka çalan çingenelerle ansızın ortaya çıkan o gelin alayının insanları! Kendi kendine, neredeyse yüksek sesle, kaderin ona büyük bir adamın yanında büyük bir yaşam nasip ettiğini yineleyerek bu duygudan kurtuluyordu. Dünyaya egemen zaman gibi, insanlara egemen bu gök gürültüsünün karısıydı o.

Ama kocası gerçekten bu kadar büyük müydü? Bu hafta boyunca, hatta en gizli derin düşüncelere dalışlarında bile, kendisine bu soruyu sormamıştı. Bu soru tek başına kendine bir yol açmıştı ve sorunun kendisi değil, gizlice yaklaşan soluk yansısı orada, kenarda, bir an duruyor, sessizce ışıldıyordu. O zaman, sanki bu kırmızı yansının etkisinde kalmış gibi, vücudunun merdivende sürüklendiğini, basamaklara çarpan sırtının boğuk bir ses çıkardığını, kollarının arkaya doğru uzandığını, başının döşeme taşlarının üstüne düştüğünü, sonra son basamağa kadar aynı şeylerin art arda geldiğini (Ah, bu düşüş ne kadar uzun sürmüştü!) anımsıyordu. Bu son basamakta bir yatağanın parlayan ağzı dünyayı ikiye bölmüştü.

Tüm bunları, gözkapakları kapanmak istemezken, çok yakından, gözleriyle görmüştü. İleriki günlerde, neden bu

zayıflığı gösterdiklerini, hatta gökyüzü bile bu korkunç yuvarlanmayı görmemek için tümüyle kapanmak zorunda kalabilecekken, neden açık kaldıklarını keşfetmek için aynada gözlerine bakıyor, kendi kendine onlara "Keşke kör olsaydınız!" diyordu.

Demek bu senin ölümün! diye düşünmüştü başı ikinci basamağa düşüp de sırtı, kolları hâlâ birinci basamakta olduğu sırada. "Ölümünle dünyayı hayrete düşürmek istiyordun." Şimdi, az sonra bir mucize gerçekleşip de ayağa kalkarak sesleneceğinden emin olarak gözlerini fal taşı gibi açmıştı, ama bu sırada başı dördüncü basamağın üstüne düştü ve kollarından biri de yüzünün üstüne düşerken sırtı hâlâ üçüncü basamaktaydı. Kocası tüm umudunu yitirmişken ona son haftalarda sık sık şöyle diyordu: Sen ve ölüm, siz benim biricik varlığımsınız. Sizi benim elimden alamayacaklar. Vasiliki ayın soğuk, solgun ışığı altında çırılçıplak uzanmıştı, kocası da saatlerce gözünü ona dikmiş durumda tekrarlayıp duruyordu: İkinizin de adı aynı harfle başlıyor.[1] Vasiliki sondan bir önceki basamakta az sonra ayağa kalkacağına inandı. Yere dayanan bir kolunun ayağa kalkmasına yardım edeceğini sanıyordu, ama başı sert bir biçimde yere düştü, ardından da sırtı ve kolları. Her şey harap olmuş, her şey mahvolmuştu ve kendini kaybetmeden önceki son düşüncesi şuydu: Ona istediği ölümü bile vermediler, ölümü de, beni de, hiçbir şeyi...

Genç dul kadının gözleri dörtgen şeklindeki rutubet lekelerinden oldukça uzun bir süre ayrılmadı. Koridorların sonu gelmiyordu, soğuk hava da onu iliğine kadar donduruyordu. "Hazinenin tamamı henüz bulunamadı," diye düşünür gibi oldu. Bu hazinede bir şeyler eksikti; aslında her zaman

1 Arnavutça ölüme vdekja denir. (ç. n.)

eksik olan bir şey vardır. Ama onun aradığı şey, kocasıydı. Kocasının da, hazinesinde olduğu gibi, eksik olan bir şeyi vardı.

Birazdan büyük silahhaneye ulaşacaklardı. Vasiliki bir gün onu orada ayakta, düşünceli bir halde, kimi bakır süsleri seyre dalmışken bulmuştu. Mimarla Yanya'nın en ünlü ressamlarından biri az önce salondan ayrılmışlardı. Nedir bunlar? diye sormuştu paşaya Vasiliki, ne kadın süslerine ne de erkeklere verilen hizmet nişanlarına benzeyen bu levhalara bakarak. Bu düşüncesini paşaya anlattı, o da güldü, ama soğuk, hatta bu süslere yaraşır biçimde. Doğru söyledin, dedi Vasiliki'ye. Bunlar ne kadın süsleri ne de hizmet nişanları. Devletin amblemleri.

Devletin amblemleri ha! demişti Vasiliki haykırarak, şaşırmış bir halde. Bu amblemlerin çok uzun yıllardır büyük padişahlar tarafından düşünülüp kazıtılmış oldukları biliniyordu. Ali Paşa Vasiliki'ye ilk kez bunların yakında kuracağı yeni devletin amblemleri olacağını açıkladı. Yavaşça ama ciddiyetle konuşmaya devam etti. Vasiliki onu bu sırada hayretten ağzı bir karış açık dinliyordu. Kadın şimdi onun kurmak istediği devletin Arnavut Devleti olduğunu anlamıştı. Bir devlet kurmak korkunç, neredeyse aklının almadığı bir şeydi. Dünyanın yaratılışını çağrıştırıyordu. Evren tozundan yeni bir gök cismi yaratıldığı gibi, Osmanlı evreninin tozundan da korkuların, cinayetlerin, entrikaların oluşturduğu kaos havasından, akşam yemeklerine katılan zehirlerden, uykuda boğazlanmış insanlardan, yağmurda elinde fener dolaşan keşişlerden, yanında hançer, saçlarının arasında gizlenmiş mesaj taşıyan dervişlerden, baş kaldıran paşalar anarşisinden, binlerce dosyalarıyla mühürdarlıklardan, casuslardan, yasadışı vezirlerden, kellesi istenen ve ölmeden önce ve öldükten

sonra hayaletler gibi dolaşan "kara" paşalardan, imparatorluğun bu arkaik tozundan Arnavutluk yaratılmalıydı.

Vasiliki yavaşça kocasının sözünü kesti. Arnavutluk'u kurmak mı? Fakat bu devlet vaktiyle var olmamış mıydı? İskender Bey (bu adı çok alçak sesle mırıldandı; herkesin önünde söylenmesi yasaklanmış her ad için böyle davranılıyordu) tarafından kurulmamış mıydı? Ama paşa surat astı, bu adı duyar duymaz, her zaman yaptığı gibi. O iç karartıcı ses tonuyla yeniden konuşmaya başladı ve Vasiliki'ye aşağı yukarı, Arnavutluk'un vaktiyle kurulmuş olduğunu, ama daha sonra, bundan dört yüz yıl önce, yenilip parçalandığını ve onu bu cehennemden çıkarıp yeniden diriltmek istediğini söyledi.

Paşa durmadan parmaklarını çıtırdatıyordu ve işin tuhafı, daha öncekilerden farklı olarak, bir bakıma şanla ilgili bu konuşma onu son derece sinirlendirmişti.

Bu iş zor, ah, ne kadar zor! dedi sonunda ve alışık olmadığı halde, gözlerini Machiavelli'nin kitabına dikerek, iç çekti. Orada, yanı başında, meşe ağacından yapılma alçak masanın üstünde duran bu kitabı bir süredir her akşam kendisine okutuyordu.

Silahhane, insanın bakışını donduran kuzey ışığı gibi bir ışıkla aydınlanmıştı, her zamanki gibi soğuktu. Neden? diyordu kendi kendine Vasiliki. Neden bunu yapamasın ki? Kimsenin hiçbir yaptığını engelleyemediği bu adamın şimdi bunu yapmasını kim engelleyebilirdi? Padişah mı? Tiridi çıkmış bu sevimsiz adamı kolayca ezebileceğini söylememiş miydi?

"Peki, bunu yapmanı engelleyen kim?" diye sordu sonunda Vasiliki, çekine çekine.

Paşa ansızın başını çevirip baktı, sanki bu "kim" salonun bir köşesinden, hemen öldürülmesi gereken bir sıçan gibi kaçıp gidivermişti.

"Kim" diye mırıldandı Vasiliki, boğuk bir sesle.

Kuzey ışığı şimdi sırtına vuruyor, onu parlak uzun tüylü sıcak bir battaniye gibi sarıyordu.

"Kim mi beni engelliyor?" diyerek yeniden konuşmaya başladı paşa. "Hah! Hah! Kim mi beni engelliyor? Hiç kimse, tabii ki."

Paşa bu sözleri alçak sesle söylemişse de, aslında bağırarak söylemişti. Bu, paşaya özgü, özel bir bağırma biçimiydi, sözcükler, bu bağırışı içlerinde taşıdıkları halde, dışarıya normal sesler halinde çıkıp yayılıyorlardı.

"Beni engelleyen o, ondan başkası değil."

Vasiliki paşanın ne demek istediğini pek kavrayamadı. Bu sözleri konuyu değiştirmesi gerektiğine yordu. Daha sonra, paşa aynı sözleri yineleyince, onun ne demek istediğini yavaş yavaş anlamaya başlamıştı. Öfke içinde parmakları arasında ufalanan, parçalanan Arnavutluk'tan şikâyet ediyordu. Elinden kaçıp kurtuluyordu Arnavutluk; dokunduğunuzda elinizin üstünde yalnızca yanıp sönen bir ışıltı bırakan ateşböceklerine benziyordu.

Vasiliki, ellerindeki mıknatıs denen büyülü bir demir parçasıyla metal parçacıklarını, çivileri, demir eğintilerini çeken Çingeneler görmüştü. Sanki bu dağları, bu bataklıkları, bu yağmurları, bu sözcükleri, bu insanları, bu bulutları da böyle çekip, dünyanın bu ortak hamurunu paşanın "Arnavut Devleti" dediği şeye dönüştürmek gerekiyordu. Ama kuşkusuz paşa bu büyülü güce sahip değildi. Her şeyi yapabileceğini göstermişti, kötülükler, saraylar, köprüler, savaşlar, diplomasi gibi, ama bağımsız bir devlet kurmayı becerememişti. Bu sanatı bilmiyordu.

Devletin bayrağı ve amblemi ile ilgili projeleri hâlâ orada, silahhanede, o süssüz meşe masanın üzerinde duruyordu, ama

devlet kurmak elbette hiçbir zaman buradan başlamıyordu.

Takip eden ve onları birbirine gittikçe yakınlaştıran haftalarda olaylar Vasiliki'nin gözünde açıklık kazandı. Paşa çok eski Arnavutluk Devleti'nin kurucusunu, İskender Bey Kastriyoti'yi gizliden gizliye kıskanıyordu. Dört yüzyıl önce, bu kurucu, otuz yaşında iken, bugün olanaksız görüneni başarmış, padişaha karşı ayaklanıp zafer kazanmış, prensliklerin bölünmesi ve Türk istilaları sonucu yıkılmış eski Arnavutluk Devleti'nin harabeleri üstünde Arnavutluk'u yeniden kurmuştu. Oysa Ali geç kalmıştı. Yaşı sekseni geçmişti ve ayaklanmasının başarıyla sonuçlanacağını belirten hiçbir işaret yoktu. Arnavutluk'un dirilişine gelince, bu henüz çok uzaktı. Bunu yeniden gerçekleştirmeden önce, padişahın düzenlediği seferlerin üstesinden gelmesi gerekiyordu.

Bu işi gelecekte gerçekleştirebilecek bir devlet adamına karşı duyduğu kıskançlık çok daha şiddetliydi. Çünkü bu işin günün birinde gerçekleşeceğini elbette hissediyordu. Buna derinden inanıyordu da. Hatta bu devlet adamı, Arnavutluk'un gelecekteki kurucusu, henüz doğmamış olsa bile, belki babası, babası olmasa da, büyük babası kesinlikle doğmuştu. Demek ki kan bağı yolundan, adı bilinmediği için hiç kimsenin yıkamayacağı bu anayoldan hareket etmişti. Yüzyıllar beklemişti onu, İskender Bey'in ölümünden sonra yıkılanı yeniden yapmak için gelecekti. Geçmişte İskender Bey, gelecekte o, aralarında da tarihin kendisine nasıl bir yer vereceği bilinmeyen Tepedelenli Ali Paşa, gürleyen vezir vardı. Ardı ardına gök gürültüleri misali göklerde gürlemek (ona ithaf edilmiş bir şarkının sözleri böyleydi) çok güzel bir şeydi, ama paşa, gök gürültülerinin kısa sürdüğünü ve sadece mevsim başında ve sonunda duyulduğunu söylüyordu. Onun can attığı başka şeydi.

Ali Paşa, George Byron adlı bir İngiliz şairin kalelerine yaptığı ziyaretin ertesi günü Vasiliki'ye ilk kez ölümsüzlükten söz etmişti. George Byron, Vasiliki'nin kendisiyle paşayı aldatabileceği ilk ve tek adamdı. Ama ihaneti şekilsizdi, ne gözleri ne bedeni ne sözleri vardı. Bu, aym boşluğa düşmesi gibi bir şeydi. Adam yakışıklıydı, topallıyordu, aşağı yukarı onunla aynı yaştaydı. O da ülkesinde paşaydı (orada paşalara "lord" deniyordu) ve Hacı Şeret gibi o da şiir yazıyordu. Tepedelenli'nin kalesinde iki gün kalmış, üçüncü gün öğleden sonra Yunanistan'a gitmek üzere yola çıkmıştı. Rüzgâr yol boyunca sanki yüzükoyun koşarak uğulduyor, sonra bir yılan gibi başını kaldırıyordu bir yerde, uzak kavşaklarda. Vasiliki, üzgün bir halde, güneye bakan bir pencerenin önünde otururken ansızın onu düşündü. "Tanrım, koru onu!" diyordu kendi kendine. George Byron ne kadar gençti, ne kadar inceydi, narindi, şiirleri onu neredeyse saydamlaştırmıştı, oysa gittiği bölgeler cinayetlere karışmış, eli kana bulaşmış sakallı adamlarla doluydu. Kocası Vasiliki'yi gözlerini güneye giden anayola dikmiş durumda buldu ve sanki gizlice onun ruhunu okumuş gibi şöyle dedi: "Yola biraz geç çıktı, doğru, ama başına bir şey gelmeyecek. Ölümsüzler soyundan o." Paşa bu sözü alaylı bir biçimde söyledi, çünkü bir kimsenin şiir yoluyla ölümsüz olacağına inanamazdı. Ona göre şiirler yalnızca ünlü adamların cesetlerini bozulmaması için ilaçlamaya yarayan balsamlı maddeler gibiydi, bunların kendi başına hiçbir değeri yoktu; her biri likörden başka bir şey değildi.

Ne zaman ölümsüzlükten söz etseler (son aylarda da bundan gitgide daha çok söz ediyorlardı), Vasiliki konuşmanın Arnavutluk konusuna kayacağını biliyordu. Ve bu giderek can sıkıcı bir hal alıyordu.

Paşa bir gün (bu, onun aynı zamanda isyan bayrağını çekip Arnavutluk Devleti'ni ilan ettiği sırada meydana geldi), orada, o silahhanede sorduğu soruyu anımsayarak, zincire vurulmuş düşmanlarını göstermek için Vasiliki'yi kalenin zindanlarına indirdi. Vasiliki kendi kendine, "İşte, devletin yeraltı dünyasına iniyoruz," diyerek onu ve elinde meşale taşıyan adamı izliyordu. Nasıl olmuştu da zincire vurulmuş insanların üstünde yaşadıklarını hiç düşünmemişti?

Hapishane üstü tonozla örtülü bir hendekti. Önce, acınacak durumdaki bu ortamda sönmüş gibi görünen meşalenin ölgün ışığı, tıpkı o masal kahramanı tek gözlü ejderin kazmasının yapabileceği gibi, her şeyi altüst etti, sonra her şey düzene girdi ve zincirleri gördüler; esirlerin yere uzanamaması için kısa bağlanmışlardı. Adamlar orada değişik konumlarda yarı yarıya asılı duruyorlardı; kimilerinin dizleri hafifçe bükük, sırtları duvara dayalıydı, kimilerinin de başları ve göğüsleri öne doğru eğilmiş, bedenleri vidalı halkalara takılı bir zincirle tutturulmuştu, başka biri tümüyle duvara yapışmıştı, insanın aklına bir rölyefi getiriyordu.

Ali Paşa tam da bu kişinin önünde durdu.

"Ee, haksız olduğuna inandın mı?" diye sordu adama. Bu havasız yerde sözcükler sanki ağızdan çıkar çıkmaz yere düşüyordu.

Rölyef kımıldamadı. Muhafız meşaleyi adamın başına yaklaştırdı, Ali Paşa da haykırdı:

"Konuşsana, ölü değilsin ya?"

Rölyef hâlâ konuşmuyordu.

"Hayır, hayır, ölü değil," dedi muhafız.

"Yukarıda Arnavutluk Devleti'ni kurdum, ama sen onu hiçbir zaman göremeyeceksin," dedi Ali Paşa.

Duvarın yüzeyine sanki bir örsün üzerine yapışmış gibi

duran bu şekli gözlerinden ayırmıyordu. İki saniye, dört, beş saniye. Ansızın rölyef hafifçe kımıldadı. Taşlar ve harç önce bir omzundan, sonra sırtının bir bölümünden, daha sonra da başından ayrıldı. Adam paşanın yönüne dönünceye kadar yavaşça hareket etti. Sonra sanki bir mekanizma tarafından yönetiliyormuş gibi öylece kaldı. Tüm öteki esirler gibi onun da gözlerini oymuşlardı.

"Ee, şimdi inandın mı?" dedi paşa.

Esirin ağzından bir hah! hah! çıkıverdi. Buna, temiz havada olsa, herhalde gülmek denirdi, ama bu, yerin dibinde, düşen tozların çıkardığı boğuk bir sesten başka bir şey değildi.

"Hah! Hah!" dedi yeniden mahpus, "sen yukarıda hiçbir şey yapmadın."

Birkaç saniye durdu. Konuşurken saçlarından tozlar ve kurumuş çamur dökülüyordu.

"Sen hiçbir şey yapmadın," diye tekrarladı, "paşa kaldığına göre."

"Nereden biliyorsun?" dedi paşa. "Belki ben önder oldum, senin istediğin gibi." Bu önder sözcüğünü küçük görüp uzatarak söyledi. Sonra yineledi: "Önder, anlıyor musun?"

Esir tek yanıt olarak zincirlerini şıngırdatarak şöyle mırıldandı: "Paşa, senin ne olduğunu avucumun içindeymiş gibi hissediyorum... Ama Arnavutluk böyle kurulmaz." Birbirini tutmayan, sanki yarı yarıya toprakla sıvanmış sözcükleri de mezardan geliyor gibiydi. "Bir paşalık kurabilirsin, ama hayır, bir devlet kuramazsın. Arnavutluk senin peşinden gelmeyecek... Hayır."

"Sus," diye bağırdı Ali Paşa.

"Arnavutluk senin anan Hanko değil."

"Vur şunu!" diye bağırdı bu kez Ali Paşa.

Muhafız, adamı vurmak için tabancasını çıkarıncaya kadar

vakit kaybedeceğini düşünerek onun başına meşalesiyle bir darbe indirdi. Alev saçıldı, kıvılcımlar ve korlar yere düştü, bu sırada havaya bir yanık saç kokusu yayıldı. Yavaş yavaş, gövde yeniden duvara yapışırken, baş büküldü. Esir yeniden bir rölyefe dönüştü.

Vasiliki'nin midesi bulandı.

Hapishaneden çıktıkları sırada, Vasiliki, vezir ve danışmanlarının yaptıkları bir toplantıda bu sözleri söylediği için mahkûm edilmiş bu adamın, aynı sözleri, onunla aynı zamanda zincire vurulmuşlar gibi, hiçbir değişiklik yapmadan, tamı tamına yineleme gücünü kendinde nasıl bulduğunu kendi kendine sordu. Bizim Arnavut devletimiz, eğer kurulabilirse, bir Arnavut şef tarafından kurulacak, yoksa bir paşa tarafından değil. Ne demek istiyorsun bununla? diyerek sözünü kesmiş ve eklemişti Ali Paşa: Ben paşa olduğuma göre, sakın devletin başına sen geçmek istemeyesin? Hayır, diye karşılık verdi, senyörüm, sen geçeceksin devletin başına, ama önder olman gerekiyor. Peki, ben önder değil miyim? diye yeniden sordu Ali Paşa. Adam, paşaya hitap ederken, vaktiyle ilk Arberiya kontlarına ve prenslerine Arnavutça bir hitap şekli olan "senyörüm" sözcüğünü ikinci kez kullanarak şöyle demişti: Hayır, senyörüm. Şimdi, yalnızca paşasın, ama önder olmak için paşalığı bırakmalısın. Ali Paşa da gülerek demişti ki: Hah! Hah! Nedir bize sorduğun bu bilmeceler? Adamın yanıtı şöyleydi: Bilmece sormuyorum, senyörüm, gerçeği yüzüne söylüyorum: Paşayı unut, önder ol, Arnavutluk seni sevecektir. Yap bunu, senyörüm, vakit çok geç olmadan, yoksa Arnavutluk seni izlemeyecektir. Yeter, diye haykırdı Ali Paşa. Vurun şunu zincire!

Vasiliki hapishaneden gün ışığına çıktığında kendini tam anlamıyla afallamış hissediyordu. Ayakta duracak hali

kalmamışken "Arnavutluk senin peşinden gelmeyecek, hayır," diye yineledi kendi kendine. Ali Paşa öfkeden mosmor kesilmişti. Vasiliki hükümlünün paşanın yarasını depreştirdiğini pekâlâ anlıyordu. Paşa gizlemeye çalışsa da İskender Bey'e karşı duyduğu kıskançlık konuşmalarında oradan buradan ortaya çıkmıştı. İskender Bey'i tüm Arnavutluk izlemişti. Hem de öyle bir iki değil tam yirmi beş yıl boyunca, hatta daha çok, sağlığında yirmi beş yıl, öldükten sonra da on bir yıl boyunca. Ve hâlâ izlemeye hazırdı. Onun hayaletiyle bir araya gelmeye hazırdı. Hatta onun ölü hayaletini canlı Ali Paşa'dan daha kolayca izleyebilirdi.

Ali Paşa'nın padişahla yazışmalarının arası aydan aya uzuyordu. Hükümdarın mektupları kısaldığı gibi, aynı zamanda, mektuptan mektuba, bunların sonlarındaki övgüler de tıpkı artık tüyleri dökülmeye başlamış, vaktiyle parlak ve görkemli bir kürk misali azalıyordu. Yavaş yavaş her şey, sonunda yıllar boyunca gizlenmiş gerçeği bütün çıplaklığıyla ortaya çıkarmak üzere, acımasızca yıpranıyordu.

Paşa önünde çetin günlerin olduğunu anladığından fırtına öncesinde çeşitli bölgelerin yardımını istemek için ülkenin dört köşesine elçiler salmıştı. Ne var ki elçiler elleri boş, yalnızca atlarının sağrısında toynakların çatırtısı, geri dönüyorlardı. Toz içinde kalmış yüzlerinde hiçbir şeyin ne rengi ne kokusu vardı. Kuzey bölgelerinden de, batı bölgelerinden de hiç ses çıkmamıştı. Paşa tehditler, sonra da iyi dilekli mektuplar, sonra yeniden tehditler gönderiyordu, ama aldığı yanıtlar yalnızca havacıvaydı.

Vatan sağır kesilmişti. İşi bitmiş Arnavutluk, diye mırıldanıyordu Paşa silahhaneyi arşınlarken, yaşlandın sen, sağır oldun, artık dövüşemezsin. Üzüntüsünün bir bölümünden kurtulmak için böyle söylüyordu. Çünkü Arnavutluk'un

kulakları olduğunu, ama duymazlıktan geldiğini kabul etmek çok güçtü.

Bazı suçlar işledim, derdi Ali Paşa kimi zaman, soğuk ve sönük geçtiği için Vasiliki'ye balmumu ülkesine aitmiş gibi gelen birlikte geçirdikleri gecelerde, ama sen bana hiç suç işlememiş bir hükümdar adı versene! Bunların bir bölümünü, nur içinde yatsın, annem Hanko'nun teşvikiyle işledim. Paşa ne zaman annesinden söz etse, paşanın ikinci karısı olan Vasiliki, kendisi dünyaya gelmeden önce bu kadın ölmüş olduğu için, talihine şükrediyordu. Paşa, onunla yalnız kaldığında, aklı işlediği suçlara hep daha sık takılıyordu. Ona katliamlardan, rutubet içindeki hapishanelerden, dikenli bir alan üzerinde çıplak ayakla dans etmeye zorladığı Kardhik köyü halkından, Valare Hanı'ndaki kılıçtan geçirmeden vaktiyle söz etmişti; Vasiliki şimdi de adamın elmacıkkemiklerinin gerilmiş olmasına, burnunun durumuna (kimi zaman bu burun, Vasiliki'ye, adamın o uzun yüzünde uzanmış bir tabut gibi görünüyordu) bakarak, yavaş yavaş onun anımsadığı bu cinayetlerin aşağı yukarı ne tür şeyler olduğunu düşünebiliyordu. Ama, diye anlatıyordu Paşa, önemli olan bu değildi. Tüm Balşa'ların, Topia'ların ve o şanlı Kastriyoti'lerin de hapishaneleri, zincirleri olmuştu. Hayır, burada başka bir iş vardı.

Paşa kimi zaman da atların toynaklarının çatırdadığını duyduğunu sanıyordu. Ama şimdi o elçilerin neredeyse tamamı geri dönmüştü. En uzak bölgelerden dönmekte geciken birkaçına gelince, bunların da, atlarının tırıs gidişine bakılırsa, hiçbir şey getirmedikleri anlaşılıyordu.

Seni gidi sağır ülke, diye haykırıyordu Paşa içinden, dişlerini sıkarak, neden beni yüzüstü bırakıyorsun! Sen ki yalnızca bir avcı borusu sesiyle ayağa kalktın, nasıl oluyor da

benim bunca çan sesim seni uyandırmıyor? Duvar gibi sağırsın sen!

Sonra öfkesi geçip de soğukkanlı düşünme yetisine yeniden kavuştuğunda, Arnavutluk'un kendisinden öç aldığını anlamıştı. Kırk yıl boyunca, kendisini tümüyle iktidarın ve şanın çekiciliğine kaptırmış, Arnavutluk'u neredeyse unutmuştu. O zamana kadar bu ülke onun gözünde, yalnızca büyük bir kilometrekareler, kararnameler, vergiler, yasalar yığını olmuştu; Arnavutluk değil de, imparatorluğun, özel bir fermanla "kutsal toprak" ilan edilmiş birinci sınıf bir eyaleti olmuştu. Kendisi de onun gerçek önderi olmadan önce büyük bir toprak sahibiydi, bir tefeci, bir çiftlik sahibi paşaydı; büyük bir başkaldıran olmadan önce de büyük bir mal mülk sahibiydi. Faiz mekanizmasından, para piyasasından, toprak gelirinden elde edilebilecek her şeyi en iyi iktisatçı kadar biliyordu. Hayır, onun Arnavutluk'la anlaşmasını engelleyen yalnızca hapishaneler değil, bambaşka şeylerdi. İskender Bey'in ordusundan daha kalabalık bir ordusu, daha çok topu, parası, gereçleri, toprakları vardı. Ama yine de Arnavutluk ilk çağrısında İskender Bey'in arkasından gitmişti. Bunun nedeni neydi? diye düşünüyordu içi içini yiyerek, İskender Bey Arnavutluk'u neyle kendine çekmişti? Belki gereçleri, parası, topları yoktu İskender Bey'in, ama buna karşılık büyük fikirleri vardı deniyordu. Nelermiş bu fikirleri? diye haykırmak üzereydi. Nelermiş bu büyük fikirler? Söylesenize şunları bana! Kimileri de ona titrek bir sesle İskender Bey'in yalnızca iyi bir savaşçı olduğu için değil, her şeyden önce, kudretli bir devlete karşı küçük bir devletin başarıyla sonuçlanan bir başkaldırıya kalkışması gibi, o döneme göre yeni model bir girişimi yönettiği için, Rönesans'ın en büyük adamlarından biri kabul edildiğini söylemişlerdi.

Bu fikir de onlara göre yalnızca büyük olmakla kalmıyordu, aynı zamanda evrenseldi. Buna karşılık o, Ali Paşa, böyle yüce bir fikirden değil, itiraf etmesi pek güç niyetlerle ve çıkar hesaplarıyla hareket ederek bir hükümdara karşı ayaklanmıştı. Ayrıca, İskender Bey Arnavutluk'un tüm senyörlerini tek bayrak altında toplamışken, Tepedelenli Ali kuzeyli Buşatlı'larla bile birleşmeyi başaramamıştı. Peki, bu başarısızlığın tek sorumlusu ben miyim? diye içinden homurdanıyordu aleyhindeki tüm söylentilerle ilgili gizli raporları okuduğu sırada. Buşatlı'ların bunda hiç mi sorumluluğu yok? Ama söylentiler bundan söz etmiyorlardı. Ali Paşa tek başına, mutsuz bir adam olarak, padişaha karşı yola çıkıyordu. Kendisinin nefret ettiği bu "mutsuz" sözcüğü gitgide daha sık onu belirtmek için kullanılıyordu. Başkentin gazetelerinde de son zamanlarda Talihsiz Tepedelenli Ali diye nitelendiriliyordu. Bu sırada söylentiler devam ediyordu: Hadi malını mülkünü demeyelim, paşa zihniyetini bırakamadığı için Buşatlı'larla birleşmemişti. Ama şimdi herkesin nefret ettiği bu malı mülkü uğruna da kimi zaman Arnavutluk dahil her şeyi ihmal etmişti. Arnavutluk bundan dolayı onu bağışlamıyordu. Ülkesi, nasıl onun kendisini kırk yıl unutmasını bağışlayamazsa, kırk gün unutmasını da bağışlayamazdı. Şimdi kara günde ülkesini anımsamıştı ama, çok geçti. Uzun zaman ülkesinin çağrılarına kulak asmamıştı Ali Paşa, şimdi de ülkesi ona aynı şeyi yapıyordu.

Arnavutluk, sen ne kadar alıngansın! diyordu kendi kendine paşa, kış mevsiminde, uzaktaki dağlara dalgın dalgın bakıp, onları sanki ilk kez görüyormuş gibi, uzaktan uzağa kucaklarken. Ne zamandır sen böylesin? Sonra, yeniden içini karıştırıp aramaya başlıyordu. Ülkesini sevmediği doğru muydu? Kendine fazla düşkün olduğu için ülkesini unuttuğu

doğru muydu? Peki, ülkeme bir başka ülkeyi mi yeğledim? diye bağırıyordu içinden. Eflâk'ı mı, Yunanistan'ı mı, Bosna'yı mı sevdim? Kimi zaman onu üzdüysem, her şeyi onun için, Arnavutluk için yaptım, başka bir ülkeyi ondan çok sevdiğimi kim söyleyebilir? Görünmez bir muhalefete (hasımları hapishanelerdeydi, birçoğu mezardaydı, ama batıracakları lanetli iğnelerini batırmayıp havada bırakmışlardı) ağzının payını verdiğini sandığı sırada, dolayısıyla ona üstün geldiğine inandığı sırada, aklının derin bir köşesinden gelen hafif bir ses ona şöyle diyordu: Sana hiç kimse Arnavutluk'u sevmediğini söylemiyor Ali, çünkü sen kendin de Arnavut'sun, ama şu var ki onu gerektiği kadar sevmedin. Ve senin için, onu gerektiği kadar sevmemek, onu hiç sevmemekle eşdeğerdi. Başka biri olsa, sıradan bir sevgiyi gerektiğinde Arnavutluk kabul edebilirdi, ama sen olunca, hiçbir zaman kabul etmezdi, senden daha çok şey bekliyordu. O zaman bir bu eksikti dercesine başını öne eğiyordu paşa. Arnavutluk herhangi bir sevgiyle yetinmiyordu. Özel bir sevgi istiyormuş, özveriden, acımadan, ilgiden ve uyarmadan oluşan bir sevgi.

Bitkindi, bunların tümünü aklından çıkarmaya çalışıyor, o zaman da kuşku içini kemirmeye başlıyordu: Dördüncü Daire acaba ülkesinin çağrısına sessiz kaldığını öğrenmiş miydi? Kesinlikle evet, diyordu Vasiliki'ye, padişahın mektuplarının üslubu gitgide tehditkâr hale geldiğine göre. Şimdi mektupların sonundaki nazik övgüler, o pırıl pırıl tavus kuşu tüyleri, tümüyle kesilmişti.

Dördüncü Daire diye mırıldanıyordu Ali Paşa. Bu daireyi yıllarca küçümsemiş, alaya almıştı, ama bu daire sessizce görevini sürdürüyordu. Paşanın Bab-ı Âli'ye karşı gizlice karşı geldiği yıllardır biliniyordu. Belli etmeden, yavaş yavaş

kayan bir toprak gibi, padişahın kontrolünden kaçıp kurtulmuştu. Padişahla yaptığı yazışmalardaki nezaket ifadelerinde boyun eğmezliği, hatta kimi zaman hafif bir alaycılık, açıkça görülüyordu. Padişahına haber vermeden, İngilizlerle ya da Napolyon'la görüşüyordu. Konsolosları keyfince davet ediyor ya da kovuyordu, büyük seferlere ordularıyla katılması için padişahın çağrılarına, kafasına göre yanıt veriyor ya da vermiyordu. Elbette tüm bunlar biliniyor ve üst düzey toplantılarda yorumlanıyordu, bununla birlikte padişah göz yumuyordu. Ali Paşa ateşle oynamayı seviyordu, çünkü bundan başka hiçbir şey onun gücünü daha iyi kanıtlamıyordu. Benimle bir anlaşmazlığa düşmekten korkuyor, diye gururla düşünmekteydi padişah hakkında Ali Paşa. Ateşle oynamasa ömrünün son yılları çok tatsız ve neşesiz geçecekti. Hükümdara meydan okuması gitgide dikkat çekiyordu. Padişah onu sık sık saray şenliklerine davet ediyor; ama o bu davetleri kabul etmiyor, reddini neredeyse alaylı bir şekilde bildiriyordu. Bu görkemli şölenlerde kendisini nelerin beklediğini biliyordu. Zehirli yemekler ve ertesi gün, İbret Taşı. Bir davete karşılık padişaha şöyle yazmıştı: "Hekimler bana bir perhiz verdi ve şölenlerinizde ikram ettiğiniz yemeklerin zaten bir süredir mideme uygun olmadıkları kanaatindeyim..."

Haftalar geçiyor, haberciler başkentten dönüyorlardı; eğer padişah onunla açık bir anlaşmazlığa düşmüyorsa, bunun yalnızca korkudan ileri geldiğini şimdi herkes biliyordu. Hükümdarın ve imparatorluğun otoritesi bu defaki kadar derin, yavaş ve sinsi bir sarsıntıyı hiçbir zaman yaşamamıştı. Haftadan haftaya Dördüncü Daire'nin eline, yabancı büyükelçilerin hükümetlerine gönderdikleri, padişahın Arnavutluk üzerindeki gücünün tümüyle sembolik olduğunu bildiren raporların kopyaları geçiyordu. Şimdi, yalnızca

iktidara yakın seçkin çevrelerde değil, diğer kesimlerde de, özellikle askerler ve din adamları arasında, sinir içinde ya da alay ederek, bundan neredeyse açıkça söz ediliyordu. Zaman zaman günlük gazetelere, gevşek davrandığı için hükümete zehir zemberek sözlerle taş atmaları nedeniyle basın yasağı koymak zorunda kalınmıştı. Her yerde şu soru soruluyordu: Daha ne kadar imparatorluk bu meydan okumaya dayanacak?

Bu arada Arnavutluk Eyaleti'nin tüm topraklarında Dördüncü Daire'nin adamları tebdil-i kıyafet dolaşıyorlardı. Ali Paşa'mn bu dolaşmalardan haberi vardı – ve kahkahayı basıyordu. Peki, ne öğrenmek istiyorlar ki? Artık Bab-ı Âli'ye boyun eğmediğimi mi? Gün gibi ortada bu. Öyleyse başka ne öğrenmek istiyorlar? Başkentte bakanlıklardaki insanların pek budala olduklarına inanmak gerek. Bunların yeni delillere ihtiyaçları var. Toplasınlar bakalım bol bol bu delilleri! Benim padişahımın da çekmediği dert kalmasın!

Ali Paşa, mezarını hazırlayanın tüm ömrü boyunca küçümsediği bu Dördüncü Daire'nin ta kendisi olduğunu bilmiyordu. Ancak son aylarda, felaket yaklaşırken, bu casusların, değişik kılıklarda, eyaletin en ücra köşelerinde dolaştıklarında, ne tür bilgiler topladıklarını ansızın anladı. Gece gündüz topladıkları, onun padişaha karşı geldiğinin kanıtları değil, yakında bir askeri çatışma olasılığı doğarsa, Arnavutluk halkının paşasına karşı tutumunu önceden kestirmeye olanak sağlayacak ipuçlarıydı. Ve sonunda, veriler toplanıp inceleme sona erdiğinde, mümkün olan tüm hesaplar ve ihtimaller düşünüldüğünde (Ali Paşa tüm bunları daha sonra muhbirlerinden öğrenecektir), padişahtan paşaya korkunç bir mektup geldi ve bu mektup ona gökyüzü masmavi iken düşen bir yıldırım etkisi yaptı. Padişah şöyle

yazmıştı: "Seni yakıp kül edeceğim, kül, kül." Artık yasadışı ilan edilmiş Ali Paşa, şimdi ne olacak diye söylenerek, bu uğursuz mektubu ellerinin arasından dürmüştü. Padişahın şeytanca, alaycı gülüşünü duyduğunu sanıyordu; bu gülüş Ali Paşa'da, Asya topraklarından yola çıkıp da sonunda ona ulaşarak onu boğmak üzere yerde kayar gibi giden tozlu bir miyasma izlenimi uyandırıyordu.

Yıldan yıla ertelenmiş anlaşmazlık sonunda açığa vurulmuştu, ama Ali Paşa'yı tedirgin eden, hangi sebeple olursa olsun, bu anlaşmazlığın patlak vermesi değildi. Bir anda, kafasında büyük bir korkuya yol açacak derecede ansızın aydınlığa kavuşmuştu: Padişah anlaşmazlığı onun yüzünden değil, Arnavutluk'tan korktuğu için ertelemişti. Dördüncü Daire, uzun bir incelemeden sonra, yakında bir çatışma olasılığı doğarsa Arnavutluk'un bu yaşlı vezirinin imparatorluktan öç almaya girişmesi durumunda tek başına bırakacağını doğrular doğrulamaz, padişah savaş fermanını çıkarmıştı.

Bunu öğrenmek Ali Paşa'yı yıktı ve bir anda onu on yıl yaşlandırdı. Demek ki her şeyin anahtarı Arnavutluk'un elindeydi. Güçlülüğün ya da güçsüzlüğün kökeninde Arnavutluk vardı.

Ali Paşa kış mevsimindeki ovaya, bu ovanın üstünde uçan, bir armadaki simgeye benzer bir kuşa saatlerce dikkatle bakıyor ve sanki önündeki görünümün gerçek olduğuna kendini inandırmak için mırıldanıyordu: "İşte, demek Arnavutluk bu." Arnavutluk sözcüğünü hecelerini vurgulaya vurgulaya söylüyordu. Aslında bu sözcüğün tuhaf bir ses düzeni vardı. Ali Arnavutluk'un resmen Arnavutistan şeklinde söylenmesine alışıktı. Bu şekilde söylenmesi ona her zaman daha doğal görünmüştü ve şimdi bunun kendisine neden güven duygusu verdiğini anlıyordu. Ülke ancak Arnavutistan adıyla

anılınca, sanki onun ülkesiydi, oysa yarı toprak yarı gökyüzü anlamlı öteki adı onu biraz ürkütüyordu. Arnavutluk, diye yineliyordu yavaşça kendi kendine, tıpkı ilk kez "anne" ve "baba" sözcüklerini söyleyen süt çocukları gibi. Kendisini doğurmuş olan bu toprağın adını mırıldanmak için seksen yaşına gelmesi gerekmişti. Bu mırıldanma ne kadar geç kalmıştı! Geç kaldım! diye bağırmak üzereydi. Her şeyde geç kaldım. Onun için, her yere alacakaranlık çökmüştü. Ona boşuna Kara Ali adını vermemişlerdi: Kara Ali, Karanlık Ali demekti.

Ali Paşa, görevden uzaklaştırılmasını izleyen ilk günlerde derin düşüncelere dalarak hiçbir şey yapmadan sanki uyuşmuş durumda kaldı. Sonra, yavaş yavaş toparlanıp her yere tehlike işareti vermek için haberciler saldı. Tehlike işareti yolunu şaşırdı ve çölde yiten bir ses gibi kayboldu. Uzak bir bölgeden az çok bunamış birkaç yaşlı adam dışında, hiç kimse paşaya yanıt vermedi. Bu yaşlılar da biraz savaşmayı özlediklerini, bu heveslerini ancak iki üç gün boyunca giderdikten sonra geri dönmeyi düşündüklerini itiraf ettiler.

Şimdi, diyordu Vasiliki'ye Ali Paşa, beni Kara Ali ilan eden ferman kesinlikle yola çıkmıştır; kendisini karı gibi kınayla boyayan o saray habercisi iki üç gün içinde buraya ulaşacaktır; en çok bir hafta sonra da ordu yürüyüşe geçer. İmparatorluk ordusunun bir ayaklanmayı bastırmak üzere nasıl yola çıktığını en ince ayrıntısına kadar Vasiliki'ye anlatmaya başladı:

Başta, hatta çeşitli birliklerin bayrak ve anıblemlerinden önce, demek ki her şeyin önünde, piyadelerin kollarında tuttukları kocaman bostan korkulukları yürüyorlardı. Bostan korkulukları mı? diye sordu Vasiliki şaşkınlık ve korku içinde, neden özellikle bostan korkulukları? Bunlardan korkup

titremesi için böyle dimdik, kaskatı durumda ovada yürüyen yüzlercesini zihninde canlandırması yeterliydi.

Neden bostan korkulukları? diye mırıldanmaya devam ediyordu Vasiliki. Karanlık ya da böyle ürkütücü bir hayal görmesi değil, aksine, ovanın cılız ışığı onun tuhaf bir dehşete kapılmasına neden olmuştu. Gözlerini hafifçe aşağıya indirmiş, bitkin durumda, kocasının yazgısıyla ilgili her şeyin, sanki binlerce erkek ve kadın büyücü bunlara büyü yapmış gibi, neden tüm doğallığını yitirdiğini, değiştiğini, donduğunu kendi kendine soruyordu. Bu, Ali Paşa Arnavutluk'tan söz ettiği sırada aklına geliyordu. Ülkenin kendi kafasındaki imgesini, kocasının sözlerinden anlaşılan imgesiyle birleştirmeye çalışsa da, hemen kendi Arnavutluk'unun onun Arnavutluk'undan farklı olduğunu hissediyordu. Vasiliki'ye göre kuru ot yığınlarıyla, sütüyle, çocuklarla dolu daracık köy yollarıyla, selleriyle, dağınık mezarlarıyla Arnavutluk'u anlamak kolaydı. Buna karşılık, kocasına göre Arnavutluk farklıydı: Kâbus gibi donakalmış bir ülkeydi, üstündeki ay ve yıldızlar ancak bir tür amblemdi, arma ve devlet mührüydü, burası kısır bir yerdi, ürkünç derecede kısır. Bostan korkulukları için de aynı şey söylenebilirdi. Vasiliki vaktiyle buğday ekili bir ovanın ortasında, etrafta uçan birkaç kuşla birlikte, bir tarlanın köşesinde bostan korkulukları görmüştü, ama bunlar, kocası ona o korkuluklardan söz eder etmez, biçim değiştirmişlerdi: Buğday yetiştirilmeyen, etrafta kuşlar olmayan çıplak bir alanda, yırtık pırtık giysilerini savurtan yararsız bir aralık ayı rüzgârında tek başlarına onlara doğru yürüyorlardı.

Peki, neden bostan korkulukları? diye üçüncü kez sordu, kocası da uyuşuk bir tavırla çenesini aralayıp dişlerini gıcırdatmak yerine, sözcükleri ağzından çıkararak (can sıkıcı

açıklamalarını hep böyle yapıyordu) Vasiliki'ye bunların düşmanı, şu durumda başkaldıranı ve küçümsemeyi simgelediklerini anlattı. Dolayısıyla bunlar bir bakıma onun peşin olarak yenilgisini çağrıştırıyorlardı. Ama vaktim geldiğinde yüz ya da iki yüz değil, bin, dört bin bostan korkuluğuyla ordularımın başında başkente yürüyeceğimden padişahın haberi yok, diye homurdandı.

Vasiliki bostan korkuluklarını aklından çıkarmaya çalışıyordu, ama görüntüleri yine de zihninde sınırda bir yerde ortaya çıkıyor ve korkuluklar, donmuş durumda, kar üzerinde kayıyormuş gibi, yavaş yavaş ona doğru ilerliyorlardı.

Bu sırada Ali Paşa güney tarafındaki kulede casuslarını bekliyordu, adamlar, üst baş toz içinde, uzak başkentten yeni haberlerle gelmekteydiler. Paşanın ilk öğrenmek istediği şey, kendisine karşı sefere çıkmış askeri birliğe kimin komuta ettiğiydi. Sonunda, casuslardan biri ona tek sorguçlu bir paşa olan Buğrahan'ın komutasındaki cezalandırma ordusu hakkında tam bir bilgi verince, bu haberin efendisini memnun edeceğini bekleyen adamın şaşkınlığı karşısında, Ali sanki büyük bir felaket haberi almış gibi, başını ellerinin arasına aldı.

Ordunun başında başka birini göreceğini umuyordu; bu, padişahın kendisi ya da hiç olmazsa sadrazam olabilirdi. İmparatorun komutasında bir sefer söz konusu iken, tehlike daha büyük, istila ordusu daha kalabalık, toplar daha güçlü, her şey dev boyutlarda olsa da, bunların onun için pek önemi yoktu. Asıl olan ona önem verilmesiydi; ama gidişata bakılırsa, paşa aşağılanıyordu. İskender Bey sırayla, kendisine karşı sefere çıkmış iki imparator görmüştü, hem de ne imparatordu bunlar: Büyük Murat Han ve Fatih Sultan Mehmet. Oysa ona karşı Harbiye'nin alıklarından birini göndermişlerdi ki bu adama resmi törenlerde bakmaya bile tenezzül etmemişti.

Öfkesi paşayı uyuşukluğundan kurtardı. İskender Bey'e karşı da, başlangıçta sadrazamlara, hatta padişahlara sıra gelinceye kadar, pek ünlü olmayan paşalar gönderildiğini anımsayarak biraz yatıştı ve yeniden hazırlıklara başladı. Geleceksiniz, geleceksiniz hepiniz, teker teker, rütbelerinize göre, saray teşrifatına göre diye mırıldanıyordu.

Ali Paşa'nın habercileri ve çavuşları yeniden yola çıkıp ülkeye dağıldılar. Paşa, şimdi birçok şeyden pişmanlık duyduğuna göre, ülkesinin onu bağışlayacağını umuyordu. Belki yaşlılığına ve gökyüzünü delip geçmeyi başaramayan yorgun bir yıldırımın yalnızlığına benzeyen, bir türlü kurtulamadığı yalnızlığına acırdı ülkesi. Ne var ki durum hiç değişmedi. Taş kalpli Arnavutluk hiçbir şeyi bağışlamıyordu. İlk haberci eli boş döndü, ikincisi de hiçbir yanıt getirmedi, üçüncüsü, dördüncüsü, altıncısı, on birincisi de. Daha fazlası yoktu. Ne oluyor buna? diye mırıldandı ülkesini kastederek. Adamlar yürüyüşe geçtiler, bizimki kımıldamıyor ha? Ama Yunanistan silkiniyor, diye devam etti üzgün üzgün, bir yabancı ülke olan o, benim padişahla olan anlaşmazlığımdan yararlanıyor. Bir yabancı ülke, diye düşünüyordu Vasiliki. Tam da sana yabancı olmasından, senin de ona yabancı olmandan yararlanıyor. Son altı ay içinde Vasiliki bu ülke hakkında Kraliyet Enstitüsü öğrencilerinin on yıllık eğitimleri sırasında öğrendiklerinden daha çok şey öğrenmişti. Tüm ömürleri boyunca Ali Paşa'dan nefret etmiş Yunanlıların ondan ellerinden geldiğince ne varsa koparmaya çalıştıklarını anlamıştı. Paşa, artık kendilerine hiçbir yardımı dokunamayacak duruma gelir gelmez de geri çevrilecekti. O,Yunanlılar nezdinde, yolda bulunup da kuruntuya kapılmadan kazılan bir define gibiydi. Ama ülkesi ona böyle davranamazdı.

Ülkesini etkisi altına alan bu sağırlıktan daha korkunç bir şey olamazdı. Arnavutluk bu karanlık günlerde paşanın kaderinden ebediyete dek ayrılıyordu. Paşa, kader onun Arnavutluk'u dul bırakmasını isterse, bu ülkenin kendisine içine düştüğü uçurumda eşlik edeceğine ve birlikte arkalarında dünyanın yaratılışından önce olduğu gibi tozlu bir boşluk bırakacaklarına hep inanmıştı. Oysa şimdi uçurumun içine tek başına yuvarlanacağını anlıyordu. Ülkesi her zamanki gibi yine dünyada kalacak, yağmurlarla ıslanacak, badem ağaçları nisan ayında çiçek açacak, koyunların melemesinde ve mısırın çiçek yapraklarında hiçbir değişiklik olmayacaktı. Yalnızca amblemler değişecekti. Paşa, bu hakikati fark edince çığlık atacak gibi oldu.

Eh, her şeye karşın, diye inledi içinden, beni anımsayacaksın, ey Arnavutluk. Beni kaybettiğinde anımsayacaksın. Ama neye yarar, iş işten geçmiş olacak.

Üzüntü ve heyecan, sırayla düşüncelerini sertleştirip yumuşatarak, düşünce yürütmesini engelliyorsa da uğursuz efsanesinin billurlaşmaya başladığını biliyor, bu efsaneyle de anımsanacağını seziyordu, ama iyi yanıyla mı yoksa kötü yanıyla mı, bunu söyleyemezdi.

Bir yaban kedisi gibi her yana koşturan aklının gitmediği tek bir yön vardı: gelecek. Bu yön hep sislerle kaplıydı, yer yer uçurumlarla doluydu. Paşa her zaman bu uçurumların kenarında durmuş, sonra, neredeyse felç olmuş gibi geri çekilmişti. Bu okyanusun kıyısında, onun boyutları karşısında büsbütün soğukkanlılığını kaybetmiş, acımasızca ezilmiş durumda ilk kez uzun süre kalıyordu.

Günlerdir sersem gibiydi paşa, Vasiliki de, zaman zaman, kocasının kırçıllaşmış sakalının şimdi ağzının üstünde de çıkacağını ve onun artık hiç konuşamayacağını sanmıştı.

Uyuşukluğunun ürkütücü bir yanı vardı. Sonra, sanki ilk kez yapıyormuş gibi yavaş yavaş kendini toparladı. Önünde donup öylece kalmış bu karmakarışık bulut yığınına karşı kesinlikle harekete geçmeliydi. O zaman, içinin derinliklerinden, sanki çok ağır bir kova ile oraya vaktiyle kötü günleri için daldırdığını sandığı bir defineyi çıkardı: Bu define onun ölümüydü. İşte, gelecek kuşakların üstüne bir top güllesi gibi atacağı şey buydu. Bana geriye kalan sensin ve ölüm. Uyuşukluğundan kurtulur kurtulmaz ağzından çıkan ilk sözcükler de bunlar oldu.

Buğrahan Paşa'nın komutasındaki cezalandırma ordusu kaleyi kuşatırken, Ali Paşa'nın aklı fikri her gün, her saat hep ölümdeydi.

Başlangıçta bu duygu onun İskender Bey'e karşı beslediği kıskançlıkla da ilgiliydi. Kuşkusuz, İskender Bey yirmi beş yıl süren şanlı bir ayaklanma dönemi yaşamıştı, ama bu ayaklanma ihtişamlı olmayan bir ölümle sonuçlanmıştı: Hafif bir ateşle, alnında ıslak mendiller, yataktaydı ve başucunda, karısının bulanık görüntüsü vardı. Öf be! Ali Paşa'nın sonu başka türlü olacaktı.

Sonra, yavaş yavaş, geçmişten bilinmeyen bir geleceğe kaydı. Sanki iki dağ arasında, içinde rüzgârın kargaları bir yandan öteki yana ittiği, gri renkli, boş, korkunç bir uçurum gibiydi yasadışı ilan edilmiş, devletsiz, Arnavutluksuz Ali Paşa. Gürleyen vezir Ali Paşa. Peki ama uçurum dağlardan daha mı az görkemliydi? Bekleyin, diyordu, bu uçurumun üstünde görkemli bir kuyrukluyıldızı, yani ölümümü parlatacağım.

Son günlerde, yüksek mevkilerde Fransa'nın bodur paşası diye anılan dostu Napoléon Bonapart'ın ölüm haberini almıştı. Napoléon'un ölümü de Ali Paşa'mn doğduğu

Tepedelen'in yaşlı kadınlarının ölümü gibi yatağında, üstelik hapiste, sessiz sedasız olmuştu. Aynı günlerde ona vaktiyle kalesinde konuk ettiği İngiliz'in, o topal gezginin, yakında yayımladığı bir kitabı getirmişlerdi. Kitap *Childe Harold* başlığını taşıyordu ve içinde Ali Paşa'ya uzun bir bölüm adanmıştı. Kâtibi ona bu bölümü okudu. Paşa kâtibi sessizce dinledikten sonra kitabı onun elinden aldı; adını zayıf omuzlarında gelecek yüzyıllara taşıdığını ileri süren o küçük puntolara, o içten pazarlıklı karıncalara, bir süre dikkatle baktı ve bu küçük kitabı uzağa fırlattı. Eğer ölümsüzlük buysa, bu ölümsüzlüğün yüzüne tükürüyordu. Unutulmamak için kitaplara gereksinimi yoktu. Hacı Şeret ona Pers Kralı'nın Firdevsî adında birine uzun bir şiir ısmarladığını ve adama her dize için bir lira ödediğini söylemişti. Başkaları da öldükten sonra ünlerini korumak için görkemli piramitler diktirmeye, camiler, tapınaklar, anıtkabirler ve türbeler yaptırmaya devam ediyorlardı. Ama onun öyle sütunlara, revaklara falan gereksinimi yoktu. Anıtını kendisi dikecekti. Kuşatılmış, yaşlanmış ve herkes tarafından yüzüstü bırakılmış haliyle, kendisine kalan az sayıdaki gün ve gecede, yavaş yavaş ölümünün mimarisini yaratacaktı.

Her yapı, ne kadar görkemli olursa olsun, güneş ve rüzgârın etkisiyle yıpranırdı, oysa bir ölümün yapısı, çizgileri, hüzün verici kubbeleri, freskleri, cümle kapıları, cepheleri, geri dönmeme olasılığı, hiçbir şey, paşayı yıpratamazdı. Ölümünü gelecek için böyle tasarlayacaktı, o zaman da başka ölümlerin ve başka mezarların onunla rekabet edip edemeyeceği görülecekti.

Bu olasılıkla sarhoş olan paşa bunun her ayrıntısını inceden inceye ölçüp biçmeye başlamıştı. Ara sıra ayrıntıları bir yana bırakıp, gökyüzünün gri boşluğu içine kocaman kalın

bir çizgi çekiyordu. Sonunda onu dine ve devlete ihanetle suçlayıp, hain ilan eden imparatorluk fermanı geldiğinde böyle sinirli bir haldeydi. Fermanı getiren sakalı kınayla boyalı haberci, başlıca yardımcıları ve Vasiliki çevresinde toplanmış, ondan bir sözcük ya da bir davramş bekliyorlardı. Paşa fermanı açtı ve gözlerinin, bu buyruğun zaten önceden bildiği içeriğini okuyamadığını ve dalıp gittiğini herkes açıkça gördü. Paşa sonra fermanı, üstünde padişahın imzasım herkesin görebileceği şekilde bir masanın üstüne koyarak başparmağını öteki parmaklarıyla birleştirdi ve başparmağının tırnağını padişahın imzasımn üstüne bastırarak bir böceği ezer gibi bir hareket yaptı. Etrafında her şey donup kalmıştı.

Bu onun son gösterişli davranışıydı. Böyle davranışlardan yoksun, sıkıntılı başka günler geldi ve ilk hafta kapıldığı yeni bir coşkuyla Buğrahan Paşa'yı üst üste iki kez hezimete uğrattı. İzleyen hafta da bu paşanın yetkilerinin elinden alındığı ve kellesinin şimdi İbret Taşı'nda yerini almak üzere başkente doğru yol almakta olduğu öğrenildi. Vasiliki'yle birlikte kalenin en yüksek kulesinin seğirdim yoluna çıkan Ali Paşa ona eliyle imparatorluk habercilerinin, kelleleri ya da önemli haberleri götürmek için genel olarak kullandıkları anayolu gösteriyordu. Benim başımı da bu yoldan götüreceklerini düşlüyorlar, dedi ve gülmeye başladı. Mazgallardan kuşatma ordusunun çadırlarının çokluğu fark ediliyordu. Ali Paşa dürbünle bunlar arasında Buğrahan'ın yerine yeni atanmış Hurşit Paşa'nın çadırını arıyordu. Bu paşa da ordunun yeni yıldızıydı ve sadrazam olacağı konusunda altı aydır bir rivayet dolaşıyordu.

Ömrümü kısaltmak için bu keçisakallı paşayı gönderdiler ha? dedi karısına kulenin tepesinde.

Ali Paşa, Hurşit Paşa'nın otuz beş bin askerinin (bu nicelikte başka ordular da ayaklanmış eyalete doğru yola çıkmışlardı) onun iki bin askerden oluşan muhafız birliğini ve bunların toplarını hiçe saydığı tüm o günler boyunca, öldükten sonra içinde yatacağı türbeyle uğraşmaya devam ediyordu. Yalnız başına, herkesten uzakta, bu türbenin taslağını yapıyor, hiç kimse, Vasiliki bile, bu anıtın neye benzeyeceğini bilmiyordu. Yalnızca görkemli olacağını biliyorlardı... Ali Paşa Vasiliki'ye son anda kaleyi içinde bulunan her şeyle birlikte havaya uçuracak barut fıçıları konusunda bir şeyler mırıldanmıştı. Alevler gökyüzüne kadar yükselecek, yan taraflara, sanki görkemli bir taçtan dökülürcesine, hazinesinin erimiş altın paraları, inciler ve başka kana bulanmış değerli taşlar saçılacaktı...

Aptes al, aptes al! Vasiliki, ne zaman kocasının ölümünün yüceliğini düşünse, onun kellesi uçurulmadan birkaç saniye önce, bir anıtı yıkmak için üstüne şiddetle fışkırtılmış zorlu ve soğuk bir şeyin çıkardığı ıslığa benzer bir sesle birinin söylediği bu sözü duyduğunu sanıyordu. Bu, idam mahkûmlarına söylenen kalıplaşmış bir sözdü: Aptes al ve ölüme hazır ol.

Tüm son hafta boyunca (dünyanın Ali Paşa'sız kaldığı ilk hafta) bu söz Vasiliki'nin beyninde çınlamıştı. Kalenin sayısız salonlarında dolaştığı şu sırada da, her köşede birinin ona "aptes al" diye mırıldandığını sanıyordu.

Kocasını hain ilan eden "katil ferman"dan sonra, bağışlayan başka bir fermanın geldiği söylentisi dolaştı. "Hayırlı ferman"ın geldiğini haber veren Türk ordugâhındaki davulların sesi kalenin en ücra köşelerinde bile duyuluyordu. Ali Paşa'nın düşman ordugâhındaki casusları, habercinin yeni fermanı başkomutanın çadırında, tüm paşaların önünde

açtığını gözleriyle gördüklerini bildirdiler. Paşa Vasiliki'yi yanına çağırttı. Dinle, dedi ona, yüce bir ölüme hazırlanmıştım ama yalnızca kendim için değil, çünkü ölüm kişinin sınırlarını aşar, sizin için de hazırlanmıştım. Oysa padişah beni bağışladı; hem sonra, gözlerin böyle bir olayı da görmeyi hak ediyor mu? O küçük gözlerin, diye tekrarladı, küçüksemeyle. Vasiliki onun böyle konuştuğunu ilk kez duyuyordu. Önemsiz bir eyalete vali olarak atanacağım. Ne sıkıntısı ne ünü olan bir eyalete. İmparatorluk büyük, yüzyıldır kargaşa görmemiş eyaletlerin olduğunu söylediler. Anlıyor musun: Yüzyıl süren bir barış. İşte ben böyle bir yere gideceğim.

Vasiliki, gözlerini fal taşı gibi açmış, onu dinliyordu. Sanki kâbus görüyormuş gibi, bir dağ gözlerinin önünde parçalanıyordu; gök gürültüleri hafif çınlamalara dönüşüyordu... Seni gidi köpek, dedi kendi kendine. Adam seksen iki yaşında, saçları bembeyaz, koca bir imparatorluğu sarsıyor, tüm bunlar yetmiyor mu sana, adamın öldüğünü görmek istiyorsun! Köpek! Ansızın Ali Paşa ona: Neden bana böyle bakıyorsun? diye sordu. Tahmin ettiğim gibi ferman sahteyse, o zaman ne yapacağımı göreceksiniz.

Fermanın sahte olduğunu ilk sezen belki de Vasiliki olmuştu. Daha şimdiden habercilerin pek tabii olmayan adımlarla, sanki tahta bacakları varmış gibi, geldiklerini gördü, hepsi de sapsarı kesilmişti.

"Durun!" diye bağırdı onlara paşa, yirmi adım yaklaştıkları sırada. "Bana ne getiriyorsunuz?"

Adamlardan biri elinde tuttuğu fermanı havaya kaldırdı.

"Ölüm, Ali. Aptes al ve..."

Her iki taraftan gelen silah sesleri duyuldu, sonra göğüs göğüse korkunç bir savaş başladı. Vasiliki bu karışıklık içinde paşayı merdiven altına sürükleyen birini gördü. Güm...

Gözleri yuvalarından fırlayacak gibiydi kadının. Şakağına yaklaşan hafif bir ses ona şöyle diyordu: "Onun ölümü işte orada, yedi tahta basamak aşağıda, basamaklara çarpan başının gürültüsü de..." Sonra, ansızın gözlerinin içinde oluşan boşlukta, bilincini kaybetmeden yalnızca iki ya da üç saniye önce, sanki arka arkaya, kaskatı durumda, kış mevsiminde ovada ilerleyen bostan korkuluklarını görmüş, sonra Ah, diye bağırdı, hayır, onlar olmasın. Ve olduğu yere yığılmıştı.

Dul kadının yönettiği küçük grup sonunda kuzey tarafındaki kulenin tepesinden açık havaya çıktı. Vasiliki mazgallara yaklaşıp ayaza açık ovaya baktı. Fikir çağrışımı yoluyla değil de kendiliğinden, ama belki yalnızca uçsuz bucaksız oluşu nedeniyle, yer yer kavrulmuş saman yığınları, kahverengimsi hendekler ve çukurlar serpiştirilmiş bu alan ona kendi yalnızlığını hatırlattı.

Yol kenarında, yalnızlığın sınırında, yas belirtisi olarak yelesi kesilmiş atlara koşulmuş bir araba duruyordu. Atlar yola çıkmaya hazırdı. Genç dul kadın bekleniyordu. Ali Paşa karısına kaç kez onu saray şenliklerine katılmak üzere başkente götüreceğine söz vermiş, ama bu tasarısını hiçbir zaman gerçekleştirememişti. Şimdi yalnız yola çıkıyordu dul kadın.

Tek başınaydı, şubat ayı ile dünya arasında.

İki kıtayı birleştiren anayol Vasiliki'nin yalnızlığını ikiye bölüyordu. Kocasının başı bir hafta önce bu yolu izlemişti. Gövdesiyse Arnavutluk'a gömülmüştü; cenaze alayına gözleri yere inik olarak katıldığı sırada aklı bir çiviyle asılmış gibi şu düşünceye takılıp kalmıştı: Kocasının yalnızca yarısına, hatta ona karşı her zaman sanki yabancı ve ilgisiz olmuş yarısına mezara giderken eşlik edecek duruma nasıl geldiğini kendi kendine sormuştu.

Pek ender gerçekleştirdikleri karı-koca ilişkileri sırasında kocasının gövdesini neredeyse hiç tanımamıştı. Tanımayı da hiçbir zaman düşünmemişti, ama kellesinin başkente götürüldüğünü öğrenince, ilk kez, bu adamın onun gözünde boğazının yukarısındaki bölüme indirgendiğini fark etti. Geri kalan bölümü işlemeli nişanlarla süslü, parlak vali giysilerinden ibaretti yalnızca.

Vasiliki ovaya dikkatle bakmayı sürdürüyordu, kendisine refakat eden iki adam da birbirlerine sanki şöyle sormak istiyormuş gibi bakıştı: Hazineyi bu tarlalarda da aramak gerekmez mi acaba?

Padişahla Ali Paşa arasındaki ilk soğukluk ortaya çıktığında Vasiliki bunun kesin nedenini öğrenememiş, yalnızca, bu dünyadaki birçok ova gibi o zamana kadar ağaçlarla, kulübelerle, çamurlu patikalarla, buğday ve kuru otlarla kaplı uçsuz bucaksız bu alanın ansızın tüm bunları sessizce silkelemiş, bunlardan kurtulup hemen sırlarla, gece atlılarıyla, dervişlerle ve gizemli keşişlerle dolmuş olduğunu sanıyordu. Kimi zaman da ona bu ovayı hayaletler mesken edinmiş gibi geliyordu.

İşte şimdi kâbus sona ermişti. Düzlük yeniden düzleşmişti. Yeleleri kesilmiş atların koşulduğu araba yol kenarında bekliyordu ve o, Kara Ali Paşa'nın genç dulu, bu alandan yola çıkacak, geçirdiği son güz mevsimi rüzgârlarının, habercilerin, mektupların ve en sonunda da bostan korkuluklarının her zaman geldiği bu yolda yolculuk yapacaktı.

Hâlâ yalnızlığın eşiğindeydi Vasiliki. Araba sarsılmaya başlayınca o da yavaş yavaş acının kıtasına girecekti. Bu dünya küçülecek ve onun yalnız kadın varlığı uzayacak, olabildiğince uzayacak, bu Avrasya alanında bir yaprak gibi incelecekti.

6
HEP SINIRLARDA

Büyük çadırın bezi donmuş olmalıydı, çünkü rüzgârla sallandıkça belirgin bir çatırtı sesi çıkartıyordu.

"Daha önce üç fincan içtim," dedi bir subay, emir eri kendisine tepsi üzerinde bir fincan kahve uzattığında, "bunu da içersem, gece hiç uyuyamam. Kim ister bunu?"

"Asker, ver onu bana," dedi, sanki camdan yapılmış gibi kırılgan ve saydam görünüşlü, uzun suratlı, ufak tefek bir adam. Bacaklarını bir örtüye sarmış, bir köşeye büzülmüştü. "Ben günde pekâlâ bir fıçı dolusu kahve içebilirim; geceleri deliksiz uyumamı engellemez bu."

"Bu insanın sinirlerine bağlı bir şey," dedi biri de esneyerek.

Büyük çadırın içinde etrafa öylesine yerleştirilmiş saman dolu şiltelere birkaç kişi uzanmış, kimileri de yaslanmıştı. Yarı yarıya uzanmış iki kişi satranç oynuyor, bir başkası bir köşede bir şeyler okuyor, kimileri yumak yumak tüten dumanları gözleriyle izleyerek sigara içiyor, başka iki ya da üç kişi de Yahudi Elias'ın anlattığı bir öyküyü dinliyordu. Kimi zaman sohbet, ürkmüş iri bir at gibi, birdenbire dikiliyor, çadırı kaplıyor, sonra gevşeyip gizli köşelere sığınıyordu. Adamlar üç gündür oradaydı, ama merkezden gelmiş özel bir heyetin yapması gerektiği şekilde henüz düzenli olarak işe başlamadıkları için, ayaklanmaların kısa bir süre önce bastırıldığı eyaletlerde bu türden önceki görevler sırasında meydana gelen olayları anımsayarak, uzak eyaletlere göreve giden merkezdeki dairelerin memurlarının alışık olduğu

alaylı karşılaştırmalar, uyarılar yaparak, her türlü eksiklikten yakınarak işsiz güçsüz uzun saatler geçiriyorlardı.

İçeriye lüle lüle saçlarıyla Lala Şahin girdi. Bu lüleler onun alnına neşeyle düşerek yüzünden aslında zorunlu olan tüm ciddiyeti yok ediyordu. Üstünde Devlet Merkez Arşivleri'nin armaları bulunan görev çantasını bir şiltenin üstüne attı ve ısıtmak için ovuşturduğu ellerinin içine üfleyip "Uyyy! Amma soğuk!" dedi.

Çadırdakilerden ikisi ya da üçü başlarını bu yeni gelene çevirdi. Adam ellerinin içine üflemeye devam ediyordu.

"Dışarıda ne var ne yok?"

"Hiçbir şey yok. Soğuk var, o kadar."

Alnına düşmüş lüleler bir sövüp saymamn habercisi olacak şekilde sallandı.

"O lanet olasıca bunağı gördüm."

"Gerçekten mi?" dedi biri, sırf onu hoşnut etmek için, bıkkın bir ses tonuyla. Satranç tahtasına küskün bir halle bakıyordu; çünkü rakibi tahtadan bir atı almak üzereydi.

Ama karşı köşede, iki ya da üç kişi, besbelli yeni gelen hakkında konuşuyorlardı.

"Allah aşkına, ne iş yapıyordu bu pis herif?"

Lala Şahin dudaklarını büzdü, sonra küçümseme belirten bir gülümsemeyle yüzünü buruşturdu.

"Bu tipleri görmek insanı sinirlendiriyor," dedi, "insanın kanına dokunuyor."

"Hıım!" dedi biri de.

"Neden, doğru değil mi bu?" diye sordu öteki. "Bakın, yarın ya da ertesi gün, heyetimiz işe koyulacak. Günlerce okumalarla, yorumlarla, varsayımlarla ve şaka değil, bir sürü ince işle uğraşıp duracağız, oysa onun gibi işe yaramaz tipler hiçbir şey yapmadan maaşlarını alıyorlar."

"Hem de ne maaş!" dedi cam gibi çehresi olan. Kollarıyla bir örtüye sarılı dizlerini kavramış, uyumlu bir şekilde sallanıyordu.

"Gerçekten de insanı çıldırtacak bir şey bu," dedi Lala Şahin de. "Bu adam yalnızca elleriyle kaleyi lanetlediğini belirten bir hareket yaparak, yıllık maaşını garantiliyor."

"Hıım," diyerek gülümsedi Elias. "Neden tasalanıyorsun, Lala? Saldırıya geçmeden önce şanlı İslam ordularının yolları üstünde ortaya çıkan her türlü engele karşı yaptıkları bu lanetleme hareketi ordunun eski yönetmeliğinde en eski bölümlerden biriydi."

"Hem sonra bir ordu, aşçısız yapabilse de, hiçbir zaman lanetlemelerle görevli memursuz yapamaz," dedi kaybettiği için açıkça sinirlenmiş, satranç oynayanlardan biri.

Cam suratlı adamdan bir billurun çınlamasına benzeyen bir gülüş çıktı. Yanakları ve alnı bir an titredi, sonra yüzü eski suskunluğuna döndü.

"Belki senin ihtiyarın bilmediğimiz başka bir görevi vardır?" dedi bir başkası, alaycı bir ses tonuyla.

Lala Şahin duymamış gibi yaptı.

"Şef nerede?" diye sordu, belki konuyu değiştirmek için.

"Hurşit Paşa yemeğe davet etti," diye yanıt verdi kalın bir ses. "Neden şaştın buna? Biz en yüksek düzeyde özel bir heyet değil miyiz? Şefimizin bir serasker, hem de pek şanlı bir serasker tarafından yemeğe davet edilmesinde şaşılacak ne var?"

"Hayır, beni şaşırtan bu değil, ama yine de..."

"Bakın," diyerek araya girdi biri, "başkentten başka bir heyetin Ali'nin arazisini ölçmek ve sayımını yapmak için hemen gelmesi gerekiyor."

"Ne yapılacak bu arazi?"

Bir süre ölmüş paşanın arazisi konusunda tartıştılar. Yeryüzünde daha büyük bir çiftlik yok diyorlardı. Kimileri bu çiftliğin başkomutandan en basit askere kadar, savaşa tüm katılanlar arasında paylaşılacağını söylüyor, kimileri de böyle bir arazinin bölünemeyeceğini ve padişahın mülklerine katılacağını ısrarla savunuyorlardı.

"Tellallar fermanı okumaya devam ediyorlar mı?" diye sordu bir köşeden, iriyarı, yüzü kızarmış bir adam.

Lala Şahin başıyla onaylayan bir işaret yaptı.

Bu soruyu sormuş olan homurdanarak bir küfür savurdu.

"İşte," dedi daha da kızararak, "o lanetleme hikâyesinden daha çok, insana gerçekten saçını başını yolduracak bir şey bu."

"Bunu bizim alanımızı ilgilendirdiği için söylüyorsun," dedi biri.

"Hayır, hayır, bizim alanımız söz konusu olduğu için değil, gerçekten de insanın saçlarını yolmasına yol açacak bir şey olduğu için söylüyorum," diye diretti birincisi. "Arnavutluk'un nerede olduğunu bile bilmeyen tiridi çıkmış bunakların yazdığı bu küflenmiş fermanlar. Bizimki gibi bir heyet göndermeseler daha iyi ederlerdi."

"Arnavutluk'un gelecekteki statüsü hakkında karar alınmadıkça, fermanlar kesin olamaz," dedi Lala Şahin.

"Bizim raporumuzun sonuçları ne olursa olsun, ulusal niteliğini kaybettirme konusunda bir karar alınacağına inanmıyorum," dedi Yahudi Elias. "Bu önlemin boşuna olduğu kanıtlandı."

"Böyle düşünülecek olursa, her şey boşunadır, çünkü Arnavutluk'ta tüm rejimler denendi," dedi Lala Şahin. "Öyle değil mi Süleyman?"

"Ne olursa olsun, bir karar alınacaktır," dedi biri, Süleyman adına yanıt vererek. "Askeri ve dini kesimler karşı

koydular. Bunların gazetelerini okudun mu? Ya 'haram' ya da 'kra-kra' rejimi istiyorlar."

"Ne birine ne de ötekine inanıyorum ben," dedi Yahudi Elias. "Aşırı şiddet uygulama düşünülseydi, buraya bizim değil, Harbiye Nezareti'nden bir heyetin gönderilmesi gerekirdi; 'kra-kra'ya gelince, heyetimiz bu rejimin bir örgütü olduğuna göre..."

"Bak, sözlerin birbirini tutmuyor," diyerek sözünü kesti Yahudi'nin Lala Şahin. "Bizler bir 'kra-kra' heyeti olduğumuz, buraya da gönderildiğimiz halde, sana kalırsa, 'kra-kra' rejiminin kurulmasını beklemek gerek."

Yahudi Elias başım salladı.

"Bunu düşünecek kadar saf değilim," dedi.

"Öyleyse, bizi ne diye kış ortasında çarçabuk yola çıkardılar?" dedi yakınarak tombul adam.

Apar topar Arnavutluk'a gitme buyruğu aldıkları o buz gibi soğuk sabahtan beri bu soruyu birbirlerine birçok kez sormuşlardı. Allah Allah! Nedir bu acele, diyorlardı kaygının doruğundaki karılarından ayrılırken evlerinin kapı eşiklerinde, sonra görevleriyle ilgili dosyaları alırken soğuk bürolarında, son olarak da, Balkanlar'ın ortasından geçen bitmek tükenmek bilmeyen yolları boyunca. Ulusal niteliğini kaybettirme ya da "kra-kra" süreci yüzyıllar isteyen bir işti, dolayısıyla bu konuda hiçbir ivedilik haklı gösterilemezdi, hatta gülünçtü de. Hem sonra "kra-kra", haydi tam bir başarısızlıkla demeyelim de, pek başarıya ulaşmadan Arnavutluk'ta denenmemiş miydi?

"Doğru, bizi neden çarçabuk yola çıkardılar?" dedi biri, tombul adamın söylediğini yineleyerek.

"Ben heyetimizin özellikle Arnavutluk'tan öç almak isteyen inatçı bunakları hoşnut etmek için gönderilmiş

olduğunu düşünüyorum," dedi Yahudi Elias, sözcüklerinin üstüne iyice basa basa. "Bizim yola çıkışımızla ilgili olarak gazetelerin kopardığı büyük gürültüyü anımsıyor musunuz? Başlıklarını anımsıyor musunuz? 'Kargalar Arnavutluk'a gitti.' 'Arnavutluk'un parçalanması başlıyor.'"

"Elias belki haklı," dedi biri.

"Başka bir deyişle, ne 'haram' ne de 'kra-kra'," dedi Lala Şahin. "Peki, geriye ne kalıyor?"

"Bildiğim kadarıyla Arnavutluk'ta denenmemiş ya da kısa bir süre denenmiş olan tek bir durum var," dedi Süleyman, "bu da, olağanüstü hal."

"Uyyyy!" dedi Lala Şahin, omuzlarını büzerek.

"Son zamanlarda bu durum gitgide daha sık olarak uygulanıyor," dedi Elias.

Olağanüstü hal ilan edilen ve eski tabirlere göre "kargaşalı topraklar" adı verilmiş yerleri ve bölgeleri anımsadılar. Olağanüstü hal sistemi Dahiliye Nezareti'nin Birinci Dairesi tarafından hazırlanmıştı ve genel bölünme düşüncesine dayalıydı: dinsel, bölgesel, feodal bölünme, ayrıca mezheplerin ve geleneklerin bölünmesi gibi. Bu hazırlıkla uğraşan uzmanlar amaçları doğrultusunda ülkeler ve halklarla ilgili verilerinden yararlanmak için Merkez Arşivleri ile sıkı işbirliği içindeydiler.

"Bir kez olağanüstü halin ilan edildiği bir idari bölgeye gittim," dedi Lala Şahin. "Bunu ömrüm boyunca unutmayacağım."

"Yanılmıyorsam, Arnavutluk'ta olağanüstü durum 'kra-kra'dan hemen sonra ilan edildi," dedi Elias.

"Evet, çok kısa bir süre için," diye yanıt verdi Süleyman. "Hâlâ bilinmeyen nedenlerle ansızın ortadan kaldırıldı. Ama yine de, kısa bir süre yürürlükte kalmasına karşın, iki din yaratarak çok başarılı oldu."

"Belki o kadar da başarılı olmadı," dedi Elias araya girerek. "Bildiğim kadarıyla Arnavutların bir kısmı İslam'ı kabul etse de, önemli bir kısmı eski dinlerini korudu. Sanıyorum, Arnavutların dine pek aldırış ettikleri yok, belki de bu yüzden bunlar dünyada iki dinli tek ulus."

"Her halükârda," dedi Süleyman, "eğer Arnavutluk'ta devlet kurulursa, bunun, terör uygulamasına kıyasla, ülkeyi daha da güçsüz kılacağından eminim."

Camdan yapılmışa benzeyen cılız adam onları dalgın bir tavırla dinliyordu. Aklı başka yerdeydi. İki olasılık karşısında –Arnavutluk ister "lanetli ülke", ister "kargaşalı ülke" ilan edilsin– bunun aynı kapıya çıktığını düşünüyordu. Haklı nedeni de şuydu: Her iki durumda da ülkenin kaderini başka kurumlar ellerine alacak ve onun heyetinin artık burada yapacak işi kalmayacaktı. Eğer Arnavutluk "lanetli ülke" ilan edilirse, ordunun yargılama alanına girecek ve onun heyetinin yerini kendi dosyaları, tüzükleri ve uzmanlarıyla terör heyetleri alacaktı. Bu heyetler, fikri Asya'nın uçsuz bucaksız alanlarında doğmuş olan, o zamana kadar da insan ırkına yapılmış işkenceleri betimleyen büyük katliamlarla ilgili eski defterleri açacaktı: Çarmıha germe, kazığa oturtma, çark işkencesi, testere işkencesi, diri diri gömme, kol ve bacakları atlara bağlayıp kopartma, develerin altında ezdirme, derisini yüzme, pişirme, haşlama, vb. Tüm bunlar burada uygulanacak, oysa onlar Devlet Merkez Arşivleri'nin uzmanları, o sıralarda uzakta olacaklardı. Uzakta, diye düşündü, olabildiğince uzakta. Başkente ulaşmak için altı gün yolculuk yapmaları gerekecekti. Sonra sıra Arşivler'de her zamanki iş günlerine gelecekti: Kırağıyla kaplı sabahlar, resmi görev saati programına aykırı davranmamak için sokaklarda koşuşturan merkezdeki on binlerce memur, Arşivler'de dosyalar

üzerinde geçirilen uzun saatler, ellerin uyuşması, gözlerin kararması. Ama yine de, bahar yaklaşırken günler daha aydınlık ve daha sıcak olacaktı, hem sonra, belki o bahar evlenecekti bu cılız adam!

Ekip arkadaşları ona bu konuda sık sık takılıyorlardı. Adam düğünler, törenler, gelenekler konusunda uzmandı. Görevli olduğu bölüm, şeflerine bağlı ayaklanma, Yahudi Elias'a bağlı ulusal psikoloji, Lala Şahin'e bağlı ulusal bellek ve Süleyman'a bağlı dil bölümlerine kıyasla ikinci derecede önemli sayılsa, yine de önemsiz değildi ve ayaklanmaların kısa süre önce bastırıldığı bölgelere giden tüm heyetlerde temsilcileri de vardı. Ona takılmalarına karşın, arkadaşlarının tümü "kra-kra" doktrinine uygun olarak korkunç bir karar, yani ülkeye ulusal niteliğini kaybettirme kararı alınırsa, kendileri gibi onun da, daha yeni boyun eğmiş halkın düğün törenlerinin olası tüm basitleştirme, bozma ya da tümüyle ortadan kaldırma yöntemlerini kesin rakamlarla ve kesin süreler içinde bildirmeye hazır olması gerektiğini biliyorlardı. Başkentte buna önem veriliyordu, çünkü yapılmış çok eski araştırmaların sonuçlarına göre, düğünlerin kimi zaman insanoğlunun en şeytanca icatlarından biri sayılan gösteriye dönüştüğü açıkça ortaya çıkmıştı.

Arkadaşları onun müzmin bekârlığı konusunda kendisine takılarak sık sık şöyle söylüyorlardı: Evlendiğin gün herkesi şaşırtacaksın, sen, halkın düğünlerinin bozguncusu, Harun. O da kendine özgü bir biçimde gülerek içinden: Evet, doğru, bu başka günlere benzemeyecek! diyordu. Başkentteki büyük evlerinde bir sürü amcası ve halası, annesi Makbule Hanım'la birlikte, sık sık onun olası evliliğinden söz ediyorlardı. Böyle bir evliliği coşkuyla düşünmeleri boşunaydı; Harun onların bu coşkularının altında bir kaygı, kimi

zaman da cam gibi ince bir üzüntü gizli olduğunu duyumsuyordu. Her zaman çelimsiz ve narin, kuşaktan kuşağa devlete bağlı büyük bir aile içinde el bebek gül bebek büyümüş tek çocuktu. Din adamlığı ya da diplomatlık gibi bir meslek yerine Merkez Arşivleri'nde bu görevi seçmiş olması bu güçlü aileyi çok şaşırtmıştı. Bunca yıldan sonra şimdi bile ailedekiler bu tercihini üzüntüyle anımsıyordu. Harun onları dinlerken içinden, "Seçtiğim mesleğin dev boyutlarını hiçbir zaman anlamayacaksınız," diyordu.

Harun, görevi gereği incelemek zorunda kaldığı eski fermanlarda şöyle şahane adlandırmalar buluyordu: Sultanların soyundan gelen, sonsuza dek kralların kralı, imparatorların imparatoru, uçsuz bucaksız toprakların fatihi, İslamiyet'i yayan, iki imparatorluğun fatihi, sekiz krallığın muzafferi, üç yüz kenti yıkan, Arapların, Perslerin ve Rumelililerin kralı, vb. şanlı padişah Selim Han. Ne zaman böyle ifadelere rastlasa, Köprülü ailesinin en nazik dölü olan o, kendisini, içgüdüsel olarak şöyle tanımlıyordu: "Dünyada neşeyi azaltan, genç gelinlerin ışıltısını ve süslerini solduran, şu dünyanın son günlerine kadar bir milyar evliliği çürütecek olan sen, Harun Köprülü." Kimi zaman, kendisini ürküten bu düşünceyi aklından çıkarmaya çalışıyor, çıkarmayı başarsa bile, önünde kendi evliliğinin de bulunduğu düşüncesi onu bunaltıyordu. Gelecek ilkbaharda ya da sonbaharda düğün günü gelip çatacak, o zaman da... orada... Orada, ne demek? diye kendi kendine soruyordu. Etrafında belirsiz bir intikam tehlikesi sesini (bir evliliği bozmak bir köprüyü yıkmaktan beterdir, diyordu yaşlılar) hafifçe duyuruyordu; ama çabucak içi rahat etmişti. Nihayetinde, bunlar ayaklanmış halkların düğünleriydi. Arnavut, Macar, Yunan, Sırp, İsrailli, Bulgar, Çek, Polonyalı, Makedonyalı, Hırvat, Ermeni, Gürcü,

Azeri, Karadağlı, Filistinli, Mısırlı, Lübnanlı, Özbek, Kırgız, Moldovalı, Rumen... Topunun neşesini kaçıran Harun Köprülü. Üstelik işi de bir tür yavaş kıyımdı, yüzyıllar boyunca süren bir acıya neden oluyordu. Ne var ki içinde insanların haşlandığı kazanların ya da üstünde isyancıların diri diri derilerinin yüzüldüğü idam sehpalarının önünde sorunlarını incelemekle saatler geçiren, terör uygulamasıyla görevli heyetlerin işine kıyasla onunkisi, kuşkusuz devede kulak kalırdı.

Yanında Arnavutluk'la ilgili tartışmalar sürüyordu.

"Evet, evet, haklısın," diyordu Süleyman Yahudi Elias'a. "Ne ulusal niteliğini kaybettirme ne de terör; 'kra-kra' artık geçmişte kaldı; hem zaten imparatorluğa başlıca devlet memurlarının dörtte birini sağlayan bir eyalette terör uygulamak olanaksız. Uzun süredir devlete bağlılıkla hizmet etmiş olsalar da, memleketlerinin kana bulandığını görünce, bunların hepsinin içi sızlayacaktır."

"Peki, olağanüstü hal uygulanırsa kan akmayacak mı?" diye sordu Lala Şahin.

"Oo, bak, bu farklı bir şey," dedi Yahudi Elias, "o zaman birbirlerini boğazlarlar. Bu tümüyle farklı bir şey."

"Hem sonra, Arnavutluk'ta yerli halkın tutkulu yaratılışı olağanüstü hal ilan edilmesine özendirir, değil mi Elias?" dedi Süleyman.

Yahudi başıyla olumlu yanıt verdi.

"Birinci Daire'de çalışan bir dostum, bana, kuzey bölgesinde, Romanya'nın ötesinde bir yerde, olağanüstü hal uygulamak için harcamak zorunda kaldıkları insanüstü çabalardan söz etti. Ama tüm çabalar boşa çıkmış. Halk uysalmış, hiçbir nedenle öfkelenmiyormuş. O zaman, bu halkın ulusal niteliğini kaybettirmeye karar verilmiş."

"Buna karşılık Balkanlar'da işler farklı yürüyor," dedi Süleyman. "Bu bölgede olağanüstü hal her zaman sonuç vermiştir."

"Elimde Arnavut senyörlerinin İskender Bey öncesinden bugüne kadar yaşadıkları tüm iç çekişmelerle ilgili bir rapor var," dedi Lala Şahin, deri görev çantasının üstüne avuç içiyle hafifçe vurup okşayarak.

Ötekiler bakışlarını o zamana kadar fark etmedikleri bu çantaya çevirdiler.

"Mal mülk, kadın, boşalan kraliyet tahtı yüzünden," diye ekledi Lala Şahin, "daha kim bilir hangi nedenlerle sonu gelmeyen iç çekişmeler."

Konuşurken, sanki bu temas bile ona gereksinim duyduğu verileri sağlıyormuş gibi, eliyle çantasının derisini okşamayı sürdürüyordu.

Çalıştığı bölüm, diğer görevlerinden ayrı olarak, yavaş yavaş, bugün fertlerinin birçoğu ölmüş büyük ailelerin, Arnavut şeflerin soyağacını incelemeye kadar götürüyordu işi. Bu, yüzyıllardır yapılan bir çalışmaydı ve söylendiğine göre padişahın kendisi de ara sıra böyle bir çalışmayla ilgileniyordu. Buraya kimi zaman başvurulup bu ailelerin soyundan gelenler hakkında ivedi bilgi isteniyordu; bölüm, günün ve gecenin her saatinde yanıt vermeye hazır olmalıydı. Müdürden en küçük memura kadar, burada çalışanların tümü, eski bir senyörün hayattaki bir torunu bu senyörün ünlü adını yeniden alır diye korkarak büyük bir kaygı içinde yaşıyordu. Böyle bir şey meydana gelecek olursa, padişahın öfke fırtınasının tepelerinde eseceğini biliyor, böyle bir felaketi önlemek için de gece gündüz çalışıyor, durmadan yeni veriler topluyor, gözlerinden hiçbir şeyin kaçmaması için her şeyi seferber ediyordu. Dosyaları, Arnavut önderlerin

aileleri hakkında olası tüm bilgileri, bunların her birinin kökenini, hakkında söylenenleri, bağlantılarını, anlaşmalarını, düşmanlıklarını, kısacası, ölünceye kadar tüm yaşadıklarını içeriyordu. Bu prensler, birçoğunun oyuncusu olduğu "İskender Bey Tiyatrosu" kapamnca, bu şanlı gökada paylaşıldıktan sonra, işgal altındaki Arnavutluk'tan ayrılarak karga yavruları gibi Avrupa'ya dağılıp, sırayla ölüp tükendiler. İşgali yaşamadan, XV. yüzyılda ilk ortadan kalkanlar Balşa'lardı. Kastriyoti'ler ise bir yüzyıl sonra Avrupa'da bir yerde yok oldular, 1600'e doğru Muzaka'lar, aşağı yukarı aynı dönemde Aranit'ler artık ortada yoktu. Dukagjin'lerin XVII. yüzyılda Venedik'te kökleri kurudu. Ötekilerin nerede öldükleri bilinmiyor.

Lala Şahin çevresinde birbirine karışan sesleri sanki uzaktan dinliyor, eski Arnavut önderleri anımsanırken, her defasında kendisini sanki bir büyünün etkisi altındaymış gibi hissediyordu.

Bu insanların yazgılarını incelemeye özen göstererek, yıllar boyunca, yavaş yavaş, farkına varmadan, kendisini onların büyüsüne kaptırdığını hissetmişti. Ne zaman onlardan söz edilse, kendini ele vermemek için gizleniyordu. Meslektaşlarının söyleyiş tarzlarıyla biraz deforme olmuş adları, bu buz gibi soğuk çadırın tavanının altında sanki bulut parçaları gibi dolaşıyordu. Lala Şahin onlar hakkında her şeyle ilgileniyordu. Bu işe coşkuyla, atılganlıkla sarılmıştı, ama onu asıl heyecanlandıran onların Arnavutluk'un işgalinden sonra dağılmış olmalarıydı. Aralarından kimileri yabacı kralların hizmetine girmiş, başka ülkeler adına savaşmış, soğuk bir ün kazanmış, ama akılları ülkelerinde kalmıştı. Onları yeryüzünden silmek için Merkez Arşivleri'nin harcadığı inatçı çabalara karşın, adları yer adları olarak tüm

Arnavutluk'a dağıldı. Tüm bu sert, atılgan, gözü pek insanlar şimdi vadilere, kayalık tepelere, ovalara, ormanlara ve çağlayanlara dönüşmüştü. Balşikiye, Karliliye, Şpat arazileri, Şükriye, Muzekiye kumsalları, Dukagjin Yaylası, İskender Bey Dağı gibi. Donmuş, hareketsiz bu yerler, bunca yüzyıldan sonra, sisler arasında, sonsuza dek öylece kalıp artık iktidar hırslarından, gereksiz kinlerden ve anlaşmazlıklardan kurtulmuş olarak ayakta duruyorlardı.

Lala Şahin kulak kabarttı ve konuşulanların artık onlarla ilgili olmadığını anladı. Rahat bir nefes aldı. Yahudi Elias ona şöyle bir soru sordu:

"Lala Şahin, araştırmalarına yeni başladın ama, Ali Paşa için yazılıp bestelenmiş bir şarkı olup olmadığını bana söyleyebilir misin?"

"Bildiğim kadarıyla, kimseye ne bir şarkı ne de bir halk türküsü esinlemiş," dedi Lala Şahin. "Yalnızca ona birkaç şiir adanmış, ama bunlar da dalkavuklarından biri tarafından yazılmış, biri tarafından..."

Lala Şahin eğilip çantasını aldı, bir süre içini karıştırıp sonunda kalın bir defter çıkardı ve ekledi:

"Biri tarafından, biri tarafından, oh, işte, şuraya yazmışım, Hacı Şeret tarafından."

"Orada, başkentte, düşünebildiğim kadarıyla, buna önem vereceklerdir, değil mi?" diye sordu biri en uzak köşeden.

"Evet, kuşkusuz," dedi Lala Şahin. "Bence bu, çözülmesi gereken anahtar sorunlardan biri."

Sohbet, yavaş yavaş, pilav dolu büyük bir tabak gibi, onları etrafına çekiyordu. İkili ya da üçlü gruplar halinde konuşuyorlar, kimi zaman da karşılıklı konuşmaları birbirine karışıyor, ama bundan rahatsız olmuyorlardı. Nasıl? Balkan halklarının belleği mi? Ama onların kötü bir belleği olduğu

pekâlâ biliniyor. Sorun, adamın başının paltosunun içine gizlenmesine efsanenin karar verip vermeyeceğinde. Eğer efsane buna karar verirse, o zaman adamı İbret Taşı'na yerleştirmek boşuna; orada durmayacak, geleceğe doğru yola çıkacak ve uzaktan bizimle alay edecektir. Beyni küflenmiş insanlar ancak etlerine indirilen darbeleri bilirler. Onlar için belleğe indirilmiş darbeler havacıvadır. Aslında bilmezler ki İskender Bey de... Kaygılanma, Ali'nin mayası İskender Bey'inkiyle aynı değildir; Ali onun yanında cüce kalır. Arnavutlar ömürleri boyunca onun bir Mesih gibi yeniden ortaya çıkmasını beklediler, ama hâlâ gelen yok. Ben onun geri geleceğine inanmıyorum. Bak, bence, korkarım ki geri gelecektir. Halkların beklediğini görünce, nedenini bilmiyorum ama korkuyorum. Peki, Arnavutlar hâlâ neyi bekleyebilirler ki? Birçok kez umutları kırıldı. Ben, her şeye karşın, halkların bekleyiş içinde olmalarından korkmuyorum. Halklar, hayal kurup kapılarının eşiğinde durarak bekleyenler gibi hiçbir zaman boşuna beklemezler. Bir halk bir şey bekliyorsa, bu onun beklediğini içinde yoğurmakta olduğu anlamına gelir. Ne olursa olsun, bir şey açıktır: Balkanları asimile etmek için ilk önce onların belleklerini sindirmeniz gerekirdi. Evet, ama siz gidip o küflenmiş, iskeleti çıkmış yaşlılara sorun bakalım, ham hayaldir bu sadece, derler, şiirdir. Onun için yapılmış Arnavutça şarkılar yoksa da, Yunanca şarkılar var, ancak bunlar lanet okumalarla dolu. Peki, Yunanistan neden onu lanetliyor? Oysa onun sayesinde şimdi harekete geçebiliyorlar. Aslında, padişah İskender Bey döneminin geri gelmesinden korkarak, Ali Paşa'nın eceliyle ölümünü bekledi ve paşa imparatorluğun otoritesine karşı bu kadar açıkça meydan okumasaydı, kuşkusuz çatışma hiçbir zaman patlak vermeyecekti. Elbette onun eceliyle ölümü mantıken uzak değildi,

ama padişah ona son ölümsüzlük şansını verdi. Hah, hah! Ne de olsa Tepedelenli Ali Paşa, Gjergji Kastriyoti gibi Avrupa çapında olmasa da en azından Balkanlar için büyük çapta trajik bir kişilikti. Tüm Balkan halklarının onu örnek alıp harekete geçmeleri beklendiğine göre, bu doğal. Sana bu az gibi mi görünüyor? Ne de olsa, onun Kastriyoti düzeyine yükselmesi güçtür. Elbette Kastriyoti başka biriydi. Arnavutluk'u elimizden alıp Avrupa'ya geri vermek istiyordu ve anladığım kadarıyla bu ülkenin tarihi özünde onun Asya'da mı kalacağı yoksa Avrupa'ya mı döneceği sorusuna indirgeniyor. Olaylar ne şekilde gelişmiş olursa olsun, Arnavutluk Avrupa'nın ileri karakollarından biriydi; hatta İskender Bey'siz bile bize karşı ölesiye bir mücadeleye girebilirdi. Lala Şahin'in az önce söylediği gibi, halkın beşte biri, seçkin tabakası, özellikle imparatorluğun egemenliği altında yaşamamak için yurdunu bırakıp gitti. Doğru, bu daha önce görülmemiş bir toptan göç olabilirdi. Bu göçten çok şikâyetçi olan bir azınlık hâlâ yaşıyor. Öyle. O zamanın Arnavut önderleri ülkelerine daha bağlıydılar. Dördüncü Daire'nin son raporunda kilit nokta özellikle Ali'nin Arnavutluk'la ilişkisini kesme teziydi. Halet bu rapor hakkında padişaha açıklamalarda bulundu, ama padişah yeni bir inceleme istedi. Bunun üzerine benzer başka bir heyet yola çıktı. Bir sürü dosya hazırlandı. Özellikle bu heyetin verdiği bilgiler padişahı ilk olarak kendisinin saldırıya geçmesi konusunda ikna etti. Balkanları Avrupa'dan kesip alanlar büyük cerrahtı. Oysa biz sadece perhiz uzmanıyız. Hah, hah! Ne kıyaslama ya! Bir halkın belleğinden söz ederseniz, sizi deli sanırlar, anlıyor musun beni! Evet, evet, buna şiir derler, zırva derler. Belki buraya gelen bu türden ilk heyet olduğumuzu sanıyorsun, öyle mi? A! Ben o kadar da saf değilim. Heyetler hep aynı, yalnızca adları değişiyor.

Genel heyet. İtirafları düzenlenme kurulu. Gelenekleri inceleme heyeti. Özel heyet.

Böylece uzun süre yarenlik etmeyi sürdürdüler. Çok bilgili, yetenekli insanlardan oluşan bir heyet söz konusuydu; başkentte yayımlanan bir gazete bunları yola çıkmalarından önce "başkaldırmış eyaletin otopsisini yapacak grup" diye tanımlamıştı.

Gerçekten de her şeye hazırdılar. Yola çıkmadan önce Arnavutluk'la ilgili binlerce dosyanın üstüne eğilip Merkez Arşivleri'nin salonlarında uzun günler geçirmişlerdi. Arnavutluk bölümü arşivlerin en zengin bölümlerinden biriydi. Buradaki dosyalar bu ülke hakkında olası tüm bilgileri içeriyordu: kentler, akarsular, kaleler, ormanlar, köprüler, ekili tarlalar, değirmenler, atlar, dağların yükseklikleri, halı süslemeleri, masallar, lehçeler, düğünler, gözyaşları, feodal ailelerin soyağaçları, vakayinameler, kalıtımsal hastalıklar, baladlar, denizler vb. Dilin gelişimi, gelenekler ya da ayaklanmaların tarihçesiyle ilgili olanlar gibi kimi dosyalar özellikle kalındı; ötekiler sorunun önemine göre değişik kalınlıktaydılar.

Bu salonun yanında, çeşitli eyaletlerle ilgilenen başka salonlar da vardı. Buralarda dosyalar üstüne eğilmiş tam kadro heyetler ayaklanma olanaklarını, ayaklanmaların habercisi olabilecek katliamlara ya da kolektif psikozlara yol açmanın yollarını inceliyorlardı.

Salonlar geniş ve soğuktu, pencereleri yüksekti, pencerelerden içeriye mevsime pek uygun düşmeyen bir ışık sızıyordu. Her zaman kül rengi ve çok soğuk bu ışık zamanın değişmez alanlarından doğrudan doğruya çıkıp buraya gelmiş gibiydi. Adamlar Arşivler'de tüm aralık ayı çalışmışlardı; sanki yangından korkuyorlarmış gibi de bu koskoca bina ısıtılmıyordu, soğuktan çok çekmişlerdi. Her şey, masalar,

belgelerin yaprakları, kâğıtların üstüne konduğunda kurşun gibi ağırlaşan parmakları buz kesmişti. Ateş yakmıyorlardı, yüksek tavanı dolayısıyla kubbe diye adlandırılan merkez salonunda bile. Arşivler'de yalnızca üst düzey memurlar çalışıyorlardı, çeşitli heyetlerin şefleri de araştırmalarının sonuçları hakkında bilgi vermek üzere ender olarak buraya çağrılıyorlardı. Arşivler Müdürü Kurt Efendi burada saatler geçiriyor ve üç ayda bir padişah kendisini özel olarak huzuruna davet ediyor, ancak bu davetin nedeni bilinmiyordu.

Kubbede eyaletlerle ilgili somut belgeler yoktu. Ancak genel sonuçlarıyla dosyalar, tüm İmparatorlukta geçerli yasa hükmünde çeşitli fermanlar, bazen de tüm dönemlerde kültürlerin ve dillerin ortadan kaldırılmasıyla ilgili usuller, ayrıca tüm uluslara uygulanabilir ulusal niteliğini kaybettirme yöntemleri bulunuyordu. Genellikle buraya giren dosyalarda ne rakam, ne ad, ne tarih vardı, çünkü bunlara ancak bitmiş gözüyle bakılan, dolayısıyla ortadan kaybolmuş olaylar kaydediliyordu. Bu yüzden bu dosyalar ancak verimli ya da verimsiz usul, yöntem ya da üslûp olarak önem taşıyordu.

Merkez Arşivleri'nin başlıca görevi olan ulusların ulusal niteliğini tam ya da kısmen kaybettirme süreci eski gizli "kra-kra" doktrinine göre gerçekleşiyordu. Başlıca beş aşaması vardı: birincisi, ayaklanmanın fiziksel olarak yok edilmesi; ikincisi, ayaklanma düşüncesinin yok edilmesi; üçüncüsü, kültürün, sanatın ve geleneklerin yok edilmesi ya da budanması; dördüncüsü, dilin yok edilmesi ya da bozulması ve beşincisi, ulusal belleğin yok edilmesi ya da zayıflatılmasıydı.

Bu aşamaların en kısası ayaklanmanın fiziksel olarak yok edilmesiydi, başka bir deyişle, açıkça savaştı, oysa en uzunu dilin yok edilmesi ya da yeni terminolojiye göre "karşı dil" di.

Ölü dillerde yazılmış belgelerin kalın dosyaları tunçtan yapılmış ağır bir dolaba yerleştirilmişti; bu dosyaların yapraklarının çoğu özenle yok edilmişti. Yine bu dosyalarda, özel sözlükteki sözcüklerin, gramer ve söz dizim kurallarının, azalmış ya da ortadan kalkmış olmaları ölçüsünde yok edilmeleri onaylanmış ve nihayet, yazı dilinin çöküşünü izleyen son hamle olarak, alfabenin harfleri yok edilmişti. O zaman, hemen sonra, daha da uzun ve daha da zahmetli öteki süreç, konuşma dilinin ortadan kaldırılması başlıyordu ki, bu sürecin de birçok aşaması vardı. Örneğin, son aşamada, son küçük grubu oluşturan yaşlı kadınların dilini yok etmek söz konusuydu. Dilin genellikle kadınlar arasında, özellikle de anneler arasında daha çok yaşadığı fark edilmişti. Hem sonra, dil yeryüzünden silindiğinde, tıpkı içinde ölülerin küllerinin saklandığı kimi eski kavanozlar gibi, hâlâ dilin kalıntılarının küllerini içinde bulunduran yaşlı kadınların da azalacağı bir zaman gelecekti. Bu kadınların sayımı yapılmış, bazı kayıtlarda "dilli" kadınlar diye adlandırılmış, ölümlerine kadar da sürekli gözetime tabi tutulmaları gerektiği belirtilmişti. Bundan sonra, dilin ya da karşı dilin yok edilme süreci tamamlanmış kabul ediliyordu.

Bu çok eski uygulamanın sonuçları Arşivler'in dosyalarında titizlikle belirtilmişti. Dosyalarda, ortadan kaldırılmış dil dışında aksamalar, başarılar ve kusurlar, kısacası her şey bulunuyordu. On binlerce sayfada bu dile ait bir iz, bir sözcük, hatta bir zerre bile kalmamıştı. Ölü dilin en ufak bir öğesinin kesin olarak yok edilmesinin amacı da, her türlü yeniden diriliş olanağını ortadan kaldırmaktı.

Uzun bir süre boyunca, ortadan kaldırılmaya mahkûm edilmiş dille ilgili belgelerin saklanmasının zorunlu olup olmadığı konusunda iki görüş karşı karşıya gelmişti. Kimileri

bu dilin hiç olmazsa İmparatorluk Arşivleri'nde tek bir dosya içinde saklanmasını öneriyor, kimileri de yine bu dilin artık hiç kimseye yararı olmadığını ve böyle bir uygulamanın aynı dilin yeniden ortaya çıkmasına olanak sağlayabileceğini savunuyorlardı. Bu görüştekiler sonunda galip geldiler. Bunlar eski vakayinameler arasında yeniden dirilmiş bir dil olayını meydana çıkardılar, vakanüvisler bu dili nefretle "Hıristiyan dil" olarak nitelemişlerdi. Uzun süredir ölü bir dilin yeryüzünde nasıl yeniden ortaya çıkabildiği anlaşılır gibi değil diye yazıyorlardı. Bu dili konuştukları ortaya çıkanlar takibe alındı, sonunda, bataklıklara kaçarken tutsak edildi, zincire vuruldu, parçalandı, ama bu yasaklı dili nerede bulup öğrendiklerini söylemeyi reddettiler ya da söyleyecek durumda değildiler. Devlet Arşivleri'nde uzun araştırmalar yapıldı, o kalemde çalışmış olan memurlar listesindeki tüm adlar, tüm memurların geliş gidişleri birer birer incelendi, ama bir sonuca varılamadı. Sır çözülemeden öylece kaldı. İşte, bu anlaşılmaz olay böyle meydana geldi diye yazmışlardı, uzun süre bu olayı anımsadıkça ürperen, bu yüzden de bedenen ve ruhen rahatları kaçan vakanüvisler.

Vakayinamenin o sayfası ellerinde, bu dille ilgili belgelerin tümüyle ortadan kaldırılmasını isteyenler sonunda, on yıl süren bu polemikten kazançlı çıkmakta güçlük çekmediler.

Ancak, ölü dillerin dosyalarının sayısı çok azdı, tarihleri de genellikle eskiydi. Hatta bir dili, "kra-kra"nın geliştiği dönemlerde bile, yok etmek parlak bir zafer olarak kabul ediliyordu. Bu işe katılmış olan bakanlıklardaki daireler kutlanıyor, ilgili memurlarına nişan veriliyor ve terfi ettiriliyorlardı. Oysa o zamandan bu yana çok şey değişmişti. Ulusların yok edilmesi doktrini hâlâ geçerliyse de, uzun süredir maddelerin çoğu artık uygulanmıyordu. İmparatorluğun çarkları

daha az parlak, ama yine de oldukça önemli sayılan zaferlerle yetiniyordu. Yarı yarıya da olsa, karşı dil sürecinin gerçekleşmesi bir başarı oluşturuyordu. Bu süreç bir dilin normal gelişmesini kesintiye uğratmakla başlıyordu; burada amaç bu dili geri zekâlı bir çocuk gibi güçsüz bir duruma getirmek ve ardından bu sakatlığı devam ettirmekti. Dilin bozulmasıyla ilgili her gelişme bir dosyaya kaydediliyordu: Güz gelince azalan yapraklar gibi sözcükleri azalan sözlüğünün her yıl karşılaştırılması, gramerinin bozulması, edatlarının, özellikle de öneklerinin körelmesi, söz diziminin hantallaşması gibi. Dil yavaş yavaş bir kekeme konuşması gibi kabalaşıyordu. Böyle bir dil aşağı yukarı zararsız duruma geliyordu, çünkü dölyatağı alınmış bir kadın gibi, şiirler, öyküler, efsaneler üretme yeteneğini kaybediyordu. Olsa olsa, kuşaktan kuşağa, bir vakayiname meydana getirebilirdi, ancak bu da verimsiz, mantıktan ve süreklilikten de o derece yoksun olurdu ki zamana karşı güçlükle direnebilirdi.

Bu noktada, dilin ortadan kaldırılması sürecinin belli başlı aşamalarından biri tamamlanmış kabul ediliyordu. Bunun ötesinde bir sonraki aşama başlıyordu: soğutulması. Bu, komaya girme zamanı gelinceye kadar kaosun, sayıklamanın başlangıcıydı, sonrasında komaya girişi de son nefesi verme izleyecekti. Dillerin can çekişmesinden bahseden eski vakayinameleri karıştıran Merkez Arşivleri'nin hırslı genç memurları büyük umutlarla yüklü bu zamanların geriye dönüşünü düşlüyorlardı. Bununla birlikte, bu bürolarda birkaç yıl çalıştıktan sonra, bir dilin, hadi ölümünün demeyelim de, yaşlanmasının tek başına, kuşaklar boyunca nice insan yaşamını tükettiğini fark ediyor, devlet, onlara karşı gitgide daha az titiz davrandığı ve hatta kimi zaman, boyun eğmiş ülke yazarlarının, rapsodi yazarları dahil, kendi dillerinde

yazmayı bırakıp resmi dilde yazdıklarını görmekle yetinerek dilin bozulmasını istemekten vazgeçtiği için Tanrı'ya şükrediyorlardı.

Ama yine de, bu kolaylıklardan ayrı olarak, diller bölümü Arşivler'in en hassas bölümüydü; burada çalışan memurlar kendilerini genellikle ulusal kültürlerin ulusal niteliklerini yok etme bölümüne tayin ettirmeye çalışıyorlardı.

En geniş bölümlerden biri olan bu bölümün de sanat, efsaneler, müzik, duvar resmi, gelenekler, düğünler, mimari, ikonalar, halk destanı, vb. ile ilgilenen bir sürü alt bölümleri vardı. Resimlerin ve giysilerin renklerinin silikleştirilmesinden, ünlü Arnavut kırmızısı renginin soldurulmasından, mavinin Asya mavisine dönüştürülmesinden, her iki rengin açılıp reayanın rengi olan gri yapılmasından tutun, melodilerin uzatılıp mayhoş bir hale getirilmesine, dansların dans edenlerin ayaklarında prangalar olduğunu sanacakları derecede ağırlaştırılmasına, binaların yüksekliğinin azaltılmasına kadar, bunlar için uygulanan tüm yöntemlerin belgeleri arşivlerinde saklanmaktaydı.

En sert polemikler kültürlerin ulusal niteliğinin yok edilmesi konusunda cereyan ediyordu. Hâlâ eski geleneğin bir virgülüne bile dokunmak istemeyen tutucu yaşlılar vardı. Bunlar, bir dilin harflerini lanetleme uygulaması gibi (bu korkunç törenin kuralları üç yüz elli yıl önce belirlenmişti), örneğin şiirle ilgili kuralları, düzyazının yapısını, kırmızı rengi, bacaları, fistanları (bunların kıvrımlarının dalgalanması birçok şey için açıkça tehlike gibi görünüyordu), opinga[1] ayakkabıların üstündeki ponponları lanetleme geleneğini savunuyorlardı.

Diğer memurlar, sonuç vermemeleri bir yana, tüm Devlet propagandasını da itibarsızlaştıran bu köhne yöntemlerden

1 Mokasen benzeri bir Arnavut ayakkabısı (ç.n.)

vazgeçilmesinde ısrar ediyor, daha gelişmiş ve karışık yeni yöntemler bulmak için gece gündüz çalışıyor, ancak bulduklarını inatçı yaşlılar küçümseyip şu ya da bu şekilde kabul etmiyorlardı.

Başkaldıran bir ülkeye ilk kez gönderilmiş her "kra-kra" heyeti gibi, Arnavutluk'a yeni gelmiş olan bu heyetin görevi isyan fikrini ortadan kaldırma biçimini incelemekti. Hatta, uzmanların şaşkınlığı karşısında ve olayların mantığına da aykırı olarak, Arnavutluk'ta "kra-kra" rejimi gerçekten kurulmuşsa, heyet ancak başkaldırıyla ilgili oldukları ölçüde diğer sorunlarla ilgilenecekti. Bununla birlikte, heyet tümüyle uzmanlarla donatılmıştı, bu da anlaşılır bir şeydi. Söz konusu "kra-kra" rejimi, gerçekten yıllarca yalnızca başlangıç aşaması için, başka bir deyişle, başkaldırı düşüncesinin ortadan kaldırılmasına çalışılması amacıyla kurulmuşsa da, öteki aşamaların uzmanlarının varlığı, zorunlu demeyelim de, "kra-kra"nın daha sonraki tüm aşamalarının bir bakıma başkaldırı düşüncesinin ortadan kaldırılmasına bağlı olması nedeniyle gerekliydi. Eğer, bu insanların inanma eğiliminde oldukları gibi, "kra-kra" rejimi gerçekten kurulmamış, bunlar da oraya yalnızca propaganda amacıyla gönderilmişlerse, Arnavutluk'a dehşet salınacağı izlenimini vermek için tam kadro halinde bir heyet ortaya koymak daha elzemdi.

Ne olursa olsun, heyet ilk haftalarda yalnızca hazırlık çalışması yapacaklarının bilincindeydi. Bugünler boyunca, başkaldırı düşüncesinin durumu hakkında, bu düşüncenin kökünü kazımak için kullanılabilecek yöntemlerle ilgili önerilerini de içeren bir rapor hazırlayacaklardı.

Arşivlerde bu konudaki dosyaların sayısı pek çoktu. Bu dosyalarda bir ayaklanmanın başlamasının tüm değişik biçimleri (ilk belirtileri ender görülen hastalıkların

belirtilerinden çok daha iyi ayırt edilebilirdi), katliamların, ayaklanmaları bastırmaya bağlı başka eylemlerin neden olduğu ilk hamlenin, genel öfkenin sarhoşluğunun, bıkkınlığın, çöküşün, ayaklanmaları bastırmanın ve şokun çeşitli aşamaları bulunuyordu. Başkaldırı düşüncesini ortadan kaldırmak için haftalar, aylar, yıllar, kimi zaman çeyrek yüzyıllar ya da çeyrek binyıllar süren hummalı bir çalışma süreci tam da başkaldırıyı bastırdıktan sonra başlıyordu. Umut kırıcı boyutlarda bir görevdi bu –kimi zaman ufukta hiçbir ümit görünmezdi– sona erdirilinceye kadar bu görevi üstlenenleri her zaman tüketirdi; ayrıca doktrinin öteki aşamalarına, özellikle de kültürün ulusal niteliğinin ortadan kaldırılmasına ve ulusal belleğin zayıflatılmasına bağlı bir görevdi.

Ulusal bellekle ilgili olarak, karşı dil ve karşı bellek gibi iki farklı süreçten hangisinin ilk başta gerçekleştirilmesi gerektiği konusunda uzun süredir sert bir tartışma devam ediyordu. Kimileri belleğin zayıflatılması ve ortadan kaldırılması gibi korkunç bir sürecin ancak dilin yok olmasından sonra başlayabileceğini ısrarla öne sürüyor, kimileri de, buna karşılık, dilin, önceden ulusun kolektif belleği bulanıklaşmadan yok olamayacağım düşünüyordu. Böyle durumlarda her zaman yapıldığı gibi, iki taraf da ödün vermiyordu, ama yetkili makamlar bir uzlaşma yolu buldular: İki süreç de aynı zamanda işleyecekti. Bu polemikler doktrinin asıl amacına hizmet etmedikçe ikinci derecede önemli sayılıyorlardı. Doktrinin asıl amacı yok etmekti. Bu da gerçekten amacın nirengi noktasıydı. Başkaldırının bastırılması, başkaldırı düşüncesinin kökünün kazınması, kültürün ulusal niteliğinin yok edilmesi, karşı dil ve karşı bellek gibi önceki beş aşama "mutlak sıfır" diye adlandırılabilecek olan hiçe indirgemenin ancak hazırlık aşamasıydı. Bu adlandırmanın da aşağı yukarı belirttiği gibi, bir

ulusun yeryüzünden silinmesi söz konusuydu; burada hiçe indirgeme bir ülkenin vatandan toprağa dönüştürülmesi anlamında "topraklaştırma" sözcüğü ile de dile getirilebilirdi. İklim, engebe, üstünde uçan bulutlar ve rüzgâr dışında, ülkeye özel hiçbir şey kalmıyordu; ülke, tam deyimiyle, "imparatorluk toprağı"na dönüşmüştü ve eğer bir kişinin, düşteymiş gibi, bu ülkeyle ilgili bir şeyi hayal meyal bile anımsadığı duyulsa, bu bir sayıklama olarak nitelendiriliyor ve o kişi hasta yerine konularak bir akıl hastanesine gönderiliyordu.

Tüm bunlar eski gizli "kra-kra" doktrini içinde düzenlenmişti. Hiç kimse, bu doktrini tasarlamış olan insanları ya da kurumları bilmediği gibi, bunun tam olarak ne zaman ortaya konduğunu da bilmiyordu; "kra-kra" adına gelince, bu adın kökeni çok daha belirsizdi; kimileri de bu hecelerin daha anlaşılır bir adın kalıntılarından başka bir şey olmadığını söylüyorlardı. Yine bu hecelerin ulusal niteliği yok edilmiş bir eyaletin üzerinde kargaların uçuşunu ve gaklamasını çağrıştırdığı düşünülüyordu: "Kra-kra, peki bu topraklarda hangi ulus yaşadı, kra-kra, nerede bu ulus, nerede?" Doğal olarak, bu varsayımın biraz anormal bir nitelik taşıdığı teslim ediliyordu, ama başka bir varsayım bulunmadığından, genel olarak kabul görmüştü.

Ortaya atılan bu fikirlerden ayrı olarak, "kra-kra"nın kendisi kesin ve sert bir doktrindi, en ufak bir yorum farkım kabul etmezdi; bir aşamadan başka bir aşamaya tüm geçişler padişahın kendisinin imzaladığı özel bir fermanla buyrulurdu. Hiçbir ihmale izin yoktu, bir üst heyetin doğrulaması olmaksızın da hiçbir aşama sona ermiş kabul edilmezdi. Kimi eyaletler tüm yaşamları boyunca ulusal kimliğin yok edilmesi sürecinin ilk aşamasında kalıyorlardı. Başka eyaletlerde süreç yengeçler gibi gerileyerek tersine işliyordu. Böylece,

örneğin, Arnavutluk'un üç yüz kırk yıl önce çıkarılmış ulusal kimliğinin tümden yok edilmesiyle ilgili fermanın doksan yıl önce yürürlükten kaldırılması sırasında ulusal kimliğin kısmen yok edilmesi, başkaldırı düşüncesinin ortadan kaldırılması için yeterli görülmüştü. Hatta, son zamanlarda, imparatorluğun başkaldırı düşüncesinin de ortadan kaldırılmasından vazgeçip, yalnızca başkaldırının fiziksel olarak bastırılmasıyla yetinmesi önerilmiş, ancak bu öneri küçümsenerek reddedilmişti. Başkaldırı düşüncesinde anlaşıyorsak, o zaman kendimizi yok etme düşüncesinde de anlaşacağız, demişti şeyhülislam özel bir toplantı sırasında.

Aslında, kimi üst düzey memurlar yalnızca "kra-kra" doktrininin çok sayıdaki maddelerinden vazgeçmek gerekip gerekmediğini değil, aynı zamanda acaba imparatorluk, sınırları içinde Arnavutluk gibi hain bir eyaleti zorla bulundurmakla kazanıyor mu yoksa kaybediyor mu diye sormak gerektiğini de düşünüyorlardı. O çok eski kudretli devletlerin kendisi de aşırı ölçüde büyüyerek ağırlaşmamış mıydı, hafiflemesi için de bir önlem düşünülmesi gerekmez miydi?

Yeni gelen heyetteki kimi görevlilerin doğrulayabileceği gibi, tüm bunlar salonlarda eş dost arasında alçak sesle söyleniyordu. Bu kişiler, başkalarının ocak başında, karılarının yanında, elinde bir kadeh rakıyla neler söyleyebileceklerini ve binlerce kilometre uzakta, kanın toprağın kılcal damarlarında hâlâ derinden aktığı, silahların da tadıyla hâlâ sarhoş olduğu eski bir savaş alanında, rüzgârda şaklayan büyük bir çadırın içinde neler anlatılabileceğini biliyorlardı. Böyle zamanlarda böyle silahlar yasaları hiç düşünmez.

Büyük çadırda, konuşmalar yavaş yavaş can çekişiyor; sözcükler, tıpkı ortadan kaldırılmaya mahkûm edilmiş dillerle ilgili dosyalardakiler gibi azalıyordu. İki kişi satranç

tahtasındaki piyonları yeniden dizmekteydi. Gözleri uykudan kapanan o donuk bakışlı adam sallanmaya devam ediyor, ara sıra da yere düşüp, bir vazo gibi kırılarak ince parçalarını tüm çadırın içine saçacak gibi görünüyordu.

Hurşit Paşa, yemekten sonra her zamanki öğle uykusuna yatmadı. Hazinenin defterdarını öğle yemeğine davet etmiş, bu davetin dikkat çekmemesi için, onunla birlikte kurmay heyetinin obur, kaba saba iki paşasını ve Arşivler'in özel heyetinin şefini de çağırmıştı. Yemek boyunca, tüm dikkatini uzun bacaklarını masanın altında üst üste atmış o sırık gibi defterdarın üzerinde toplamış, öteki üç kişinin varlığını açıkça unutmuştu. Hurşit Paşa ondan başkentte Ali Paşa hazinesinin tam olarak bulunamamasının uyandırdığı kuşku hakkında ne olursa olsun bir bilgi koparmaya çalışmıştı. Ama boşuna. Amacına biraz olsun yaklaştığını sandığı bir an bile olmadı. Bankacı ağzından laf alınacak biri değildi. Hurşit Paşa kaşlarının altından, bu kocaman vücudun üstündeki şaşılacak derecede küçük kafaya büyük bir sarık takılı bu küçük kafaya, dikkatle bakıyordu; sarığın kıvrımları içinde, yumurta şeklinde yakut taklidi bir taşın hareketsiz bir göz gibi parladığı görülüyordu. Hurşit Paşa'yı tüm yemek boyunca tedirgin etmiş olan bu korkunç gözdü. Sanki sarığın altındaki bu adamla ilişki kurmasını bunlar engellemişti. Gerçekten de Hurşit Paşa sarığı yüzüne bu derece zarar veren birini hiç görmemişti. Yavaş yavaş, konuğunun gerçek kafasının bu sarık olduğunu ve ağzının, burnunun, bilhassa gözlerinin ancak ikincil özellikleri oluşturduğunu sanıyordu. Bu adamla anlaşmak için her şeyden önce sarığıyla, kıvrımları arasında bir meşe palamudu gibi bitmiş o hareketsiz, donmuş gözle anlaşmak gerekir diye düşündü.

Uzun süredir bu kadar tatsız bir öğle yemeği yememişti. Kimi zaman bankacının başından iğrenç sarığını çekip alarak yere atmak ve bağırmak isteğine kapılıyordu: "Ee, şimdi, küçük gözlerinden başka bir şeyi kalmamış olan sen, o hazinenin geri kalan bölümünün aranmasının gerçek nedenini bana söyleyeceksin; gerçekten hesap ettiniz mi, hazinenin başka bir bölümünün de var olduğuna hakikaten inanıyor musunuz ya da aslında başka hiçbir şey bulunmadığını ve bu aramanın yalnızca bir bahane olduğunu biliyor musunuz?"

Yemek sona erdiğinde, Hurşit Paşa emir subayına gezmeye çıkacağını haber verdi.

Akşam yaklaşıyordu. Ova kırağıyla kaplıydı, genişliği paşanın zihnindeki düşüncelerin kaygı verici yoğunluğunu biraz azalttı. Hayır, diyordu paşa kendi kendine, hükümdar bunu yapmış olamaz. Son mektubunda şöyle yazmamış mıydı: "Evladım, bana başkaldıran o adamın kellesini göndermedikçe uykularının kaçacağını biliyorum. Bu, ömür boyu sadık hizmetkârım olan senden beklediğim tek armağan." Hayır, dedi yine Hurşit Paşa kendi kendine, ayaklarının altındaki kırağının çatırtısına dikkat ederek, bu olanaksız. O başkaldıran adamı öldürdüm, kellesi şimdi orada. Herkes ondan söz ediyor. Olamaz bu. Bunlar ancak böyle saçma bir öğle yemeğinin yol açabileceği saçma kuşkular.

Akşam çökmüştü. İçinde bulunduğu düzlük paşadan dünyanın tüm üzüntüsünü alıp götürmüştü. Az önce heyecanla bir noktasına gözünü diktiği öğle yemeği yedikleri yuvarlak masa, bu kâbus çemberi, şimdi ona uzaklarda görünüyordu.

Gezmeye çıkmakla iyi etmişti. Kırağı çizmelerinin altında çatırdıyordu. Fethetmiş olduğu şey, topraktı; gıcırtısı ona herhangi bir övgü konuşmasından daha iyi bir zafer kazanma duygusu veriyordu.

Şimdi günün adamıydı ve muhabirler durmadan ondan söz ediyordu. Dostu Gizer son postayla ona gazete kupürlerini göndermişti. İmparatorluğun güçlü adamı. Osmanlı ordusunun şanına yenilik getiren adam. Günün generali. İlginç övgülerle donanmış bu unvanlara göz gezdirirken, bunların belki de fazla büyütülmüş olup olmadıklarını belli belirsiz bir kaygıyla kendi kendine sormuş, ama bir süre sonra bu kuşkusu yok olmuştu. Önünde, kazandığı zafer onuruna resmi şölenler, törenler, yeni terfiler vardı. Sadrazamın ülser hastası olduğu söyleniyordu ve görevi... Belki, saraydakiler Ali Paşa'nın hazinesinin gerçekten daha önemli olduğunu sanıyorlardı. Bu uğursuz defterdar gibi adamların hesaplarından ne beklenirdi? Aslında onu yemeğe çağırmakla hata etmişti.

Hava soğuktu. Gecenin karanlığı gitgide yoğunlaşıyordu. Vasiliki bugün başkente varmış olmalı, diye düşündü. Herkesin merak, ayrıca muhabirlerin heyecan içinde olduğunu sanıyordu.

Başkenti düşününce nostalji duygusuna kapıldı. Belleği ona, sıcak bir rüzgâr gibi, uzaktan, başkentin geceleyin gökyüzünün bir parçasını, minarelerin ve güzel hanımların uyuduğu sarayların ışıklarının solgun ve sonsuz parıltısıyla birlikte getirdi. Yorgunum, dedi kendi kendine, biraz dinlenmeye ihtiyacım var.

Kendisini şimdi şaşılacak derecede gevşemiş hissediyordu.

İşte, insanlar açık havada böyle rahatlıyorlar, dedi biraz sonra yine kendi kendine. Kaygıları onları bırakıyor, kaçıyor, uçup gidiyor... tümüyle yok olmasa da. Bir kaygı havası esiyor, denmez mi? Açık hava sanki insanların gereksiz üzüntüsünü alıp götürüyor, bir süre kendisi için alıkoyuyor, herkesin başının üstünde sis şeklinde gezdiriyor ve yeniden yayma fırsatı buluyor.

Bu adamlar hakikaten başka bir hazine olmadığına inanıyorlarsa, neden böyle davranıyorlar peki? Hurşit Paşa bu üzücü düşünceyi elinden geldiğince geri itti, ama aynı düşünce sonunda yine onun bilincine yerleşti. Padişah fazla şanlı şöhretli insanlardan korkmaz mıydı? Gazetelerin başlıkları zihninden düzensiz bir şekilde art arda geçti ve bir süre fare kapanları arasında koşar gibi bunların siyah puntoları arasında koştuğunu sandı. "Fazla olan şanımı geri al, padişahım!" dedi kendi kendine. Ve ekledi: "Fazla olanını da olmayanını da, hepsini geri al, ama beni yok etme!"

Ruhunun bu çığlığına kendisi de şaştı. "Nedir bu?" diye kendi kendine sordu. Alacakaranlığın altında ezilen bu karanlık ovada yalnızdı. Padişah onun yerine kaba, ama sadık bir paşa getirmek istemiyor muydu acaba...

Yeter, dedi kendi kendine. Yılgın adam, sen şimdi, dize getirilmiş bu eyaletin efendisisin.

Kırağı yine ayaklarının altında gıcırdıyordu.

Bomboş, adsız, ruhsuz, hareket halinde bir şekil olarak, bu yılın kışını sırtında taşıyan uçsuz bucaksız ıssızlığın içinde bir süre yürüdü.

Ya, işte böyle, dedi yine kendi kendine.

Gırç, gırç; kırağı, altında bir yerde gıcırdıyordu; bir ara neredeyse yüksek sesle soracaktı paşa: Ne?

Hazinenin defterdarı başkente dönmüştü, öte yandan, her türlü buyrukla, mesajla, raporla ve gizli, çok gizli, bir insanın kellesiyle ödeyeceği kadar gizli, her kademeden, her kategoriden çeşitli mühürlerle vb. her türlü habercinin gelip gittiği görüldüğü gibi, ayrıca eskinin nakışları gibi uzun ve karışık unvanlara sahip başka memurların, Ali'nin mülkünün sayımını yapmak üzere Defterdarlık'tan başka heyetlerin, o çok

eski Fısıltılar Sarayı'nın gizli görevlilerinin, Birinci Daire heyetlerinin, şeyhülislamın gözlemcilerinin, mavi boyalı arabaları ya da "tabir arabası"yla yola çıkmış Düşler Sarayı'nın habercilerinin, neden orada oldukları bilinmeyen dervişlerin, belgeleri içeren bir sürü dosya, buyruk, yasa tasarısı, kararnamenin de başkentten geldiği görülmüştü, ama yenik vezirin hazinesiyle ilgili hiçbir yeni bilgi gelmemişti.

Hurşit Paşa sürekli uyuklar haldeydi. Dünya üstünde pembe renkli titrek damarların dolaştığı gri renkli büyük bir kırağıya dönüşmüştü. Çevrede yaşam kıpır kıpırdı, buyruklar veriliyor, sonra geri alınıyordu, ama paşa tüm bunlara bir düşteymiş gibi katılıyordu.

Bir gün, farkında olmadan, her zamanki akşam gezintisini yaparken, bacakları girişinde "Tabir" yazılı tabela bulunan bir barakanın önünde durdu. Yönetmelik gereği, başka resmi hizmetlere paralel olarak, tüm büyük köylerde, düşlerin toplanıp sınıflandırmasıyla görevli bir bölüm de vardı. İki ya da üç uzman, askerlerin ve subayların düşlerinin sınıflandırılmasıyla ilgileniyordu. Bunlar uydurma düşler anlatanları cezalandırıyor, sonra onca düş içinden sembolik bir tabiri olanları seçiyorlardı. Bir bakıma askeri operasyonların yazgısıyla ilgili düşler hemen kurmaylara bildiriliyordu. Saldırılardan önceki günler ya da başarısız çatışma günleri gibi olağanüstü durumlarda bunlar doğrudan doğruya seraskere bildirilebiliyordu. Buna karşılık, genel bir siyasal önem taşıyanları başkentteki ünlü Düşler Sarayı'na ya da Tabir Sarayı'na aktarılıyordu.

Genellikle, ordusundaki düşler bölümüne Hurşit Paşa pek önem vermezdi. Günlerce savaş planlarıyla ilgilendiği için bu bölümü sanki tümüyle unutmuştu ve şimdi barakanın girişinin üstünde mavi harflerle yazılı "Tabir" sözcüğünü görünce içinde kadim bir merakın yeniden doğduğunu hissetti.

Kapıyı itip içeriye girdi. İçerideki iki memur yerlere kadar eğildi. Paşayı görünce şaşkınlıkla karışık büyük bir korkuya kapıldılar. Paşanın çatışmaların yazgısı pamuk ipliğiyle bağlı bulunduğu sırada bile düşlere aldırış etmediğini biliyorlardı ve şimdi her şey sona erdiğine göre onun şu sırada bunlarla ilgilendiğini görmek memurları daha da şaşırtmıştı. Bu adamlar hep korku içinde yaşıyorlardı. Pek az düş görülüyordu ve kendilerine aktarılan düşlerin çoğu önemsizdi. Bir yenilgi sonunda kabağın başlarında patlamasından korkuyorlardı. Ali'nin ölümünden iki gün önce sabah dosyasının boş olduğunu dehşet içinde görmüşlerdi. Bunun üzerine, tüm bir tabur, kırbaçlanmakla tehdit edilerek, uyumak zorunda bırakılmıştı, bundan bir sonuç alınması umut ediliyordu, ama sonuç nafileydi: Askerlerin çoğu hiç düş görmedi, gören birkaç kişininkiyse önemsizdi.

Hurşit Paşa'nın önünde eğilen memurlar hâlâ doğrulmamışlardı.

"Emrinizdeyiz paşam," diye kekeledi sonunda biri.

Hurşit Paşa dosyaların yerleştirildiği dolaba doğru elini uzattı.

"Benimle ilgili bir düş var mı?" diye sordu, önemsemiyormuş gibi, hatta alaylı bir tavır takınmaya çalışarak.

Memurlar dosyalara doğru koşup bunları çabucak açmaya başladılar; açıp karıştırırken durmaksızın konuşuyor, birbirlerinin sözünü kesiyor, orada burada bir satırı okuyor, homurdanıyorlardı; çevresinde birkaç sineğin dolaştığı minare, hayır, bu değildi; bir ovada kör edilmiş iki yeşil at, hayır, hayır, dur canım, üçüncü taburdan yeniçeri Selim'in düşü, işte burada, henüz merkeze göndermedik, ama hayır, paşam, bunun sizinle hiçbir ilişkisi yok. Bunu yarın ilk postayla göndereceğiz.

Hurşit Paşa adamların kem küm etmelerine aldırmadan, gözleriyle onların parmaklarının dosyalar üzerinde titreyişini izliyordu. Düşler Sarayı'nın gök mavisi kubbelerini gözünde canlandırıyordu. İmparatorluğun her yanından bu saraya doğru yine mavi renkli posta arabaları içinde habercileri ya da o zamanki deyimiyle düş habercileri uçar gibi gidiyorlardı. Bu korkunç yerle ilgili bir şeyler anımsamak istedi, ama aklına belirgin hiçbir şey gelmiyordu. Bir sürü büroda düşlerin gizemli bir şekilde hazırlanması ve buradan elde edilen geleceğin habercisi belirtiler konusunda çok şey söyleniyordu... Özellikle ana düş ya da daha yaygın söylendiği şekliyle "baş-düş" hakkında bir yığın söylenti dolaşıyordu. Bir hafta boyunca toplanan bütün düşler arasından seçilen bu düş, çok eski bir geleneğe göre, oldukça gösterişsiz bir törenle padişaha sunuluyordu. Böyle bir ana düşün padişahın küçük erkek kardeşinin tahtı ele geçirmek için kurduğu tezgâhın ortaya çıkarılmasına olanak sağladığı ileri sürülürdü. Hatta dış politikadaki son değişikliklerde etkili olduğu...

Kollarını göğsünde kavuşturmuş olan Hurşit Paşa gözleriyle bu çılgınca dosya karıştırma işini izlemeye devam ediyordu. Ordunun en üst düzey görevlilerinden biri olsa da, Tabir Sarayı hakkındaki gerçekleri tam olarak bilmiyordu. Ancak dostları, özellikle de dostu Gizer tarafından kendisine anlatılan bazı şeyleri biliyordu, ama Düşler Sarayı'nın gücüne hiçbir zaman ciddi olarak inanmamıştı. Şeyhülislamın adamlarıyla eski askeri sınıf bir yandan, bankerlerle bir kısım vezirlerin öte yandan Tabir Sarayı'nda hâkimiyet sağlamak için giriştikleri savaş konusunda söylenenlere de hiçbir zaman pek aldırış etmemişti.

Şaşılacak bir şey, dedi kendi kendine, kendisi de nedenini bilmeden. Barakadan o kadar sessizce çıktı ki memurlar gittiğini bile fark etmediler.

Kararmakta olan ovaya doğru bir süre yürüdü. Bir yerden, devletin ücra bir köşesinden, onunla ilgili bir düş gönderilmiş olamaz mıydı? Yoksa, iliğine işleyen bu titreme de neyin nesiydi? Düşler Sarayı'nın kör gücünün bilincine ansızın ilk kez varıyordu.

Tüm bu düşünceleri kafasından atmaya çalıştı. Böylece bir süre yürüdü, ama istemese de aklına yeniden üşüşüyorlardı. Bu düşüncelerin aklmda fır dönüşü hoştu, ama biraz da belirsizdi. Akşam oluyordu. Şimdi, akşam olurken, ömrü boyunca daha da genişlemesi için savaştığı bu kadar geniş imparatorluk alanını düşlerin habercileri olan bu mavi göktaşlarının nasıl baştanbaşa dolaştıklarını zihninde canlandırmaya çalışıyordu.

Uykusu gelmişti.

Hurşit Paşa'nın ömrünün sonuna kadar sürse pek sevineceği bu yarı uyku hali ertesi cuma ansızın kesildi. Dostu Gizer'in elden ona gönderdiği bir mektubun sonunda, "aklıma gelmişken" der gibi, şöyle yazıyordu: "Sana üzülerek şunu da bildireyim: Sarayın Üçüncü Dairesi'nden bir elçinin pek de uğurlu olmayan bir fermanı sana ulaştırmak üzere öbür gün yola çıkacağı söyleniyor. Bu konuyu kendin değerlendirip karar vereceksin. Bilge İbn-i Sina yıldızların altında her yerde bir dünya vardır diyor. Seni selamlıyorum, bil ki sen beni göremezken seni görmektense bir daha görmemeyi tercih ederim."

Hurşit Paşa mektuba gözlerini ayırmadan uzun süre baktı. Sanki içinde belirsiz, neredeyse sessiz bir kavganın başladığını hissediyordu; normal bağlarını kaybetmiş, şiddetli bir kavgaya tutuşmuş çeşitli uzuvlarının arasında bitmek bilmeyen bir guruldama vardı, akciğerler ağza ne olursa olsun bir şey vermeyi reddediyor, eller doğrudan doğruya beyinle

anlaşmaya çalışıyorlardı, öte yandan damak, parmaklar, sırt, her şey uyuşmuştu.

Basit bir hesap yaptı. Mektup üç gün önce yazılmıştı. Anlaşılan Gizer'in tek kaygısı bu mektubu ona en çabuk şekilde ulaştırmak olmuştu. Tunç Hata bir gün önce yola çıkmıştı. İki gün sonra burada olacaktı. Demek ki daha iki gün rahat nefes alacaktı. İki gün, diye düşündü. Aklı bir kancaya takılır gibi bu düşünceye takıldı. İki günden oluşan bir süre. Demek ki iki günlük bir süre. Ya sonra? diye sordu kendi kendine, içini tuhaf bir uyuşukluk sarmışken.

Uzuvları yeniden, kavgalarının neden olduğu çıtırtıyla aralarında bir iletişim kuruyorlardı. Kellemi kurtarmak için iki gün, diye düşündü paşa. Gizer bunu ona açıkça söylüyordu: sen beni göremezken seni görmektense bir daha görmemeyi yeğlerim. Bu, İbret Taşı'na pek de üstü kapalı olmayan bir imaydı.

İki gün, diye yineledi, sanki bir şeyler yapmak için bu sürenin yeterli olup olmadığını hesaplıyormuş gibi.

Korunma içgüdüsü ona içindeki üzüntüsünü belirten hafif bir "ah" sesi çıkarttı: Ah, keşke daha çok zamanım olsaydı! Ama bir dakika sonra bu sürenin yeterli, hatta yeterliden de daha uzun olduğunu düşündü. Gerçekten de ona aşırı derecede uzun görünmeye başladı. Bu iki günlük süreye hiç de sahip olmamayı yeğlerdi.

Bu süre onu daha çok hırpalamaktan başka ne işe yarardı? Gizer ona dolaylı bir şekilde ülkeyi terk etmesini salık veriyordu, ama o bu düşünceyi hemen bir kenara itti. Avrupa'da haçın, Hıristiyanlığın ülkesinde yaşamak... Hayır, hilalin üstüne sarı ışığını akıttığı bunca yüzyıllık bu uçsuz bucaksız toprakların altında olmak daha iyiydi, orada yaşamaktansa burada ölüler arasında olmak daha iyiydi.

Dostunun mektubunu yakıp dışarıya çıktı. Karşısındaki ova aynı ovaydı, çizmelerinin altında gıcırdayan kırağı da aynı kırağı. Kenarları daha açık renkli bir zıhla çevrili bulutlar gökyüzünde yükselmişti. Arkandan nicelerini sürüklemek istiyormuşsun gibi geliyor bana, uğursuz ihtiyar, dedi içinden Ali Paşa'ya. Savaşın başından bu yana sisle kaplı ufka dikkatle baktı. Tunç Hata acaba hangi taraftan ortaya çıkacaktı? Sanki, gerçekten, Tunç Hata, Cebrail gibi, imparatorluk armalarını taşıyan arabasıyla bulutların içinden çıkacakmış gibi, uzaktaki geniş alana gözlerini ayırmadan bakıyordu. Ama bakışı bir an yeniden yola kaydı ve bu incecik, biçare yoldan bunca kötülüğün nasıl gelebileceğini şaşkınlık içinden kendi kendine sordu.

İster istemez atlar, o iğrenç Tatarlar, tuz kovası, kar, bal, gümüş tepsiler karman çorman olup beynine saldırdı. Sonra, kellesini Tunç Hata'nın koltuğu altında hayal etti, ama, işin tuhafı, bundan korkacak yerde usulca ağlamaya başladı. Gözyaşları arasından gözlerinin önüne kırık, parıldayan, gümüş renginde bir balık başının uzak görüntüsü geliyordu.

Avuç içlerini yanaklarına götürerek gözyaşlarını sildi. Uzağa gideceksin, dedi başma. Oraya kadar yalnız gideceksin. Ve yine başını habercinin deri paltosuna yaslanmış durumda gözlerinin önüne getirdi. Sıradan bir memurun koltuğu altında üç sorguçlu paşa kellesi.

Hayır, dedi. Bu gerçekleşmeyecek. Hem sonra kıyamet günü Allah'ın Sur'u üflenip de herkes mezarında ayağa kalktığı sırada oradan binlerce fersah öteye atılmış durumdayken, kellesini nasıl bulacaktı ve onsuz nasıl yapacaktı? Kendisini ayakta, başsız, bir kavşakta durmuş, yerlerine gitmek için koşan bir sürü ölü tarafından itilip kakılır durumda hayal etti ve yeniden haykırdı içinden: Hayır, beni alt edemeyeceksin, Tunç Hata.

Şimdi ona her şey basit görünüyordu. Çadırına döndü hızlı adımlarla, küçük sandığından bir yaprak kâğıt çıkardı ve vasiyetnamesini yazmaya başladı. İlk isteği, ertesi günün sabahı, şafak sökmeden, törensiz, hemen gömülmekti. İkinci isteği mezarının çukurunun, ne bir karış eksik ne fazla, tam beş kulaç derinlikte olmasıydı. Üçüncü arzusuysa mülkünün paylaşımıyla ilgiliydi. Bu isteği üzerinde, akrabalarının ve yakınlarının her birine bırakacağı payı saptamak için değil (bu konuda çabucak karar verebilirdi), ruhunun esenliği için bırakacağı pay konusunda kararsız olduğu için uzun süre uğraştı. Nedendir bilinmez, gençliğinde bir kez görmüş olduğu, eski deniz üssü Paşa Limanı ve birkaç boş kumsal boyunca uzanan bir yolun üstünde bir türbe aklına geldi. Daha sonra imparatorluğun her köşesinde birçok görkemli mezar ve anıtkabir görme fırsatını bulmuştu, ama içinde bu üssün eski komutanı İmrahor Paşa adında birinin ruhunun esenliği için gece gündüz yanan kandiliyle bu derece üzüntü verici bir türbenin üzerinde bıraktığı izlenimi aklından çıkaramamıştı. İşte, ruhunun esenliği için böyle bir türbe yapılmasını istiyordu. Vasiyetnamesine bu türbenin yapımı için gerekli parayla bekçisinin aylığını ve kandilin yağının bedelini karşılayacak parayı not etti... Ama ansızın yaşamının bu son hesabında takılıp kaldı. Mirasından türbenin bakımına, kandilin yağına ayırması gerekli payı saptayamıyordu, iki yüz seksen, üç yüz yirmi, dört yüz doksan, altı yüz altmış, öf, ölümün süresi ne kadar uzundu, ne kadar tuhaf boyutlardaydı... Zihninin bulandığını hissetti. Yaklaşık bir hesap yapmaya çalıştı, vasiyetnamesinin sonuna inanmadan birçok kez art arda rakamlar yazdı, sonra bunları sildi. Vasiyetnameyi kapattıktan sonra seccadesinin üstüne diz çöktü, güz mevsiminin ilk soğuk günlerinde o iç karartıcı türbedeki kandili aklından

çıkaramadı ve iki ya da üç kez hesapta bir düzeltme yapmak için kalkmak istedi, ama kendisini çok yorgun hissediyordu.

Ortalık kararırken çadırın çevresindeki nöbetçiler bir silah sesi duyup içeriye koştular.

İmparatorluk habercisi başkentten yola çıktıktan tam üç gün sonra, salı günü öğleden sonra, buraya geldi. Tunç Hata olacağı hissetmiş gibi yolu inanılmaz hızlı bir şekilde kat etmişti. Oysa o geldiğinde Hurşit Paşa yaklaşık kırk saattir gömülmüş bulunuyordu.

Araba henüz tamamen durmamıştı ki Tunç Hata'nın kınayla yeni boyanmış pas rengine çalan sakalı, sanki atların şişen kaslarından, oynayan eklemlerinden, köpüklerinden ve yelelerinden ortaya çıkarak, bir alev gibi coşup oynadı.

"Nerede o?" diye haykırdı.

Orada olmadığı dışarıdan anlaşılıyordu.

"Muhafız! Muhafız var mı burada?"

Çadırdan Hurşit Paşa'nın muhafızlarından biri çıktı.

"Efendin nerede?" diye bağırdı Tunç Hata.

Nöbetçinin bakışı dingindi. Parmağıyla gökyüzünü gösterdi:

"Yukarıda, ağa, haberin yok mu?"

"Bunu bekliyordum," diye homurdandı Tunç Hata. Sonra ekledi: "Aşağılık herif! Gebermeden önce bana bu pis oyunu oynamak istedin." Bir an kendinden geçti. Nöbetçiye, ayakta duracak hali kalmamış atlara, sonunda da Tatarlara vurmaya başladı. Kamçısı adamların sırtında bir toz bulutu kaldırdı.

Sonra biraz sakinleşti ve deri heybesinden "yönetmelik"i çıkarıp karıştırmaya başladı, ama aradığını bulamıyordu. Sonunda "katil fermanın gelişinden önce intihar etmiş idam mahkûmunun durumu" bölümüne rastladı. Bu bölümü aşağı

yukarı on kez okudu ve onuncu kez okuduğunda bir şey anlamış gibi geldi ona.

"Beni onun mezarına götürün!" diye haykırdı.

Buyruğu yerine getirildi ve Tunç Hata, mezarın çevresinde içine girmek için gizli bir giriş yeri arıyormuş gibi uzun süre dolaştıktan sonra, açılmasını buyurdu.

Hah-hah! diye alaylı alaylı güldü kürekler toprağı kenarlara atarken. Elimden kaçıp kurtulacağını sandın, hah-hah!

Mezar uzun süredir kazılıyor, ancak ceset hâlâ görünmüyordu. Eğer çalınmışsa, vay halinize! diye bağırıyordu ara sıra Tunç Hata. Adamlar paşanın, kendi isteği üzerine çok derinlere, yerin beş kulaç altına gömüldüğünü açıkladılar; önce bu tuhaf düşünce karşısında şaşırmışlardı, ama şimdi, ah, şimdi, anlıyorlardı neden... Tunç Hata artık onları dinlemiyor, Eğer onu bulamazsanız, vay halinize, diye üsteliyordu.

Tam da beş kulaç derinlikte kazmalar tabutun tahtalarına çarptı. Askerler cesedi bir ipin ucuna tutturup ölünün giysisinin sırtına takılan bir kancayla gömdüklerinde ortalık hâlâ aydınlıktı. Neredeyse iki büklüm olmuş, çamur içindeki cesedi yine bu şekilde yukarıya çekip çukurun kenarındaki küçük toprak yığınının üstüne bıraktılar. Tunç Hata, kirleneceğini ya da ölünün başım kirleteceğini düşünmeden, iki yatağan darbesiyle başı bedenden ayırdı.

Aynı gece başkente dönmek üzere yola çıktı.

7
Sınırla Merkez Arasında Kra-Kra

İmparatorluk habercisinin arabası çılgın bir hızla yol alıyordu. Tunç Hata ara sıra kafasını kapıdan çıkarıp adamlarına geç kaldıklarını anımsatıyordu. Yönetmeliğin dördüncü bölümünün hükümlerine göre Hurşit Paşa'nın başının bedenine bitişmiş olarak toprak altında hiçbir ilaçlama yapılmadan kaldığı kırk saatlik sürenin hiç olmazsa yarısını kesinlikle kapatması gerekiyordu.

Tunç Hata önünde uzanan ıssız ovaya dikkatle bakarken, yolda durup kesik başı seyrettirmezse ne kadar zaman kazanacağını hesap etmeye çalışıyordu. Bunu belirlemek kolay değildi, çünkü kat ettikleri yolu hesaplayamıyorlardı, ulusal niteliği ortadan kaldırılmış tüm yollarda olduğu gibi, saatlerdir gittikleri yolda da sınır taşlarına numara konmamıştı.

Bu bölgeler İki, Altı ve Yedi eyaletleriydi. Başka adları yoktu ve resmi belgelerde böyle numaralarla adlandırılıyorlardı. "Kra-Kra" yöntemine göre oluşturulmuşlardı. Köyler ve kasabalar yaylalarda, kimi zaman tatlı meyilli yamaçlarda, hatta kimi zaman da ovalarda art arda sıralanıyorlardı. Donup öylece kalmış kentler ve köyler boyunca sertleşmiş devlet yolu uzanıyor, sokaklarında felç geçirmiş gibi bozuk bir dil konuşan gri giysili insanlar dolaşıyorlardı.

Bu insanların artık kendi dilleri yoktu; artık ne gelenekleri, ne giysileri, ne düğünleri, ne dansları, ne alfabeleri, ne tarihleri, ne vakayinameleri ne de efsaneleri vardı. Her şeyleri

ellerinden alınmıştı. Binlerce yıl rüzgâr tarafından dövüle dövüle uzakta, çok uzakta, içinde yalnızca korkunç bir geometriyle tekdüze dalgalanmalar halinde yayılan kumullar kalmış, çorak bir araziye dönüşmüş bir ova gibi, bellekleri yavaş yavaş kemirilmiş, içlerindeki her şey silinmişti.

Ama gerçekte onları hiçbir yere götürmeyen, bir türlü kaçıp kurtulamadıkları kimi sarmallara tüm yaşamları tuhaf bir biçimde yönlendirilmişe benziyordu. Yıllardır aynı sarmallar onlara zaman ve mekân kavramını kaybettirmiş, aynı yerde fır dönme gibi belli bir durağanlığı da zorla kabul ettirmiş, yaşamlarından somut ne varsa, yılları, tarihleri, adları çıkarmış, bunların yerine koyu, yumuşak ve kaygan, köşesiz ve çıkıntısız, her zaman yuvarlak, uzakta belli belirsiz bir duruma gelen bir madde koymuştu.

Bu süreç giyim kuşamdan tutun dile kadar her şeyi kapsıyordu. Giyim kuşamda renklerin dışında düğmeler, cepler, yakalar, kenar şeritleri ve bir giysinin tekdüzeliğini bozacak her şey ("kra-kra"ya göre topraklaştırılmış adamın giysisi, modeliyle bir hayvan ya da insan derisini andırmalıydı) yasaktı. Dil de yapısı gereği bir bulutsuya benziyordu. Bu insanlar dillerinin ölümünden sonra devlette yaygınlaşmış suni bir dil kullanıyorlardı ki bu da son derece fakirdi. Göze çarpan sözcükler atılmıştı, sıfatlar azdı; deyimler, atasözleri, büyük sayılar, sıra belirten sayılar vb. yoktu; fiil sistemi her fiilin bir karşıtı olacak şekilde yapılandırılmıştı; elbette tüm başka dillerde olduğu gibi bileştirmek-ayırmak, yapmak-bozmak benzeri karşıt anlamlı fiiller vardı, ama karşıt anlamlı sözcükler apayrı bir sistem oluşturuyordu: Örneğin yaşam karşıtı olarak yaşamyok, zaman karşıtı olarak zamanyok, yer karşıtı olarak da yeryok gibi sözcükler pek doğal olarak kullanılıyordu. Ayrıca, bir kimse için öldü yerine soldu; öldürüldü yerine de yok edildi deniyordu.

Bu giyim kuşam, konuşma, daha genel olarak da düşünme biçimi topraklaştırılmış ulusun gelecek kuşaklarına mutlak durağanlığı, bir şeyin böyle olduğu ve hep böyle kalacağı gerçekliğini, bu şeyin farklı olduğunu düşünenlerin deli, bir değişiklik umut edenlerin de zırdeli olduklarını aşılamak üzere tasarlanmıştı.

İki ve Altı eyaletleri iki yüz doksan yıldır ulusal niteliklerini tümüyle kaybetmişlerdi; Yedi Eyaleti'ne gelince, bu eyalet nispeten yeni sayılırdı: Dili, bir yüzyıl boyunca can çekiştikten sonra çok geçmeden yok olmuştu. Doktrine göre, "yok ediliş" aşamasımn tamamlanmasının ardından topraklaştırılmış bölgelerden devlet yönetiminin büyük bölümü, polis, daireler, arşivler vb. çekilir, yerlerinde yalnızca hem dinsel hem de yönetimsel işlerle görevli birkaç üst düzey yönetici kalır, bunlar da, özellikle vergi toplama işleriyle ilgilenir ve yavaş yavaş, yıllar boyunca, başka konular gibi tarihleri, yılları, kısacası her şeyi, vergi tutarlarının devlete gönderilmesi işi bile bedensel ihtiyaçları karşılayacak bir eyleme dönüşünceye kadar, her şeyi unuturlardı.

Topraklaştırılmış eyaletlerdeki polis gücü ve yönetim, iktidarın varlığını anımsatarak halkın uyuklama halini bozmaması amacıyla kaldırılmış, sonunda da kaynaşma içinde olan eyaletlerde polisin varlığının ayaklanmaları önlemek için zorunlu olduğu kanısına varılmıştı; buna karşılık, "kra-kra"nın uygulandığı eyaletlerde polisin yokluğu daha iyi sonuçlar veriyordu. Aynı şekilde, merkezi iktidar topraklaştırılmış eyaletlere kimi üst düzey yöneticileri gevşemeleri için göndermenin normal olduğunu düşünüyordu, çünkü kolektif uyuklama halinde idmanlı yöneticilerin uyanık halde olanlardan daha yararlı oldukları çok eskiden bu yana tecrübeyle sabitti; bu uyanık yöneticiler hoyratça davranışlarıyla genel

uyuklama halini bozulma tehlikesiyle karşı karşıya bırakabilirleri.

"Kra-kra"nın uygulandığı eyaletlerden imparatorluğa hiçbir tehlike gelemezdi. Hatta geriye bir tehlike tohumu kalmış olsa bile bu tohumun filizlenmesi için kesinlikle çeyrek yüzyıl, yarım yüzyıl; meyve vermesi için de daha çok zaman gerekirdi. Komploların ya da ayaklanmaların en fazla iki-üç ayda patlak verdiği, çok sayıda eyaletten oluşan büyük bir devlet açısından, ulusal niteliklerini kaybetmiş bölgelerde huzuru sağlamak elbette sürekli olmalıydı.

Tunç Hata, merkezden hiç kimsenin onun orada burada durup kesik başları sergileyerek yaptığı gösterilerden haberi olmadan, İki, Altı ve Yedi eyaletlerini dört yıldır dolaşıp duruyordu. Kimi zaman, oldukça uzakta, yolun ötesinde görünmeye başlayan dizi dizi sonu gelmez köy ve kasabalara arabanın pencerelerinden bakarken, bunların o iç karartıcı dinginliğinin kendisinin de içini kapladığını hissederdi. Topraklaştırılmış bölgelerin, entrikalardan ve siyasi çekişmelerden bıkmış devletin birçok üst düzey yöneticisinin, ayrıca birçok üst düzey din görevlisinin ilgisini çektiği söylenirdi. Bunların içinde her şeyi bırakıp da ailelerinin ve yakınlarının gözyaşları arasında gidip oralara yerleşenler az değildi. Genellikle bir daha geri dönmezlerdi. Bunlardan birinin geri döndüğü ender durumlarda, çok ender durumlarda da, adam kendi hayaletinden de öte bir şeye benzer ve tümüyle değişerek (ölümün kendisi bile yeraltındaki yalnız bedenleri böyle bir değişime uğratmazdı) herkes için çöküntü kaynağı olurdu. Bununla birlikte, dönenlerin çevrelerine yaydıkları üzüntünün özel bir yanı vardı. Aldatıcı, edepsizce ve haince bir üzüntüydü bu. Geri dönen ne ölü ne diri, ne akıllı ne deli, ne yakın ne de uzaktı. Sütü bozan ekşilik gibi, gelip yalnızca

yaşamın boyutlarını ve ilişkilerini bozuyordu. Bir canavardan daha korkunçtu, çünkü sanki ölümden pey almıştı, ölüm hakkında bilgi edinmişti, oysa başkalarının bu konuda hiç bilgisi yoktu. Ölümden başka, kendisine iç karartıcı, uyutucu, dolayısıyla da korkunç bir güç veren hiçlikle, yokluk diyarıyla ilgili bir yanı olduğu söylenebilirdi. Gürültü patırtı içinde güpegündüz dolaşan bir kâbus, kimi zaman da çevresindeki her şeyi bulaşmakla tehdit eden, insanlarda ve binalarda yara ve çatlaklara yol açan gizemli bir hastalık taşıyıcısı gibiydi.

Tunç Hata tüm yol boyunca gözlerini bir kez bile arabanın penceresinden ayırmadı. Ekili ovalar, saman yığınları, kulübeler şeklinde yayılan bu ölümü tanıyordu. Ona erişip gizlerinden bazılarını öğrenmiş az sayıda insandan biriydi.

Devletin bu uykudaki bölgesinden ne zaman geçse, "kra-kra" rejiminin uygulandığı bölgelerin karşıtı olan başka bölgeler ister istemez zihninde canlanırdı. Bunlar fermanla "olağanüstü hal"in ya da eski tanımıyla "anarşik topraklar rejimi"nin ilan edildiği eyaletlerdi; Tunç Hata görevi gereği bu eyaletlere de uğrardı. Dolayısıyla, kesik kafalarla yaptığı gösterileri düşünmek bir yana, yanındaki güçlü muhafız takımına karşın, hiçbir yerde durmaya, hatta arabanın penceresinden başını uzatmaya bile cesaret edemezdi.

Bunlar tehlikeli eyaletlerdi, çeşitli nedenlerden dolayı buralarda, aşırı yıldırma ya da eskilerin dedikleri gibi "haram" uygulama yetkisi orduya verilmezdi, Merkez Arşivleri'nin de "kra-kra" rejimini uygulama yetkisi yoktu. Bu iki olasılık da gerçekleşemeyeceği için bu eyaletler Dahiliye Nezareti'nin Birinci Dairesi'ne emanet edilmişti ve buralarda "olağanüstü hal"i uygulama görevi bu daireye aitti.

Daire'nin büroları Merkez Arşivleri'nin yanındaki büyük bir binada bulunurdu. Memurları devletin en nankör bölgesinin,

aşırı yıldırmadan hiçbir sonuç alınmadığı ve "kra-kra"nın bile söz konusu olamayacağı bu en çok ayak direyen eyaletlerin yönetiminin kendilerine verdiğinin bilincindeydiler. Bu eyaletlerin bazılarında her iki rejim de denenmiş, ancak sonuç alınamamıştı. Daire'nin kurucusu efsane derviş Oruç, padişaha sunduğu inceleme yazısının ilk tümcelerinden başlayarak Daire'nin yüzyıllar içindeki görevinin özünü şöyle tanımlamıştı: "Ne altının ne hançerin, ne zehrin ne balın, ne korkunun ne dalkavukluğun, ne ölümün ne yaşamın etkili olduğu eyaletlerde elbette 'bir bütünün yarısı öteki yarıyı yok ettiğinde, bütün de yok olur' diyen eski kutsal söz geçerli olmalıdır."

O kahverengi kocaman binada sayılamayacak kadar çok memur gece gündüz çalışırdı. Halkların içinde büyük çatışmalar, kavgalar, sürekli düşmanlıklar, intikamlar, aşırı milliyetçi çılgınca davranışlar burada imal edilir; yeni lehçeler, dinsel, dilsel, dilbilimsel ve geleneklere ilişkin bölünmeler, ciddi kışkırtmalar vb. de burada yaratılırdı.

"Olağanüstü hal"in uygulandığı eyaletler sürekli bir yıldırma, kargaşa, karışıklık, kavga, kâbus içinde yaşarlardı, yırtık pırtık giysiler, yara bere içindeydiler, birer sefahat, kanlı karnaval sahnesiydi buraları. Rastgele bu eyaletlerin içinden geçenlerin saçları diken diken olurdu. Eskiler buralara boşuna "anarşik topraklar" dememişlerdi.

Beslenen kinin ateşi biraz azalırsa Daire bu ateşin üstüne hemen yağ döker, eski dosyalar açılır, bunlardan feyz alınır ve her şey yeniden alevlenirdi.

Yirmi, yirmi beş yıllık bu tür bir sindirmeden sonra bu eyaletlerin gücünün tümüyle tükendiği ve kendiliklerinden uyumak istediği hesaplanmıştı. Dolayısıyla Daire bunları sonradan "kra-kra" rejimini uygulamaları için Merkez Arşivleri'ne bırakırdı.

Tunç Hata "olağanüstü hal" ilan edilmiş bölgelerle topraklaştırılmış bölgeler arasında kıyaslama yapabilen ender adamlardan biriydi. Uyuşmazlık konusu bu eyaletlerde, bir yerden başka bir yere göre değişen giysilerin renklerinden tutun, her eyalette herkesin keyfince, burada burundan, şurada gırtlaktan, başka yerde sayıklamayı andıran tuhaf bozulmalarla farklı bir biçimde konuştuğu dile kadar, her şey aşırı, ölçüsüz, ateşli, coşkulu idi. Evlerin şekilleri, törenler (kimileri düğün törenlerini cenaze törenleriyle özdeşleştirmiş, kimileri de öfkelenip tersini yapmıştı), danslar, eğlenceler, şarkılar için de aynı şey söz konusuydu. Birçok eyalette komşuları çileden çıkarmak için şarkılar, şarkıdan çok köpek havlamalarına ya da yeşil ağaçkakan kuşu gagalamalarına benzer şekilde söylenirdi. Her konuda, lehçeler, din, otlatma hakkı, prozodi kuralları gibi konularda, çekişmeler durmadan devam ederdi; hepsi tartışır, sakallarını yolar, birbirini boğazlar, komşularının evlerini ateşe verirdi; Müslümanlar kiliselere hayvan leşleri atar, Hıristiyanlar camilerde domuzları boğazlarlardı; yarı çıplak erkekler güpegündüz peçeli kadınlara saldırır, buna karşılık hafif meşrep kadınlar bağnaz Müslümanları kışkırtırlardı; şairler yatık, dikine, dairesel dizelerle çok tuhaf biçimlerde şiirler yazarlardı; panayırlarda, örneğin, en uzağa kim tükürecek gibi alışılmamış yarışmalar yapılırdı; pazar günleri ya da pazarın kurulduğu günlerdeyse kimsenin daha sonra ne olduğunu anımsamadığı, kolektif bir kıyımla sona eren genel bir kavga başlardı.

Tüm bu kudurganlık alkollü içkilerin satışıyla daha da artmıştı. Buna karşılık "kra-kra" bölgelerinde insanların, çocukluktan başlayarak çay gibi içtikleri o kendinden geçirici haşhaş sürekli satılırdı; "olağanüstü hal" ilan edilmiş bölgelerde, bol bol kahve, alkol, esrar ve insanları aşırı derecede

sinirli yapan, bir hiç yüzünden kavga çıkarmaya ve yüzleri mosmor kesilip rastgele her şeye saldırtan kışkırtıcı içkiler dağıtılırdı. Son seferinde çılgınlar Tunç Hata'nın arabasına saldırmış ve arabayı deviremeyince üstüne kezzap dökmüşlerdi.

İnşallah yolum bir daha buralara düşmez! diye mırıldanırdı Tunç Hata, ne zaman posta arabası kazan gibi kaynayan bu bölgelerin içinden geçecek olsa. "Kra-kra" krallığındaki ölüm uykusu bu cehennemdeki kaynaşmadan bin kez daha yeğdi.

Tunç Hata arabanın camlarından, makiler ve taş yığınlarıyla dolu bu kıraç ve düz araziyi seyrediyordu. Her şeye karşın, burada olmak bin kez daha iyi, diye yineledi, başının uykusuzluktan önüne düşmesini engellemeye çabalayarak. Burada bekleniyorum, diye düşündü. Belki bekledikleri tek kişi benim, başka hiç kimseyi beklemiyorlar, asla, asla...

Gerçekten de, kış mevsimine özgü uyuşukluğun içine sızlanarak gömülmüş olan köyler, kasabalar haftalar ve mevsimler boyunca onun kınayla boyalı sakalının yeniden gelip de karlar üstünde parıl parıl parlamasını beklerlerdi. Safi biyolojik yaşamlarında, bu şekilsiz jelatinin, bu çürümüş yapraklar humusunun içinde, bir embriyon gibi, yeni bir tür kurtçuk gibi kesik bir insan başı, kendi dillerinde söyledikleri şekliyle bir "yokbaş" devinirdi ara sıra.

Mevsimi, elbette yılı da belli olmayan (yalnızca havanın soğuk olduğunu biliyorlardı, o kadar) bir ayın bir gününde, öğleden sonra, başka bir yerden gelen bir adam, göğsünde ve atının eyerinde imparatorluğun amblemlerini taşıyan bir haberci, bu insanlara bir teklifte bulundu. Öylesine, bedavadan, bir şey göstermeyi öneriyordu onlara; onlar da, gözleri var diye, gözlerini bir insan başı olan bu şeye doğru çevirdiler.

Sonra haberci çekip gitti, onlara hiçbir şey söylemeden; onlar da ona hiç bir şey söylememişlerdi. Bir süre sonra, nedenini bilmeden, tuhaf bir sıkıntı duymaya başladılar. Bekleyiş söz konusuydu; bilmedikleri ve dillerinde karşılığı olmayan bir şeydi bu.

O baş içlerinde bir şeyi kımıldatmıştı. Bir şey, bir kuyunun dibindeymiş gibi, belleklerinin koyu karanlıklarında hafiften, derinden, gizliden gizliye kıpırdanıyor, ancak dışarıya çıkamıyordu.

İkinci kez haberci onlara çok kısa bir süre bir baş gösterdi, ama bu sefer baş konusunda bir açıklama yaptı. Bu bir paşanın başı, dedi, ama onlara göre bu kesinlikle akıl almaz bir şeydi. Bir paşanın başsız olabileceğine sonunda inanmaları için çok zaman geçmesi gerekti.

Üçüncü kez, Tunç Hata, deri heybesine gözlerini dikmelerinden sabırsızlandıklarını anlayarak, onlardan para istedi, onlar da böylece para ödemeye başladılar.

O zamandan beri, kesik başlar sanki onların yaşam ipliklerinin bağlanmaya başlandığı bir nokta, ayrıca sayı, işaret, sınır taşı ve sonunda bir çeşit takvim oldu. Olayların zamanda ve mekânda yeri de bu başlara göre belirlenmeye başlandı: Bu olay şu yaşlı baş zamanında ya da şu kırağıyla kaplı baş zamanından pek az sonra meydana gelmişti. Yavaş yavaş da bu başlar sanki göksel işaretlere, ay tutulmasına, güneş tutulmasına, hatta başka şeylere dönüştü, çünkü aynı zamanda yerseldiler. İki mevsimi birbirinden ayıran başlar vardı (onlara göre, mevsimleri birbirinden ayırmak üzere aralarına kesinlikle bir şey girmeliydi), düşen ikinci kar başları ve nihayet, esen rüzgâr başları da vardı.

Zamanla, kimi kadınlar bu başlara âşık olmaya başladı, örneğin "sarı paşa"nın başı için böyle bir şey söz konusu oldu;

daha sonra, bu insanlar ilk kez şöyle sordular: "Bu başlar nerede kesiliyor?" Oysa "Bu başlar neden kesiliyor?" şeklindeki ikinci soru geç, çok geç geldi. Ayaklanma ve dahası başkaldırma akıllarının alamadığı, düşünemedikleri şeylerdi, ama Tunç Hata onlara gösterisini daha çekici kılacak şekilde bunları anlatmaya özen gösteriyordu. Başların çeşitli derecelerine göre gösteri fiyatının değişmesini haklı göstermek için onlara idari teşkilatı kabaca anlatmakta özellikle güçlük çekti. Bununla birlikte, sonunda bir şey anlayıp hatta pazarlık yapmaya, hep daha yüksek dereceli başları istemeye başladılar. Ama Tunç Hata da işini iyi biliyordu. Haftalarca görünmüyor, onları gösterileri ortadan kaldırmakla tehdit ediyor, atlarını o kapkara yolda çılgınca koşturtuyor, bu sırada fenerleri her yere karların üstünde dağılan sarı ışık lekeleri saçıyordu.

Günlerce ve haftalarca, o zamana dek bekleme duygusunu hiç yaşamamış olan insanlar kendi kurdukları tuzağa düşmüş gibi hissediyorlardı. Kesik baş, bir kuyunun dibine bırakılmış küçük bir çapa gibi, uzun süredir ölmüş ve boğulmuş her şeyin üstünde, kolektif bilinçlerinin gizli katmanlarında dolaşıyordu. Kurumuş türkülerin, paslanmış kahramanlık şarkılarının, eskinin savaş mevsimlerinin bulunduğu katmanlarda. Bu baş bunlara hafifçe dokunuyor, yalnızca bunların dipteki o iç karartıcı varlıklarından emin oluyor, ama tüm bunlardan herhangi bir şeyi yakalayıp da yukarıya geri getirmeyi beceremiyordu. Böyle bir baş karşısında kımıldamayan, gözlerini fal taşı gibi açmış, taş kesilmiş tüm kalabalıklar en gizli yerlerindeki bu sessiz ve gizemli çatışmayı, bir korkuyu, oradan buradan damlayan şikâyetçi bir inlemeyi hissediyorlardı. Bu inleme ancak düşlerde rastlanan bir hüznün, ancak toprağın derinliklerinde bulunan kimi madenler gibi çok ender rastlanan bir hüznün belirtisiydi.

Tunç Hata gittikten sonra günlerce bir uyuşukluğa gömülü kalıyorlardı. Korkunç bir hissizlik tüm köylere yayılıyor, bu köyler bir sara nöbetine yakalanmışa benziyorlardı. Baş, uzakta, Tunç Hata'nın zeytin yeşili arabasındaydı, ama gerçekte, görüntüsü uzun süre aralarında kalıyordu. Kara toprağın üstüne atılmış bir tür lahana gibi, düşüncelerinde orada burada bitiyordu. Başların önce dikeldiği, sonra da kesildiği ülkeler vardı. Karışıklık içinde olan ülkeler vardı. Şikiperya adında bir ülke vardı ki bu sözcük çevrildiğinde, aşağı yukarı rüzgârda, fırtınada, ah... kanlı kanatlarıyla uçan "kartallar topluluğu", bir tür " kuşlar topluluğu" anlamına geliyordu.

Bir sabah, kulübesinin toprak zeminine yüzükoyun uzanmış, yırtık pırtık giysiler içinde, saçları yolunmuş, yüzü tırnaklarıyla kendi açtığı yaralarla kaplı, Altı Eyaleti'nden bir köylü bulundu. Henüz sağdı, ancak kendisini bu davranışa iten nedenler hakkında hiçbir açıklama yapamıyordu. Bir süre sonra, açıklama yapmaya çalıştı, ama zaten aslında net olmayan bu açıklama, onu dinleyenlerin kulaklarına daha da az net bir biçimde geliyor gibiydi. Adamın tüm gece boyunca kendini yumrukladığı, bunun kendi ciğerleriyle, sinirleriyle ve damarlarıyla yapacağı kavgadan daha korkunç, trajik bir kavga olduğu az çok öğrenildi. Anlatmaya çalıştığı gibi, zihnindeki dilin sözcükleriyle kavgaya tutuşmuştu; bu sözcükler öylesine kökleşmişlerdi ki ağır ve korkunçtular, ama o bunları yeni bir biçimde sıralamak için diplerinden çekip koparmak istemişti, oysa bu güç bir işti, ah, ne kadar güç bir iş! diye inledi, sanki bunları çekip koparmak için tırnaklarını kullanmış gibi, kanlı tırnaklarını göstererek. Ah, bu neredeyse olanaksızdı, bu yüzden az kalsın ölecektim!

Çevresindekiler dinliyor, dinliyor ve omuz silkerek, başları önlerinde, çekip gidiyorlardı. Sonra başkaları da geliyor

ve kendisini kimin yaraladığını söyleyemeyen bu can çekişen adama bakıp onlar da ilk gelenler gibi çekip gidiyorlardı iç çekerek. Anlayamazlardı ki ilk kez aşağı yukarı üç yüzyıl önce son baladları yok olduktan sonra, bu adam bir türkü yazmaya kalkışmıştı.

8
İMPARATORLUĞUN MERKEZİ
SON

Tunç Hata gece yarısından pek az önce Yedinci kapıdan başkente girdi. Esneyen ve mırıldanarak küfreden muhafızlar kapının iki büyük kanadını açtılar, ancak fenerlerinin ışığında onun belgelerini görünce homurdanmaktan vazgeçtiler.

"İşte bir kelle daha," dedi muhafızlardan biri, habercinin arabası gürültüyle kentin derinliklerine doğru uzaklaşırken. "Yine ne oldu ki acaba?"

"Neden şaşıyorsun? Gazete okumuyor musun?" diye yanıt verdi öteki.

Bu sırada araba başkentin uykudaki sokaklarının taşlarında gürültüyle yol almaya devam ediyordu. Karanlıkta kamu binalarının yüksek duvarları az da olsa sokağa doğru eğilmiş gibi görünüyorlardı. İnsan eli şeklinde tutamakları olan demir kapıları az sayıda fener hafifçe aydınlatıyordu. Kapıların anahtar deliklerinden, bu soğuk şubat gecesinde, sanki her an, siyah bir sıvı gibi, arkalarında sessiz ve ıssız haliyle uzanan karanlık koridorların boşluğu akacak gibiydi.

Araba kulakları sağır edici bir gürültüyle Hilal Meydanı'ndan geçip, Hazine'nin kocaman binasıyla Hariciye Nezareti'nin iç karartıcı binası boyunca gitti. Uzakta, doğuya doğru, az önce ortaya çıkan ayın altında, Tokmak Han Anıtı belirdi. Anıt bir ışıkla tuhaf bir biçimde aydınlatılmıştı; sanki bu ışığın içinde bir ses, ağlatan bir ses vardı da bu anıtı baştan aşağı ıslatıyordu. Tunç Hata alnını donmuş camlara

neredeyse yapıştırarak alacakaranlık içinde İbret Taşı muhafızlarının mızraklarını fark etti, ama taşın kendisi henüz görünmüyordu. Ali herhalde hâlâ orada, dedi kendi kendine.

Görev dönüşü ne zaman geceleyin başkente girse, ta içinde hissettiği bir ürpertiyle dişleri takırdardı Tunç Hata'nın. Kara anahtar deliklerinden sanki hayat dışarıya çıkmış gibi görünen kapalı kapılar, ona yavaş yavaş bu titremeyi iletirlerdi... Onun yokluğunda kim bilir neler olup bitmişti? Görevdeyken her zaman başına kötü bir şey gelebileceğini sanmıştı. Örneğin geciktiği ya da o gösterileri öğrenildiği için kınanabilirdi. Ayrıca, hiçbir neden yokken, yalnızca orada bulunmadığı için de başı derde girebilirdi.

Araba şeyhülislamın oturduğu, damı demirden o sevimsiz bina boyunca ilerliyordu. Binanın duvarları tekerleklerin öfke yüklü gürültüsünü içlerine çekip Tunç Hata'nın başına fırlatacağa benziyorlardı. İçi sıkılan Tunç Hata, gözlerini cama dayamış, yarı karanlıkta tehdit edici görüntüler sergileyen kocaman kamu binalarının art arda önünden geçişini seyrediyordu: Harbiye Nezareti'nin korkunç bronz kubbesini, sonra Dördüncü Daire'nin sonu gelmez binasının demir parmaklılarını. Hapishanenin, o "Lanetli Avlu"[1]nun uzun duvarları Tabir Sarayı'nın kubbelerinden uzak değildi. Bir süre arabanın tekerlekleri Defterdarlığın dikdörtgen biçimindeki büyük binası boyunca gıcırdadı. Buradaki çok eski kütüklerde en önemsizinden en önemlisine imparatorluğun tüm taşınır ve taşınmaz mallarının kayıtlı olduğu söyleniyordu. Tunç Hata nedenini pek bilmeden iç çekti. Bu kütüklerde her şeyin, bir hanın, bir ovanın, bir türbenin, bir zeytin fidanlığının, bir denizin bile numaralandığını duymuştu. Zeytin

1 Nobel Ödülü sahibi Hırvat yazar İvo Andric'in aynı adı taşıyan yapıtına gönderme. (ç.n.)

ağacı, ova, deniz, her biri bir numara taşıyordu. Tunç Hata daha da derinden iç çekti. Devletin yüceliğine ne zaman çarpsa hiçbir zaman engelleyemediği iç çekmelerden biriydi bu. Devletin bu yüceliğini de geceleyin görev dönüşü sırasında olduğu kadar hiçbir zaman hissetmiyordu.

Osmanlı Ruhu Tapınağı'nı, sonra Amirallik binasının batı köşesini, hemen sonra da Birinci Daire'nin altı katlı binasını tanıdı. Tümü her zamanki haliyle oradaydı; bunlar durmadan öğüten ağır değirmentaşları gibiydi, hep böyle kalacaklardı. Kudretinden sual olunmaz Allah'ım! dedi Tunç Hata kendi kendine. Devleti her şeyi ağırlığı altında ezerek, durmadan ağır ağır dönen, irili ufaklı bir sürü değirmentaşı olarak hayal ediyordu.

Sanki orada, uzakta da... Canı gülmek, kahkaha atmak istiyordu hah hah diyerek... Evet orada, uzakta, birkaç yüksek yaylada kimi Arnavutlar... hah hah!... bozmak istiyorlardı... hah hah!... bu şaşmaz düzeni!

Tunç Hata, başkentte yolun her iki yanından gelip sanki şakaklarına dokunacak sandığı duvarlar arasında bulunmasaydı, gerçekten de hah hah diyerek kahkaha atacaktı. Uzakta, orada... diye yineledi üç kez. Orada bulunuyordu Macarlar, Arnavutlar, Sırplar, Yunanlılar, Hırvatlar, Rumenler ve Müslüman olmayan başka bir sürü halk... Karışık, belirsiz bir kaygı da oradan gelip Tunç Hata'nın bilincini sinsice sıyırıp geçiyordu.

Böyle bir sıkıntıyı, uzun süren görevlerinde, bu çok eski devletin uçsuz bucaksız alanlarında gece gündüz koşturduğu sıralarda, yavaş yavaş tanımıştı. Vilayetler, eyaletler, paşalıklar art arda uzanıyordu. Buralarda, her biri kendi topraklarında olmak üzere, yazgısına göre, imparatorluğun çeşitli halkları yaşıyordu. Güz mevsiminde gökyüzündeki yıldızlar

gibi, sayısız ve donuk, denetlenemez, uzak, uzama karşı kayıtsız bu vilayetler, eyaletler, paşalıklar Tunç Hata ne zaman buralardan rüzgâr gibi geçse, onu arabasının içinde büzülmek zorunda bırakıyorlardı. Bu halklar açısından tüm bu binaların sütunlarıyla, kubbeleriyle ona çocuk oyuncağı gibi göründüğü anlar vardı. Bu anların kısa olmasının hiç önemi yoktu – daha sonra kendi korkaklığıyla pekâlâ alay edebilirdi, tıpkı bir kâbustan çıktıktan sonra bu kâbusla alay etmemiz gibi–, bu üzüntünün acı tadı, genellikle başkente yaklaşır yaklaşmaz ortadan kalksa da, bir süredir gitgide daha ısrarlı oluyordu.

Tunç Hata'nın geceleyin hah hah diyerek kahkaha atmasını engelleyen bu kaygıydı.

Arabanın camında soluğunun çıkardığı buğuyu sildi ve hangi sokaktan geçmekte olduklarını anlamaya çalıştı, ama boşunaydı.

Araba sonunda Saray Teşrifat Dairesi üyesi de olan başhekim Evrenos'un evinin önünde durdu. Kafaların geceleyin geç vakit geldiği durumlarda ilaçlamanın bir an bile gecikmemesi için başhekimin hemen uyandırılması gerekiyordu.

Tatarlardan biri dış kapıya şiddetle vurdu. Madeni levhalarla güçlendirilmiş, bir yanında da, devlet memurlarının tüm evlerinde olduğu gibi, duvara takılı dövme demirden bir fener bulunan, meşe ağacından ağır bir kapı kapıydı bu.

Tunç Hata arabadan indi ve bacaklarındaki uyuşukluğu gidermek için yürümeye koyuldu. İçeriden hiçbir ışık sızmıyordu, Tatar da yeniden vurdu. Tunç Hata yerde yırtık bir gazete gördü. Eğilip bu gazeteyi aldı ve fenerin donuk ışığında okumaya çalıştı. Hurşit Paşa'nın mahkûm edildiğini bildiren fermanla ilgili bir yazıya rastlamıştı. Ama gözleri rahatsızdı, orada burada ayrı ayrı birkaç sözcüğü güçlükle okuyabildi. Ali'nin hazinesine el konulması söz konusuydu.

Tatar kapıya üçüncü kez vurdu. Tunç Hata'nın gözleri yine güçlükle cemiyet haberleri sütununda Ali Paşa'mn genç dul eşi Vasiliki'nin adını yakaladı. Bu sütunun altında küçük puntolu bir başlıkta bakır fiyatlarının düştüğü de haber veriliyordu.

Sonunda kapının arkasından bir ses duyuldu:

"Kim o?"

"Ben devlet memuruyum, Hekim Evrenos'u görmek istiyorum," diye bağırdı Tunç Hata.

"Kendisi burada değil," dedi o ses.

"Beni kandırma!" diye homurdandı Tunç Hata. "Onu hemen uyandır. Önemli."

İçeriden, penceredeki kafesin gerisinden gelen ses ısrar ediyordu. Ev sahibi evde değildi. Tunç Hata sonunda akşam yemeğinden sonra dostlarımn hekimi evlerine davet ettiğini öğrendi. Adresi aldı ve ona ulaşmak üzere yeniden arabaya bindi.

Saat sabahın birine geliyordu. Uykudaki kentte, taşlarda tekerlekler sanki daha çok gürültü yapıyordu. Tunç Hata elini deri heybesinin üstüne koydu. Bir gün buraya bu durumda geleceğini düşünür müydün? diye sordu içinden kesik kafaya. Sen ki buraya, beyaz bir at üzerinde, müzik eşliğinde ve nutuklarla karşılanarak, görkemli bir şekilde girmeliydin, oysa şimdi bir heybenin içindesin. Bir heybenin içindesin, diye düşündü bir süre sonra ve seni kapı kapı dolaştırıyorum güvenli ellere teslim edinceye dek. Oh, Allah'ım!

Başhekimin dostlarının evinin cephesi karanlıktı, ama bahçede bir yerden gelen bir ışık parıltısı vardı. Tatarlar sırayla kapıya vurmaya başladılar. Sonunda biri gelip kapıyı açtı. Adam çakırkeyifti, önce Tatarların ne istediklerini anlamakta güçlük çekti, sonra anlamış gibi görünüp Evrenos'a

haber vermeye gitti, ama merdivenden çıkarken ne diyeceğini unutmuş olmalı ki uzun dakikalar geçtiği halde kimse görünmedi. Sonunda Tunç Hata o sarhoş adamın aralık bıraktığı kapıyı itip içeriye girdi.

Merdiveni çıkıp art arda iki soğuk koridordan geçti ve zemini küçük halılarla kaplı, yumuşacık divanlarla döşeli bir odaya açılan camlı bir kapıya ulaştı. Kapının arkasından, içinde odun ateşinin çıtırdadığı bir ocağın iki yanına oturmuş ev sahiplerini ve davetlilerini gördü.

"Sevgili Tunç Hata, gir de dostlarımla tanış!" diye bağırdı camlı kapının arkasından onu tanımış olan hekim.

Tunç Hata başını sallayarak bu teklifi reddetti. Evrenos'a yaklaştı ve onun kulağına bir şeyler mırıldandı, bu sırada ötekiler aralarında ansızın ortaya çıkan tozdan beyazlaşmış bu hayaletin kim olduğunu korkuyla birbirlerine soruyorlardı.

"Bir kadeh rakı alsanıza, efendi," dedi içlerinden biri çekingen bir sesle, sanki bu davetsiz misafirin gerçek bir insan olduğuna inanmak istiyormuş gibi.

Tunç Hata başını bile çevirmedi. Başhekim sonunda neyin söz konusu olduğunu anladı ve hemen ayılıp paltosunu istedi.

Koridorda biraz hareketlenme oldu. Camlı kapının ardında ateşin parıldaması, davetlilerin yüzlerinde hafifçe azalmış parıltı ve "Bu saatte Evrenos'un çağrılmasını gerektirecek kadar hasta olan acaba kim?" diye fısıldamalar kaldı. Bir vezirdir, kuşkusuz. Evet, evet, elbette bir hükümet üyesidir.

Evrenos, arabaya binerken şöyle dedi: "Balsamlı maddeler almak için gidip çeşnicibaşını uyandırmamız gerek."

Tunç Hata bir şey söylemedi. Tüm kurallara uyulsun! diye düşündü. Onun görevi bu başı devletin sınırları içinden alıp buraya getirmekti, gerisi başkalarının işiydi. Çeşnicibaşından

sonra, başın teslim edilmesi sırasında hazır bulunması gereken baş teşrifatçı da uyandırılacaktı. Bu düşünce onu öfkelendirmiş, onuruna dokunmuştu; tümünün yapacağı iş, bir araya gelmekten ibaret, dedi kendi kendine Tunç Hata. Bu başın karşısında hoşnut olmadığım belli etmek kolaydı, ama onu oradan tek başına getirmek bambaşka bir işti. Kış kıyamette yüzlerce ve yüzlerce fersah yol kat edip de bu yorucu yolculuğun sonunda aranan adamı yerin beş kulaç altında bulmak yok muydu ha!

Tatarlardan biri inatla çeşnicibaşının kapısına vuruyordu.

Elbette gelebilirsin, sen, çeşnicibaşı ve kilercibaşı, sen de, istersen gelebilirsin, ama Tunç Hata ile boy ölçüşmek istemekte haksızsınız! diye mırıldanıyordu içinden. Her zamanki gibi başı teslim ettiği sırada, özellikle de bu formalitenin başına bir iş açmasından korktuğu zaman, çok sinirli olurdu. Bunun başına sık sık iş açtığı da görülürdü. Kelleleri teslim alanlar yüzün ifadesinden, olası sıyrıklardan, özellikle de etin dayanıklılığından şikâyet ederlerdi. Her biri görevini yerine getirirken diğerini hiç düşünmeden kendisini her türlü sorumluluktan kurtarmaya çalışırdı.

Çeşnicibaşı, elinde kocaman bir heybe, arabaya sarhoş gibi bindi.

"Baş teşrifatçının evine çek," dedi arabacıya Tunç Hata ile başhekim, neredeyse tek ses halinde. Başhekim, gelecek olana yer açmak için sıkıştı. Şimdi seni de uyandıracağız, dostum, dedi içinden Tunç Hata, baş teşrifatçıyı düşünerek.

Araba geceleyin, sürüklenen zincirlerin çıkardığı gürültüye benzer bir gürültüyle gidiyordu. Çeşnicibaşının başı önden arkaya, arkadan öne sallanıyordu. Kuşkusuz yeniden uykuya dalmıştı. Uyanın, üst düzey yöneticiler, yataklarınızdaki o gevşeklikten kurtulun da gelip size getirdiğim kelleyi

görün! deme isteğine kapıldı Tunç Hata. Ama başın teslimi sırasında kendi başının derde girebileceğini anımsayınca bu isteğinden hemen vazgeçti.

Tak, tak. Tatarlar baş teşrifatçının yüksek ve dar kapısına vuruyorlardı.

Tunç Hata bir elini deri heybesinin üstüne koydu. Başkenti bu durumda yeniden göreceğini acaba düşünmüş müydün, paşam? dedi yine kendi kendine. Seni kapı kapı dolaştırıyorum, burada bir kapıya, şurada başka bir kapıya vuruluyor, bakalım kabul edilecek misin, göreceğiz!

Pişmanlık duyar gibi oldu, ama biraz marazi bir duyguydu.

Baş teşrifatçı sonunda dışarıya çıktı, uzun boylu, zayıf bir adamdı, sanki hâlâ uyukluyordu ve bu hal onu sarığının kenarlarından sarkan ak saçlarına kadar derinden etkiliyordu sanki. Arabaya bindi, araba başın teslim alınacağı Teşrifat Dairesi'nin bürolarına doğru gitmek üzere sarsılarak hareket etti. Yakındaki bir meydanın saati iki kez vurdu.

Araba yeniden iki yanında kamu binaları bulunan bir yolda gidiyordu. Mühür ve Fermanlar Sarayı. İslam Akademisi. Tunç Hata titredi. Sağında, üstüne kurşun tozu serpilmiş gibi görünen hantal bir binanın yanı belirdi. Çok eski Fısıltılar Sarayı.

Tunç Hata ne zaman bu bina boyunca gitse, ister istemez, içgüdüsel olarak iki büklüm olurdu. Hiç belli olmazdı, hakkında kesik kafalarla gösteriler yaptığı bölgelerden gelen bir söylenti dolaşabileceği düşüncesi onu titretti. Kimi zaman böyle bir fısıltının buraya kadar geldiğini, ama şans eseri, bir yerde, bir dosyada, ancak fısıldanmış, kulaklara hafifçe söylenmiş binlerce başka söylentiler, tüm olaylar hakkında binlerce ağızdan çıkmış eski dedikodular arasında unutulmuş olduğunu sanıyordu.

Boynunu kımıldatmasa da, bu uğursuz binanın duvarının arabanın sağ yanında dikilmeye devam ettiğini hissediyordu. Tanrım, burada her şey var, dedi kendi kendine. Heybeye dokundu. Elbette seninle ilgili söylentiler de vardır, paşam.

Tunç Hata bu söylentilerin uğultusunu duyar gibi oldu ve titremesi daha da arttı. Bu duygunun bir bölümü yerin derinliklerinden, türbelerden ve üstünde taştan birer sarık bulunan mezarlardan geliyordu, çünkü Fısıltılar Sarayı'nın dosyalarında birinin, kim olursa olsun, nerede olursa olsun, sekiz yüz yıldan bu yana fısıldamış olduğu her şeyin yer aldığı söyleniyordu.

Tunç Hata sonunda alnını araba kapısının camına dayayıp rahat bir soluk aldı. Bina, arkalarında kalmıştı, binanın sanki uçsuz bucaksız bir fundalığın içine dağılmış gibi binlerce dosyanın içine dağılmış olan uğultusu da geride kalmıştı. Ah, İmparatorluk uğulduyor, diyordu sanki Uzgörülü Efendi, bu sarayın sorumlusu, uzun süredir rahatsız sağ kulağı ne zaman söz konusu olsa.

İnşallah bir gün sağır olursun! diyerek onun için bir bedduada bulundu Tunç Hata ve yeniden bir elini heybesine götürdü. Belki senin felaketin de bu binada hazırlandı, paşam, ne dersin?

Fenerleri sönmüş durumda araba birkaç dar sokaktan geçti. Teşrifat Dairesi'nin önünde durup herkes, habercinin elinden bırakmadığı heybeyle birlikte içeriye girdiğinde, Tunç Hata Fısıltılar Sarayı'nı tamamen unuttu. Az önceki o gizli öfkesi yeniden kabardı. Teslim formaliteleri uzayıp gidiyordu. Memurlar başın durumunu ileri sürdüler, Tunç Hata da bu başın kırk sekiz saat toprak altında kaldığını doğrulayan mezardan çıkarılma tutanağını onların gözüne soktu, ikna olmuş görünmüyor, ama eski paşanın yanaklarının

derisini dikkatle incelemeye devam ediyor, gözlerine bir lamba yaklaştırıyor ve iç çekiyorlardı.

Sonunda iki taraf anlaşmaya vardı: Baş kabul edildi, ama teslimi ile ilgili tutanak mezardan çıkarılma tutanağına eklendi ve teslim tutanağı üzerinde yapılan tüm değişiklikler için bir not kondu: Ekteki tutanağa bakınız.

Tunç Hata, her şey tamamlanıp da tutanağın bir kopyasını cebine koyduktan sonra evine gitmek üzere Baş Teşrifatçıyla birlikte yola çıktı; Evrenos ile çeşnicibaşı kelleyle ilgilenmek üzere orada kaldılar.

Araba ikisini, önce Baş Teşrifatçıyı, sonra Tunç Hata'yı, ayrı ayrı evlerinin kapısına bıraktı. İşte, bu iş de bitti, dedi Tunç Hata kapısının eşiğini aşarken. Uzun uzun alkışlama ve davul zurna yerine, geceleyin ancak birkaç kapıya vurulmuş ve heybe kapı kapı dolaştırılmıştı.

Evi bir bahçeyle çevriliydi. Ay, çiğin gümüş rengine boyadığı badem ağaçlarının yaprakları dökülmüş dallarında ışıldıyordu. Elbette yukarıdan, insanların ellerinin, akıllarının yükselemediği bir yerden geliyordu bu aydınlık, belirgin ışık.

Tunç Hata bu buzdan nakış gibi manzarayı seyrederek olduğu yerde bir süre kaldı. Bitkindi, ama yine de kıpırdamadan bir süre daha kalmak istedi. Sağ yanında hem boşluk hem de rahatlama duygusu vardı, tıpkı bir urunun ameliyatla alınmasından sonra hastanın yaşadığı duygu gibi. Nedenini anladı ve çok derin bir nefes aldı. Baştan kurtulduğu için kendini hafiflemiş hissediyordu. Şimdi Evrenos ile çeşnicibaşı sana çekidüzen vermekteler, düğününe hazırlıyorlar seni, dedi içinden o başa. Çiğle kaplı badem ağaçlarının dalları sanki değerli taşlar gibi soğuk pırıltılar yayıyordu.

Bu ay ışığı banyosunun vücudunu ölümün kirlerinden temizlediğini sandı. Sonunda koyun derisinden yeleğinin

cebinden anahtarını çıkarıp kapıyı yavaşça açtı. Hemen bir sıcaklık hissetti. İçerisi karanlıktı.

"Tunç, sen misin?" dedi karısının boğuk, hafifçe titrek sesi.

"Evet," diye yanıt verdi Tunç Hata neredeyse mırıldanır gibi.

İki saniye sonra yatak odalarının kapısının pervazında beyaz bir gecelik giymiş olan karısının belli belirsiz silueti ortaya çıktı.

Tunç Hata onun ellerini tuttu.

"Söyle bakalım, nasıl geçti?" diye sordu kadın.

"İyi. Ya siz, burada neler yaptınız? Çocuklar nasıl?"

"İyiler."

Kadın biraz nezleydi, bu da sesinin sıcaklığını artırıyordu.

"Buralarda ne var ne yok?" diye sordu Tunç Hata.

"Önceki gün Eski Muharipler Ocağı'ndan sordular seni. Nedenini bilmiyorum."

"Başka bir şey yok mu? Yeni bir şey?"

"Yeni bir şey mi? Yüksek çevrelerde her yerde Ali Paşa'nın dul eşi Vasiliki'den söz ediliyor. Anlaşılan iki evlenme teklifini reddetmiş. Ama Makbule Hanım dün onun güzel bir kadın olmadığını söyledi."

"Hıım, başka haber yok mu?"

"Başka bir haber mi? Hayır, hiçbir haber yok. Ah, ama evet, dur. Gizer Paşa'nın yıldızı sönmek üzereymiş gibi görünüyor."

"Ya, öyle mi?"

"Bunu Yakup Paşa'nın kızı dün terzime söylemiş."

"Sen yine de bundan hiç kimseye söz etmezsen iyi edersin," dedi Tunç Hata ceketini çıkarırken.

"Elbette, ne diye söz edecekmişim? Yıkanmak ister misin?"

"Evet."

"Banyoda sıcak su var. Sana çamaşır getireyim."

Hava biraz yumuşayınca hemen ince ince yağmaya başlayan yağmur altında çok büyük bir kalabalık düne kadar günün adamı olan kişinin, Hurşit Paşa'nın, başını görmek için birbirini itip kakarak meydana doğru gidiyordu. Daha birkaç gün evvel bu insanlar hâlâ paşa hakkında tartışıyor, bir sürü tahminde bulunuyor, anlaşamıyor, hatta iki, beş, belki de yirmi yıllık eski dostluklarını bozmak tehlikesiyle karşı karşıya kalarak kavga ediyorlardı; tüm bunlar bu çok başarılı paşanın geleceğiyle ilgiliydi. Kimileri onu şimdiden Harbiye Nazırı, kimileri Rumeli Beylerbeyi, daha az sayıda, ancak inatçı olan kimileri de sadrazam olarak görüyorlardı. Elbette tüm bu tahminlere kuşkuyla bakanlar, ayrıca anlaşılmaz bir şekilde başını sallayanlar da vardı, ama sonuçta hepsi Hurşit Paşa'yı, tek bir yer dışında, olası her yere yerleştirerek yaptığı birçok tahminde birleşiyordu. İbret Taşı'na yerleştirileceği akıllarına gelmiyordu.

Nasıl ani hava değişikliği insanları hapşırtarak, gözlerini kızartarak, burunlarını akıtarak tümünü neredeyse birbirine benzer duruma getirirse, bunun gibi, belki bu düş kırıklığı da meydana doğru akın eden bu insanların birçoğunda tek bir anlayışa yol açmıştı. Her zaman olduğu gibi, kalabalığın içinde muhabirler, sefaret memurları, peçeli kadınlar ve her türlü tanık ve dedikodu yayıcısı bulunuyordu. Bu kalabalığın içindeki insanların yüzleri genellikle taşa doğru dönük olduğu halde gövdeleri, dirsekleri, dizleri ve ayakları birbirlerinin gövdelerini, dirseklerini, dizlerini ve ayaklarını kötü niyetle itiyor, dürtüyor, çarptırıyordu. Her zamanki gibi taşın önünde resim yapmaya gelmiş olan ressam Sefer bu itiş kakış içinde sehpasının ayaklarının birçok kez yer değiştirdiğini

görmüştü, bu ayaklar şimdi bir böceğin kırılgan ayaklarına benziyorlardı.

Taşın alt tarafında yeni bekçi ayakta, kıpırdamadan duruyordu. Ufak tefekti, kalın kaşları ve kare biçiminde iç karartıcı çenesi vardı; bu kare biçimi omuzlarında ve yine kare biçiminde bir yanı olan paltosuyla örtülü gövdesinde de görülüyor gibiydi. Dikkatle inceleyen gözleri sürekli kalabalığın üstündeydi. Kısa boyluydu, bu yüzden kalabalıkta olup bitenleri görmek için ara sıra başını uzatmak zorunda kalıyor, bakışıyla kahvehaneye ulaşmak için de parmak ucuna kalkması gerekiyordu.

Kahvehane her zamanki gibi o günlerde de (kahveci bu günleri "kelle günleri" diye diğer günlerden ayırıyordu) doluydu. Kahveci, elinde, harelenen bakırın yüzü kadar ölçülülükle gülümsüyor gibi görünen cezvesi, ara sıra masalar arasında ortaya çıkıyordu.

"İnsanlar tuhaf ve kinci," dedi kahveyi büyük bir fincana boşaltırken. Akıntı inceldi ve sonunda küçük damlalara bölündü. Kahveci, söylediği bu gözlemi karşısında müşterisinin hiçbir rahatsızlık belirtmediğini görünce devam etti:

"Duvarda bu delik açıldığından bu yana her zaman söyledim... Hükümetin açtığı bir deliğin içi hiçbir zaman boş kalmaz. Ama insanlar kötü niyetli ve iflah olmaz." Kahvesini yudumlamaya başlamış müşterisinin yüzünü yeniden inceledi. "Her zaman, kalkan başlar olacaktır, yoksa 'başkaldırı' sözü var olmazdı. Demek ki her zaman, önce kalkan, sonra da kesilen başlar olacak, İbret Taşı'ndaki bu başlara bakanlar da kendi kendilerine yo, hayır, ben hiçbir zaman böyle bir şey yapmayacağım diyeceklerdir. Böyle diyeceklerdir ama sanki şeytana uyarak hemen sonrasında, sadece yapmamaları gereken şeyi yapmayı düşüneceklerdir. Bakın, şu bodur

bekçiyi görüyorsunuz, değil mi? Bu göreve ancak birkaç gün önce atandı. Ondan önce başka biri vardı, adı Abdullah'tı."

"Evet, doğru, ne oldu o acaba?" diye sordu sonunda müşteri, gözlerini kahveciye doğru kaldırarak. "İnce uzun boyluydu, hem yanılmıyorsam, hoş bir adamdı."

"Doğru," dedi kahveci. "Taşın tüm bekçilerini tanıdığım gibi onu da tanıdım. İşi bittiğinde kimi zaman kahve içmeye gelir, bakın, orada, şu köşedeki masada otururdu. Aklı başında ve dürüst bir adama benziyordu, ama bir gün, tam da geçen cumartesi, korkunç bir şey oldu."

"Ya, öyle mi?" dedi, şimdi kahvecinin söylediklerine ilgi duyan müşteri.

"Gerçekten de çok tuhaf bir şey oldu," dedi kahveci. "Görevinin başındayken, genellikle dingin bir görünüşü olan bu adam ansızın mosmor kesildi ve şakaklarının damarları sülük gibi şişti. Tümüyle değişti ve böyle değişmiş durumda, sarhoş gibi, taşın yanında bulunan tahta merdivene çıktı ve halkın karşısında bağırmaya başladı."

"Bak hele!" dedi müşteri. "Gerçekten de inanılır gibi değil."

"Ama en korkuncu, söylediklerydi. Onu hoşgörüyle dinlemiş olmakla suçlanmamak için birçok insan kulaklarını tıkadı, başkaları da koşarak kaçtı."

"Peki, ne diyordu?" dedi müşteri.

"Ah, ne mi diyordu, efendi! Korkunç şeyler," dedi sesini alçaltarak.

"Ya, öyle mi?"

"Devletin kurumlarına, kutsal anıtlara, her şeye, ama her şeye hakaret ediyordu, sonra, boğuk bir sesle bağırmaya başladı: Ben bir asiyim, anlıyor musunuz, benim kellemi kesin, kesin de oraya, oraya koyun, diyor, eliyle de taşı gösteriyordu."

"Tuhaf," dedi müşteri. "Peki sonra ne oldu, hakikaten başını kestiler mi?"

Kahveci bir süre sustu ve şaşkın şaşkın adamın yüzüne baktı.

"Hayır, efendi," dedi telaşsızca, "bu yapılamazdı. Kellenin uçurulması, İbret Taşı'na konması... Bu onun açısından kendini beğenmişlik olurdu. Olanaksızdı."

"Peki öyleyse, ne yaptılar ona?" diye sordu müşteri sabırsızlıkla. "Yine de onun terfi ettirildiğini düşünmüyorum."

"Hayır, elbette. Yasanın öngördüğü cezayı aldı. Ama kesinlikle boynu vurulmadı, hele İbret Taşı'nda da sergilenmedi. Bu, kurallara aykırı olurdu."

"Peki, sonu ne oldu?"

Kahveci gülümsedi:

"Ne mi oldu? Bu basit, efendi. Bu tür asiler, bunlara küçük asiler denir, geceleyin bataklığı götürülürler. Kentin batısındaki bataklığı bilir misiniz? İşte tam da orada, bir çukurda onu bir demir telle boğdular."

"Ya, demek öyle, bu bataklıktan söz edildiğini duymuştum, ama oraya yalnızca zina yapan kadınların götürüldüğünü sanıyordum."

"Onları da götürürler, ama başka bir kategoriden suçluları da götürürler. Tüm bu durumlar yönetmelikte belirtilmiştir."

"Bu gerçekten tuhaf."

"İnsan doğası gereği kötücüldür."

Kahveci bu sözü söyledikten sonra sanki biri ona seslenmiş gibi durdu. Müşterinin şaşkınlığı karşısında, kulakları hemen, iyi yağlanmamış bir çıkrığın gıcırdamasına benzeyen boğuk bir kaşınma sesi duymuştu. Elinde cezve, "Özür dilerim, efendi" diyerek her zamanki gibi iç karartan o eski tellalların oturduğu masaya doğru gitti.

* * *

Bu sırada ince ince yağmaya devam eden yağmurun altında meydan hiç değişmeyen haliyle insan doluydu. Buradaki hayhuy, bir sarnıcın granit duvarlarının arasına sıkışmış, yüzeyinde tahta parçaları ve dibinde batmış demir kırıntılarının gölgeleri, koyu ve ağır suların, o karanlık su kitlelerinin guruldamasına benziyordu.

Birçok insan Hurşit Paşa'nın kellesine bakarken Tepedelenli Ali Paşa'yı düşünerek şöyle soruyordu: Peki, Ali Paşa'nın kellesi ne oldu? İki gün öncesine kadar buradaydı, gözlerimle gördüm. Bakır fiyatının yeniden düşeceği söyleniyor. Elbette, elbette. Ali Paşa'nın kellesi mi? Bir derviş onu başkentin bir kenar mahallesinde bir yere gömmüş. Hazinesine gelince, tüm çabalara karşın, tamamı bulunamadı. Bakır fiyatlarının bu kadar çabuk yükselmesi olanaksız. Esrar fiyatlarında yükselmeden söz edildiğini duydum. Hazine bulunamadı, ama paşa yine de arazisini gizleyemezdi. Yüzlerce insan bu araziyi ölçmek için ellerinde yer ölçme sırıkları, ipler ve her türlü aletle oraya gitti. Ne arazi ya! Çevrede eski Bizans surlarının altında birtakım ıssız boş alanlar var, işte paşanın başını oralarda bir yere gömdüler...

Kalabalık açıkça ressam Sefer'in sehpasının ayaklarını yeniden yerinden oynatmıştı, çünkü yalnızca ayaklar ayrılmamış, itiş kakış içinde adamın fırçası da galiba elinden düşmüş ya da boyası tam da resmi yapılmış başın boyun kısmının altına ince bir sicim halinde belirerek akmıştı. Akan bu boya, koyu renk olduğu için, Kara Hurşit'in başı kesildikten hemen sonra süzülen kapkara bir kan sızıntısı izlenimini veriyordu.

Bu kimin başı? diye soruyordu yeni gelen biri. Başkaları şaşırıp başlarını ona doğru çevirerek şöyle diyorlardı: Sen bu dünyada mı yaşıyorsun? Gazete okumuyorsan, tellalları

da mı duymuyorsun? Adamlar sabahtan akşama kadar gırtlak patlatıyorlar. Gürültü patırtı yeniden her şeyi bastırıyordu: Arnavutluk'un yeni statüsüyle ilgili ferman yayınlandı mı? Hayır, hiçbir şey bilmiyorum bu konuda. Bugün işyerimden çıkarken tellalları dinledim, ama Arnavutluk konusunda bir şey söylediklerini duymadım. Anlaşılan orada işleri ordu ele alacak. Sanmıyorum. Belki bu doğru değil. Hatta askerlerin buna biraz üzüldükleri söyleniyor. Bak, duydum ki... biraz yaklaşsana... dün akşam Tabir Sarayı'na nereden geldiği bilinmeyen bir düş ulaşmış... Bir düş mü? Evet, uzmanlar bunu çok sıkı incelemek için tüm bir gece geçirmişler. Uyyyy! Beni ürpertiyorsun.

Öğleden sonra yağmur dindi ve akşama doğru başkentin batı bölümünde hava açtı, bir galaksinin kuyruğu ortaya çıktı.

Bu saatte meydan hâlâ insan doluydu. Uzaktan, Anadolu'nun tozlu sınırlarından, Tabir Sarayı'nın bir ulağının önemli bir düş getirdiği söyleniyordu. Meydanda orada burada insanlar bu düşün ne olduğunu birbirlerine soruyorlardı. Arnavutluk'la ilgili bir ferman mı söz konusuydu bu düşte? Ama bunu kimse bilmiyordu. Düşler Sarayı'nda ışıkların ancak sabaha karşı söndüğü öğrenilmişti yalnızca; buradan da bu düşün şifresini çözmek için tüm gece çalışıldığı sonucuna varılıyordu. Bu düş konusunda padişaha yarın öğleden sonra bilgi verilecek, diyordu biri. Arnavutluk'un yazgısının buna bağlı olduğuna inanmak gerek.

İnsanlar bakışlarını bir yere doğru çeviriyor ve o kadar uzak bölgelerden gelen bu düşün neyi haber verdiğini tahmin ediyormuşçasına başlarını sallıyorlardı. Bakışlarını çevirdikleri yerde, onlara göre, herhalde padişahın kışlık sarayı bulunuyordu.

Bu sırada meydanda, İbret Taşı'nın önünde, hiçbir şeyin engelleyemediği gürültü patırtı, granit duvarları boğuk bir şekilde dövüyordu. Yine o uzak ülke. Sen söylesene bana bir kez daha, rica ediyorum, onlar kendileri nasıl diyorlar bu ülkeye. Şki... Şkip... Söylemesi güç bir sözcük. Haklısın. İnsanın boğazına takılıyor. Anlamı da biraz karışık, inan bana, ben tam olarak anlayamıyorum. Şki, Şkiper... Bu insana çok tuhaf şeyleri hatırlatıyor, kana bulanmış tüyleri, rüzgârda, ah fırtınada düşen, fır dönen bir tür kuşu, nasıl söylesem, Allah'ım!

Baş kaldıran paşaların, başarısız sadrazamların kesilen başlarının yerleştirildiği İbret Taşı, Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentinde ürkütücü bir simge olarak yer almıştı. On dokuzuncu yüzyılın başlarında Yanya Valisi olarak hizmet eden, ancak kendi nüfuzunu artırarak padişaha baş kaldıran Tepedelenli Ali Paşa, Arnavut halkına bir devlet vermeye niyetliyken, Saray paşanın kafasını İbret Taşı'nda görmek istiyordu. Halkların kimliklerinin silinmesi amacıyla kurulan idari rejim yaşamı ıssızlaştırdıkça zalimlik tiyatrosu tek gösteri halini alacaktı. Puslu Balkan topraklarında dolaşan dedikodular ve rüyalar, insanların kaderlerini belirlemekte, mülkiyetin paylaşımının özgürlükten çok daha önemli olduğunu fısıldamaktaydı.

Arnavutluk'taki Osmanlı geçmişinin izlerini süren İsmail Kadare, *İbret Taşı*'nı yazdığı yetmişli yıllardaki komünist düzenle de alegorik bağlar kurarak, Kafka'yı aratmayan fantastik bir kâbus bürokrasisi yaratıyor. Duraklama dönemindeki Osmanlı İmparatorluğu'nun batıya yöneldiği modernleşme sürecinde gerçekten yaşanan olaylar üzerine oturttuğu romanında devletlerin idarecilerine, memurlarına ve halklarına dair hep geçerli zorbaca yaklaşımlarının minyatürünü işliyor.

Osmanlı'nın derin izler bıraktığı Arnavutluk'un yaşayan en büyük yazarından önemli bir dönem romanı.

KIRMIZIKEDİ
www.kirmizikedikitap.com
₺ 15

